

# AFVALSTOFFEN IN VLAANDEREN

## I. Inleidende beschouwingen

De leefmilieuwetgeving is gebaseerd op vergunningsstelsels. Hier zijn de wettelijke bepalingen duidelijk. Problemen rijzen echter als de vraag naar de toepassing op deze of gene specifieke situatie gesteld wordt. De moeilijkheden die dan ontstaan, zijn veelal het gevolg van een niet eenduidige interpretatie van een aantal basisbegrippen. Zo onder meer de definitie van het begrip «afvalstof». Het gevolg hiervan is een toestand van rechtsonzekerheid voor de rechtsonderhorige. Het definiëren van het begrip «afvalstof» is nochtans dringend noodzakelijk om het toepassingsveld van de diverse wetgevingen in het vlak van afvalstoffen en afvalwater te bepalen.

### A. Historisch overzicht

De verwijdering van afvalstoffen werd in het verleden hoofdzakelijk overgelaten aan het initiatief van de gemeenten. De politieverordeningen vinden hun juridische basis in de Napoleontische decreten van 14 december 1789 en van 16-24 augustus 1790<sup>1</sup>, die de gemeenten opdragen de volksgezondheid in het algemeen te beschermen. Verder dan het organiseren van de ophaling en het bestraffen van het sluikestorten gaan deze verordeningen niet.

De belangrijkste reglementering ter zake was lange tijd die van het Algemeen Reglement op de gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen<sup>2</sup>. Ten gevolge van deze reglementering diene de opslagplaatsen en behandelingsinstallaties van huisvuil, alsook de opslagplaatsen en inrichtingen voor de behandeling van industrieel afval over een exploitatievergunning te beschikken. De colleges van burgemeester en schepenen en de bestendige deputaties beschikken in deze wetgeving als vergunningverlenende overheid over een ruime autonomie bij het nemen van de beslissingen. In essentie dient deze reglementering te voorkomen dat de exploitatie abnormale burenhinder zou berokkenen. Rechtsnormen voor de wijze van exploitatie ontbraken echter.

Daarnaast is sinds de Wet op de Ruimtelijke Ordening en de Stedebouw<sup>3</sup> voor de bouw van een installatie voor afvalbehandeling, de aanleg van een vuilnisbelt en het inrichten van een opslagplaats voor autowrakken tevens een bouwvergunning vereist. Deze vergunning slaat enkel op het stedebouwkundig aspect en kan enkel voorwaarden opleggen met betrekking tot de wijze van aanleg van de stortplaats.

Stortplaatsen behoeven daarenboven nog een toelating

van de diergeneeskundige inspecteur, dit met het oog op de bescherming van de veestapel tegen mogelijke besmetting<sup>4</sup>.

De beperkingen opgelegd aan elk van de hierboven vermelde facetregelingen, het onsamenhangend karakter van de reglementering van industriële afvalstoffen, namelijk storten zonder abnormale burenhinder, rechtvaardigden de totstandkoming van een milieuvriendelijker regeling bij wet.

Een eerste aanzet hiertoe is de wet van 22 juli 1974 op de giftige afval geweest<sup>5</sup>. De hoge kosten verbonden aan het gecontroleerd storten met de daaraan verbonden clandestiene praktijken maakten een alomvattende wettelijke regeling van de afvalstoffenverwijdering dringend noodzakelijk.

In Vlaanderen kan het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen<sup>6</sup> beschouwd worden als het wettelijk instrumentarium om die praktijken tegen te gaan en bovendien de overheid in de gelegenheid te stellen preventief op te treden of kortom een beleid te voeren.

Toch moet vastgesteld worden dat niet de onbevredigende toestand in Vlaanderen de aanzet geweest is tot het opstellen van een afvalstoffenreglementering, maar wel de EEG-richtlijn van 15 juli 1975 betreffende de afvalstoffen<sup>7</sup>.

De gewestvorming blokkeerde geruime tijd elk wetgevend initiatief aangezien «afvalstoffen» als een te regionaliseren materie beschouwd werd<sup>8</sup>.

Door de wet van 8 augustus 1980 tot de hervorming der instellingen<sup>9</sup> werd in de tweede fase van de gewestvorming de Vlaamse Raad geïnstalleerd. Deze wet maakt tevens een onderscheid tussen «ophaling en verwerking van afvalstoffen» enerzijds en «bescherming van het leefmilieu» anderzijds. Voor dit laatste aspect zijn ten dele de nationale, ten dele de regionale overheid bevoegd terwijl het eerste aspect onder de exclusieve bevoegdheid van de regionale overheid valt. Dit resulteerde in het Vlaamse Gewest in de uitwerking van het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen en pas veel later in het Waalse Gewest in de uitwerking van het «décret relatif aux déchets» van 5 juli 1985<sup>10</sup>.

Hiermee komt België ten dele tegemoet aan drie EEG-richtlijnen die sedert 1975 werden uitgevaardigd in verband met afvalstoffen, namelijk de richtlijn van 15 juli 1975 betreffende de afvalstoffen, de richtlijn van 1 juni 1979 inza-

<sup>4</sup> Wet van 30 december 1982, *B.S.*, 13 januari 1983. Zie ook K.B. van 21 januari 1969 houdende maatregelen van diergeneeskundige politie, *B.S.*, 12 maart 1969.

<sup>5</sup> Wet van 22 juli 1974 op de giftige afval, *B.S.*, 1 maart 1975.

<sup>6</sup> Decreet van 2 juli 1981 op het beheer van afvalstoffen, *B.S.*, 25 juli 1981.

<sup>7</sup> Richtlijn 75/442/EEG van 15 juli 1975 betreffende de afvalstoffen, *P.B.*, nr. 194 van 25 juli 1975.

<sup>8</sup> K.B. van 8 januari 1975, *B.S.*, 13 februari 1975, art. 1, II, 6°.

<sup>9</sup> Bijzondere wet van 8 augustus 1980 op de hervorming der instellingen, *B.S.*, 15 augustus 1980.

<sup>10</sup> Décret relatif aux déchets du 5 juillet 1985, *B.S.*, 14 december 1985.

<sup>1</sup> De gemeenten worden bovendien tot de huisvuilophaling verplicht door het K.B. van 31 december 1960 houdende bijzondere beschikkingen inzake het ophalen van het huisvuil, *B.S.*, 2-3 januari 1961.

<sup>2</sup> K.B. van 11 februari 1946 houdende goedkeuring van de titels I en II van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming, *B.S.*, 3 en 4 april 1946.

<sup>3</sup> Wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de stedebouw en de ruimtelijke ordening, *B.S.*, 12 april 1962, art. 44.

ke de verwijdering van afvalolie<sup>11</sup> en de richtlijn van 20 februari 1978 betreffende de afvalstoffen van de titaandioxydeindustrie<sup>12</sup>.

Het afvaldecreet sluit niet uit dat de gemeentelijke overheden verder initiatieven kunnen nemen.

Sinds de uitvaardiging van de eerste wetteksten betreffende de verwijdering van afvalstoffen volgden talrijke andere wettelijke voorschriften. Hierbij heeft noch de nationale overheid noch de regionale overheid zich onbetuigd gelaten. Het gevolg is dat, terwijl vóór de regionalisering de wetgeving over afvalstoffen bijna niet bestaande was, deze heden zeer uitgebreid is. Eigen aan de wijze waarop deze wetgeving tot stand is gekomen, is dat ze in de Belgische context onoverzichtelijk geworden is door de verschillende definities en klemtonen die steeds gelegd werden.

### B. Overzicht wetgeving

Sedert de gewestvorming en meer bepaald de augustuswetten van 1980 krachtens welke aan de gewesten de bevoegdheid werd gegeven te zorgen voor de verwijdering van afvalstoffen, is de wetgeving sterk uitgebreid. Naast de oude nationale wetten werden belangrijke decreten uitgevaardigd.

De wet van 22 juli 1974 op de giftige afval met zijn uitvoeringsbesluit van 9 februari 1976 houdende algemeen reglement op de giftige afval<sup>13</sup> regelt de verwijdering van de giftige afval. Deze wet werd noch in het Vlaamse afvaldecreet, noch in het Waalse decreet opgeheven en is nog steeds van toepassing in het hele Rijk.

Zo ook het koninklijk besluit van 3 oktober 1975 betreffende de voorkoming van oppervlaktewaterverontreiniging door afvalolie<sup>14</sup>, een uitvoeringsbesluit van de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging<sup>15</sup>. Dit besluit, dat de ophaling, opslag, invoer, uitvoer en aflevering van afvalolie regelt, werd in het Vlaamse Gewest grotendeels opgeheven door het Vlaams executiebesluit van 25 juli 1985 houdende nadere regelen betreffende de verwijdering van afvalolie<sup>16</sup>. Toch blijft de in- en uitvoer van afvalolie strafbaar op basis van het koninklijk besluit van 3 oktober 1975, daar de in- en uitvoer van afvalstoffen een nationale materie is die niet opgeheven werd door de bepalingen van het Vlaams executiebesluit van 25 juli 1985. In het Waals en het Brusselse Gewest blijft dit koninklijk besluit echter in zijn geheel van kracht.

Het Vlaamse decreet van 3 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen regelt de verwijdering van huishoudelijke en niet-giftige industriële afvalstoffen in het Vlaamse Gewest.

Het Waalse Gewest regelde het storten van sommige afvalstoffen afkomstig uit het buitenland of een ander gewest

in het executiebesluit van 17 mei 1983<sup>17</sup>. Een alomvattend afvaldecreet werd door de Waalse Gewestraad uitgevaardigd op 5 juli 1985. Een eerste uitvoeringsbesluit verscheen op 12 maart 1987<sup>18</sup> en het tweede op 19 maart 1987<sup>19</sup>, waarbij het besluit van 17 mei 1983 werd opgeheven.

Het Brusselse Gewest heeft tot vandaag de dag nagelaten een eigen wetgeving omtrent de verwijdering van afvalstoffen uit te vaardigen.

Naast de initiatieven van de regionale overheden werden er eveneens genomen door de nationale overheid. Zo werd op 9 juli 1984 de wet op de invoer, doorvoer en uitvoer van afvalstoffen uitgevaardigd. Deze wet is een kaderwet, waarvan het uitvoeringsbesluit op 19 juni 1987 in het Staatsblad verscheen<sup>21</sup>. Dit besluit heft de bepalingen betreffende de grensoverschrijding van giftige afvalstoffen op.

Naast de hier opgesomde wetten en decreten die een directe regeling van de afvalstoffenproblematiek beogen, zijn ook meer algemene regelgevingen van belang zoals de wet op de hinderlijke inrichtingen, het milieuvergunningdecreet<sup>20</sup>, het koninklijk besluit van 25 september 1978 tot reglementering van het gebruik der benamingen en kenmerken van de zware minerale oliën bestemd om als brandstof te worden gebruikt<sup>21</sup>...

### C. Probleemstelling

Uit het bovenstaande blijkt dat de rechtsonderhorige op het gebied van de verwijdering van afvalstoffen zich voor talrijke problemen geplaagd ziet. In de meeste bedrijven komen tijdens het productieproces bijprodukten en/of afvalstoffen vrij. Mogelijk zijn deze voor de houder onbruikbaar geworden ofwel kunnen ze nog tijdens het verdere productieproces verwerkt worden, ofwel zijn ze nog bruikbaar voor een derde... De vraag rijst welke wettelijke bepalingen in elk geval afzonderlijk van toepassing zijn, en het hier al dan niet over een afvalstof gaat. Een duidelijke definitie die aan elk concreet probleem een oplossing geeft, is noch in de wet, noch in de rechtspraak, noch in de rechtsleer te vinden. Daarbij komt nog dat een bepaalde stof voor het ene bedrijf een afvalstof kan zijn terwijl dezelfde stof voor een andere onderneming een produkt of secundaire grondstof is<sup>24</sup>.

<sup>17</sup> Arrêté de l'Exécutif du 17 mai 1983 concernant le dépôt de certains déchets en Région wallonne, *B.S.*, 14 juni 1983.

<sup>18</sup> Arrêté de l'Exécutif régional wallon du 12 mars 1987 portant création d'une cellule chargée de seconder l'administration régionale en matière de déchets, *B.S.*, 10 juni 1987.

<sup>19</sup> Arrêté de l'Exécutif régional wallon du 19 mars 1987 concernant la mise en décharge de certains déchets en Région wallonne, *B.S.*, 28 maart 1987.

<sup>20</sup> Wet van 9 juli 1984 op de invoer, doorvoer en uitvoer van afvalstoffen, *B.S.*, 4 oktober 1984.

<sup>21</sup> K.B. van 2 juni 1987 houdende de reglementering van de uitvoer, de invoer en de doorvoer van afvalstoffen, *B.S.*, 19 juni 1987.

<sup>22</sup> Decreet van 28 juni 1985 betreffende de milieuvergunning, *B.S.*, 17 september 1985.

<sup>23</sup> *B.S.*, 23 november 1978.

<sup>24</sup> LAVRIJSEN, L., *Gevaarlijke stoffen*, Story-Scientia, 1986, nr. 135.

<sup>11</sup> Richtlijn 75/439/EEG van 16 juni 1975, *P.B.*, 25 juli 1975, 194.

<sup>12</sup> Richtlijn 78/176/EEG van 20 februari 1978, *P.B.*, nr. 54 van 25 februari 1978.

<sup>13</sup> *B.S.*, 14 februari 1976.

<sup>14</sup> *B.S.*, 5 november 1975.

<sup>15</sup> *B.S.*, 1 mei 1971.

<sup>16</sup> *B.S.*, 29 augustus 1985.

De problematiek kan duidelijk toegelicht worden aan de hand van een voorbeeld. Een autovoertuig is een gebruiksprodukt met een beperkte levensduur, en regelmatig onderhoud is noodzakelijk. Bij deze periodieke onderhoudsbeurten komt, naast diverse te vervangen onderdelen van de meest uiteenlopende samenstelling, ook afvalolie vrij, die op een legale wijze moet worden verwijderd. Een antwoord op al deze vragen is niet te vinden in één enkele wettekst. Zowel het afvaldecreet als het K.B. van 3 oktober 1975 kunnen van toepassing zijn. Tevens moet rekening gehouden worden met het K.B. van 25 september 1978 op de zware minerale oliën bestemd om als brandstof te worden gebruikt. Heeft het voertuig het einde van zijn levensduur bereikt, dan wordt het door de bezitter (houder) verwijderd. Dit kan gebeuren via de garagehouder die de wagen ofwel na een al dan niet grondige onderhoudsbeurt doorverkoopt als tweedehandswagen ofwel vervreemdt onder bezwarende titel of om niet aan een schroothandelaar. De houder kan zijn wagen ook rechtstreeks verkopen (of afstaan) aan een schroothandelaar. Hetzelfde voertuig is hier al naar gelang van de situatie een afvalstof of een tweedehandsprodukt.

De kernvraag is: «Wanneer is of wordt een stof een afvalstof?» Kan hierop een afdoend antwoord gevonden worden, dan kunnen de wetten en decreten ter zake zonder veel interpretatieruimte elk op hun toepassingsgebied, bepaald door de definiëring van de term afval, duidelijk toegepast worden. Dit zou ontegenzeggelijk leiden naar een grotere rechtszekerheid voor de rechtsonderhorigen. Het benaderen van dit probleem moet gebeuren door de jurist in samenwerking met de wetenschapper. De leefmilieuproblematiek vereist meer dan enige andere problematiek een interdisciplinaire aanpak.

Na grondige analyse van de rechtsbepalingen in verband met de afvalstoffenverwijdering kunnen de volgende vragen gesteld worden.

1. Wat is een afvalstof? Wanneer is of wordt een stof een afvalstof?
2. Kan een afvalstof terug een grondstof worden of niet?
3. Kan een afvalstof aangewend worden als vervangbrandstof?
4. Hoe onderscheiden de diverse categorieën van afvalstoffen zich?
5. Wat is het onderscheid afvalstof/afvalwater?
6. Wat is de invloed van de definitie op de plichten en rechten van de voortbrengers, de ophalers en de verwerkers van afvalstoffen.

Gepoogd wordt door een analyse en interpretatie van de diverse wetgevingen tot een aanvaardbaar en bruikbaar geheel te komen dat als uitgangspunt dienst kan doen bij de verdere uitwerking van het begrip afvalstof.

#### D. Uitgangspunt

Aan de hand van de verschillende wetteksten kan geen eenvormige definitie van een afvalstof gegeven worden. Ook de EEG-richtlijn brengt niet direct een oplossing daar ook de EEG-Commissie er niet in geslaagd is een sluitende definitie te geven.

Nationaal beschikken wij dus niet over een algemene wet op de afvalstoffen. Dit brengt mee dat er noch een eenvor-

mige definiëring van het begrip afvalstof noch een eenvormige systematische rangschikking van de afvalstoffen bestaat. Wel werden in diverse wetten en decreten afzonderlijke definities en criteria ingelast betreffende het definiëren van het begrip afval, evenals betreffende de rangschikking van de afvalstoffen. Het gevolg hiervan is dat iedere wet afzonderlijk het begrip afvalstof bepaalt en al dan niet overgaat tot het indelen van de beschouwde afvalstoffen.

De juridische inhoud van het begrip afval hangt dus essentieel af van de wettelijke definitie die eraan wordt gegeven in elke afzonderlijke reglementering<sup>25</sup>. Dit is niet alleen voor de definiëring van het begrip afvalstoffen het geval, maar ook voor de bepaling van de categorieën. Op dit ogenblik bestaat er dus geen eenvormige rangschikking van de afvalstoffen. Het is maar door de analyse van de verschillende van kracht zijnde wettelijke en reglementaire bepalingen dat men zich een juist beeld kan vormen van de categorieën afvalstoffen die bekend zijn in het Belgische recht<sup>26</sup>.

Uitgaande van deze vaststelling dient een degelijke analyse van ons wettelijk instrumentarium verricht te worden.

## II. Analyse bepalingen in de diverse wetten en decreten

### A. De wet van 22 juli 1974 op de giftige afval

Toen in 1972 de schandalen met cyaanhoudend afval in Hannêche en Hasselt aan het licht kwamen, werd een wetgevend initiatief met betrekking tot giftige afval meer dan ooit noodzakelijk<sup>27</sup>.

De wet van 22 juli 1974 op de giftige afval werd dan ook vrij snel door het parlement gejaagd. Deze wet is tot nu toe nog steeds geldend in de drie gewesten. Noch het Vlaamse, noch het Waalse afvaldecreet heffen deze oudere nationale wet op.

De wet is van toepassing op niet gebruikte of onbruikbare producten en bijprodukten overschotten en afval die voortkomen van een nijverheids-, handels-, ambachtelijke, landbouw- of wetenschappelijke activiteit en die een vergiftigingsgevaar kunnen inhouden voor de levende wezens of de natuur.

Daar het hier niet gaat over om onverschillig welk gevaar — bv. gevaar voor ontploffing — maar wel degelijk om gevaar voor vergiftiging<sup>28</sup>, diende de Koning de lijst vast te stellen van de giftige afvalstoffen, bepaaldelijk onder verwijzing naar de giftige bestanddelen die zij bevatten, naar de hoeveelheid en de concentratie van deze stoffen en eventueel ook naar de activiteit waaruit zij ontstaan<sup>29</sup>. Door de Koning werd de lijst van giftige afvalstoffen vastgesteld in art. 2 van het K.B. van 9 februari 1976 houdende algemeen reglement op de giftige afval.

<sup>25</sup> *Gedr. St. Senaat*, 1979-80, stuk 434, N.1, p. 17.

<sup>26</sup> *Gedr. St. Senaat*, 1979-80, stuk 434, N.1, p. 18.

<sup>27</sup> «Verslag namens de verenigde commissies voor de Tewerkstelling, de Arbeid en de Sociale Voorzorg en het Leefmilieu», *Gedr. St. Senaat*, 1973-74, stuk 134, nr. 3.

<sup>28</sup> Duidelijk gesteld in een amendement van de heer Geldolf, dat cenparig aangenomen werd, *Gedr. St. Kamer*, 1973-74, stuk 684, N. 2, p. 1.

<sup>29</sup> *Gedr. St. Kamer*, 1973-74, memorie van toelichting, 19 oktober 1973, stuk 684, p. 1.

De definitie omvat niet alleen «waardeloze» produkten, maar ook de niet gebruikte of onbruikbare produkten. Toch is het duidelijk dat het doel dat nagestreefd wordt, er niet in bestaat het gebruik te regelen van de grondstoffen die een toxiciteit vertonen, maar een middel te scheppen tegen de bedreigingen voor de gezondheid van iedereen door sommige afvalstoffen die afkomstig zijn van bepaalde menselijke activiteiten<sup>30</sup>. Deze ruime definitie is te verklaren door de specifieke gevaren die verbonden zijn aan giftige afval. Met name zou giftige afval een groter gevaar meebrengen dan andere giftige stoffen, welke uit hoofde van hun subjectieve waarde met meer zorg worden bewaard<sup>31</sup>.

Overigens moet aan de woorden «niet gebruikte of onbruikbare produkten» de ruimste betekenis gegeven worden<sup>32</sup>.

Onder het begrip «giftige afval» zoals het in de wet omschreven wordt, worden dus niet verstaan de niet gebruikte of onbruikbare produkten en bijprodukten, overschotten en afval waarvan de oorsprong niet te vinden is in een van de in art. 1 van de wet opgesomde activiteiten. Zo vallen de afvalstoffen die afkomstig zijn van particuliere huishoudens en die nochtans giftig zijn volgens de criteria ingeschreven in art. 2 van het K.B. van 9 februari 1976, niet onder toepassing van deze wet doch wel onder de bepalingen die gelden voor huishoudelijk afval.

Het begrip giftige afval is dan ook een relatief begrip, gezien de mogelijkheid dat produkten, bijprodukten, overschotten of afval in een bepaalde onderneming op een gegeven tijdstip giftige afval zijn en in een andere onderneming of in dezelfde onderneming maar op een ander tijdstip een grondstof kunnen zijn<sup>33</sup>. Het criterium ligt steeds bij de producent zelf; het begrip «bruikbaar» of «waarde» is subjectief en moet steeds in verband gebracht worden met een bepaalde activiteit op een bepaald tijdstip. Bijvoorbeeld, al vallen giftige grondstoffen of produkten als zodanig niet onder de toepassing van de wet<sup>34</sup>, toch vallen ze er wel onder als ze niet meer gebruikt worden en in de toekomst tevens niet meer gebruikt zullen worden door de betrokken onderneming of indien ze voor deze onderneming onbruikbaar zijn. De minister benadrukte trouwens bij de bespreking van artikel 7 van de wet met een voorbeeld het relatieve van het begrip giftige afval<sup>35</sup>.

Er kan dus gesteld worden dat iedere stof die de criteria ingeschreven in het koninklijk besluit van 9 februari 1976 overschrijdt, een potentiële giftige afvalstof is, afhankelijk van: 1) de activiteit ten gevolge waarvan ze ontstaan is, 2) wat ermee gedaan wordt.

De criteria waaraan een stof moet voldoen om een giftige afvalstoffen te zijn, zijn aldus:

<sup>30</sup> *Gedr. St. Kamer*, 1973-74, advies van de Raad van State, stuk 684, N.1, p. 10.

<sup>31</sup> *Gedr. St. Kamer*, 1973-1974, memorie van toelichting, 19 oktober 1973, stuk 684, p. 2.

<sup>32</sup> LAVRYSEN, L., *op. cit.*, nr. 135.

<sup>33</sup> BILLEMONT, *Kanaliserende van aansprakelijkheid en verplichte verzekering in de wet op de giftige afval*, paper, s.d., p. 14.

<sup>34</sup> MEERSCHAUT, M., «Giftige afval» in sociaal recht en personeelsbeleid, CED Samson, nr. 3, maart 1974, p. 70.

<sup>35</sup> Verslag senaatscommissies, *Gedr. St., Senaat*, 1973-74, stuk 134, p. 21-22.

<sup>36</sup> VAN DALE, *Groot woordenboek van de Nederlandse taal*.

1) de normen ingeschreven in art. 2 van het koninklijk besluit van 9 februari 1976 moeten overschreden worden;

2) de stof moet vrijkomen ten gevolge van een nijverheids-, handels-, ambachtelijke, landbouw- of wetenschappelijke activiteit;

3) de stof moet ofwel «afval» of «overschot» zijn, termen die hier niet verder gedefinieerd worden, maar die volgens de teksten, gelezen in hun onderlinge samenhang, te verstaan zijn als «waardeloos», «onbruikbaar», «verontreinigd», «te verwijderen», «te veel» (de definiëring is hier trouwens niet zo belangrijk gezien de verdere opsomming), ofwel een, uit hoofde van de producent, onbruikbaar produkt of bijprodukt zijn.

Afvalstoffen komen vrij bij het be- en verhandelen van goederen. Zoals gezegd is het begrip «bruikbaar» een subjectief begrip en moet het steeds in verband gebracht worden met een bepaalde activiteit op een bepaald tijdstip. Welnu, de normale handelingen van een onderneming maken het productieproces van de onderneming uit. Dit productieproces omvat een reeks handelingen die verricht moeten worden om tot het eindprodukt te komen waardoor de onderneming haar doelstellingen kan realiseren. Deze normale handelingen zijn omschreven en vergund in de exploitatievergunning Hinderlijke Inrichting, althans voor zover ze vergunningsplichtig zijn. Indien dit niet het geval is, moet naar gelang van de omstandigheden geoordeeld worden of de aangewende «gebruikswijze» van de onderneming wettelijk geoorloofd is en tot de normale activiteiten van de onderneming behoort. Daarom is het onontbeerlijk een grondige kennis te hebben van het productie- en exploitatieproces.

Op grond van deze kennis bestaat de mogelijkheid elke stap bij de exploitatie nader te onderzoeken teneinde na te gaan of de stoffen die aanwezig zijn, afvalstoffen zijn of niet.

Op grond van deze kennis bestaat de mogelijkheid elke stap bij de exploitatie nader te onderzoeken teneinde na te gaan of de stoffen die aanwezig zijn, afvalstoffen zijn of niet.

1. De grondstoffen worden opgeslagen in afwachting van hun gebruik in het productieproces. Indien deze grondstoffen de normen ingeschreven in art. 2 van het koninklijk besluit van 9 februari 1976 overschrijden, dan worden ze een giftige afvalstof indien ze in de eigen onderneming niet gebruikt worden (bv. wegens een wijziging van het productieproces) of niet bruikbaar zijn (bv. door bederf wegens de overschrijding van de vervaldatum), en dit ongeacht de wijze waarop de ondernemer ze via een derde verwijderd. Indien nu echter een andere aanwending binnen de eigen onderneming gevonden wordt, blijft deze grondstof grondstof, aangezien ze gebruikt wordt en bruikbaar is binnen de onderneming. De aanwending moet uiteraard wettelijk in orde zijn. De opslag van grondstoffen kan ook rechtstreeks aanleiding geven tot afval bv. bij reiniging, lekkages...

2. De grondstoffen worden in het productieproces verwerkt tot eindprodukten. Naast het eindprodukt komen ook bijprodukten en afval vrij. Als afval kunnen hier aangemerkt worden alle overschotten en residu's die vrijkomen, evenals de bijprodukten die vrijkomen en die voor het bedrijf niet bruikbaar zijn. Voldoet deze afval aan art. 2 van het koninklijk besluit van 9 februari 1976, dan is hij te beschouwen als giftige afval.

3. De eindprodukten worden door het bedrijf gebruikt om te worden verkocht aan de particuliere consument of aan een andere onderneming die ze aanwendt als grondstof in haar produktieproces.

In geval van overproduktie is het denkbaar dat de eindprodukten niet gebruikt zullen worden en worden ze afvalstoffen.

Tevens zijn er omstandigheden die maken dat eindprodukten onbruikbaar worden, bijvoorbeeld wanneer het resultaat niet beantwoordt aan de verkoopcriteria. We denken daarbij maar aan de Oostenrijkse witte wijn. Toen bleek dat deze gezoet was met ethyleenglycol, werd hij onbruikbaar voor consumptie. Duizenden flessen opgeslagen met het oog op de verkoop werden plots als giftige afval gekwalificeerd.

Een analoge redenering kan gehouden worden voor bijprodukten. Waarbij onder bijprodukt verstaan wordt: «bijkomstig produkt dat bij de bereiding van een stof als gevolg van de werkwijze naast die stof ongezocht ontstaat»<sup>36</sup>. Essentieel is dat het hier om een «produkt» gaat dat door de onderneming niet bewust maar ongezocht geproduceerd wordt ter gelegenheid van de produktie van een bepaald ander produkt. Een bijprodukt moet dan ook alle kenmerken inhouden van een «normaal handelsprodukt» en moet in die zin door de producerende onderneming, binnen haar normale en legale activiteiten kunnen worden aangewend om bruikbaar te zijn. Dit betekent dat, wil een bijprodukt bruikbaar zijn voor de producent, het op legale wijze moet kunnen worden aangewend door de consument of in een productieproces respectievelijk als produkt of als grondstof en als dusdanig voor de producent in het kader van zijn normale en legale handelspraktijken bruikbaar moet zijn.

In het kader van de wetgeving giftig afval blijkt de discussie afvalstof-bijprodukt dan ook van marginaal belang te zijn.

Een voorbeeld om dit te verduidelijken. Een aceton die als bijprodukt ontstaat bij de produktie van een chemisch basisprodukt in een petrochemisch bedrijf en die als handelsprodukt aceton op de markt gebracht kan worden, is een bijprodukt dat bruikbaar is voor de onderneming en valt aldus niet onder toepassing van de afvalstoffenwetgeving. Deze stof kan echter niet verkocht worden aan een tuinder aangezien dit bijprodukt niet mag worden aangewend als vloeibare brandstof. Kan de onderneming de aceton geen normale bestemming geven, dan is deze te beschouwen als giftige afval.

#### *B. Het K.B. van 3 oktober 1975 betreffende de voorkoming van oppervlaktewaterverontreiniging door afvalolie*

Dit K.B., dat een uitvoeringsbesluit is van de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging, definieert in art. 1, het begrip afvalolie als «alle minerale of synthetische oliën en vetten, met inbegrip van de olieachtige tankresidu's, van de water-olie-mengsels en van de emulsies, hetzij zij ontaard zijn door het gebruik dat ervan werd gemaakt, hetzij van hun gebruik werd afgezien of hetzij ze voor hun oorspronkelijke bestemming ongeschikt zijn geworden en als zodanig voor hun houder geen handelswaarde meer hebben».

Dit koninklijk besluit werd ten dele opgeheven door het Vlaamse executievebesluit van 25 juli 1986 houdende nadere regelen betreffende de verwijdering van afvalolie. De bepalingen betreffende de in- en uitvoer van afvalolie blijven echter van kracht. Voor het Brusselse en het Waalse Gewest werd dit koninklijk besluit tot nu toe niet opgeheven.

Het eerste criterium om een stof als afvalolie te catalogiseren is vooreerst de aard van de stof: oliën, olieachtige tankresidu's, olie-watermengsels en emulsies. Voorts moet aan een van de volgende drie voorwaarden voldaan zijn:

1) de stof moet ontaard zijn door het gebruik dat ervan werd gemaakt. Dit betekent dat zij haar nuttige kenmerken welke zij uit de aard van haar produkt had en waartoe zij trouwens geproduceerd is, verloren heeft. Ongeacht het feit of deze stof alsnog een handelswaarde bezit of niet, is ze te catalogiseren als een afvalolie. Zo is bijvoorbeeld een motorolie gebruikt voor de smering van de motor van een wagen na gebruik, dus na X aantal km, aan vervanging toe omdat zij haar nuttige eigenschappen verloren heeft. Zij is aldus ontaard door het gebruik dat ervan werd gemaakt en is te catalogiseren als een afvalolie ongeacht het feit of de houder in kwestie deze afvalolie verkoopt aan een derde of verbrandt in een eigen installatie...

2) om welke reden dan ook is van het verbruik afgezien;

3) om de een of andere reden is de stof voor haar oorspronkelijke bestemming ongeschikt geworden met hierbij de bijkomende voorwaarde dat ze als dusdanig voor de houder ook geen handelswaarde meer heeft. Bijvoorbeeld wordt voor een stof die voor haar oorspronkelijke bestemming ongeschikt is geworden, een andere, veelal minder eisende bestemming gevonden welke voor de houder van de stof nog een handelswaarde inhoudt, dan is deze stof niet te beschouwen als een afvalolie. Wordt een andere bestemming gevonden welke een negatieve handelswaarde inhoudt voor de houder, dan is de stof wel als een afvalolie te beschouwen.

De definiëring van een afvalolie is in deze wetgeving duidelijk.

#### *C. Het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen*

Dit decreet is van toepassing in het Vlaamse Gewest op alle afvalstoffen met uitzondering van de radioactieve afval<sup>37</sup>, de giftige afval, de gasvormige effluenten<sup>38</sup>, de afvalwaters en de kadavers. Als uitgangspunt voor de definiëring van de term afvalstof werd hier uitgegaan van de definitie gegeven in de EEG-richtlijn 75/442/EEG van 15 juli 1975.

Als afvalstof wordt beschouwd «elke stof of elk voorwerp waarvan de houder zich wil ontdoen, zich ontdoet of

<sup>37</sup> Wet van 29 maart 1958 betreffende de bescherming van de bevolking tegen de uit ioniserende stralingen voortvloeiende gevaren, *B.S.*, 30 april 1958; koninklijk besluit van 28 februari 1963 houdende algemeen reglement op de bescherming van de bevolking en van de werknemers tegen het gevaar van de ioniserende stralingen, *B.S.*, 16 mei 1963, gewijzigd bij koninklijk besluit van 16 januari 1987, *B.S.*, 12 maart 1987.

<sup>38</sup> Wet van 28 december 1964 betreffende de bestrijding van de luchtverontreiniging.

zich moet ontdoen krachtens dit decreet of krachtens de op grond van dit decreet vastgestelde bepalingen». Deze definiëring wijkt af van de EEG-richtlijn door het bijvoegen van «het zich willen ontdoen» (de intentie) en het beperken van de gerefereerde wettelijke verplichtingen tot die van het bewuste decreet.

Deze in het decreet opgenomen definitie is zeer vaag en laat erg veel ruimte voor interpretatie. De definitie is nochtans niet zonder belang, daar ze de basis is voor de toepassing van een aantal zeer belangrijke verplichtingen welke ingeschreven zijn in dit decreet.

Bij het ontleden van de definitie komen drie elementen naar voren: 1) elke stof of voorwerp, 2) de intentie (wil), de feitelijke actie en de verplichting (moet), 3) ontdoen.

De eerste twee elementen zijn zo algemeen dat ze eigenlijk geen beperkingen opleggen aan de definitie. De enige beperkende term in deze definitie is «ontdoen». Dit ontdoen is echter nergens verder gedefinieerd.

In het groot woordenboek van Van Dale staat als omschrijving van «ontdoen»: 1) vrijmaken, bevrijden, ontlasten en 2) van de hand doen, verkopen, opruimen.

Deze definitie geeft ook geen uitkomst want wordt ontdoen in zijn beide betekenissen zoals vermeld in de Van Dale gecombineerd met elke stof of voorwerp dan kan, wanneer deze definitie in de ruimste zin wordt geïnterpreteerd, dit betrekking hebben op ongeveer alles wat de onderneming produceert (zowel datgene wat zij wil produceren als datgene wat zij niet wil produceren of liever niet zou produceren).

Om de definitie van de term «afvalstof» te interpreteren moet teruggegrepen worden naar de teksten van het decreet gelezen in verband met de EEG-richtlijn.

De ratio legis van het decreet is de gezondheid van de mens of het milieu tegen de schadelijke invloed van afvalstoffen te vrijwaren en dit door het ontstaan van afvalstoffen te voorkomen, het hergebruik, de terugwinning en de recycling van afvalstoffen te bevorderen en tot slot door de verwijdering van ontstane afvalstoffen te organiseren. Het is niet de taak van dit decreet om het gebruik van stoffen en grondstoffen te gaan regelen met het oog op de gezondheid van mens en milieu. Een vermelding in de zin dat het decreet ook tot doel had het verspillen van energie en grondstoffen te vermijden, diende weggelaten te worden op advies van de Raad van State omdat het grondstoffenbeleid een nationale materie betreft, welke dus niet geregeld kan worden bij decreet<sup>39</sup>. Er dient opgemerkt te worden dat het decreet wel regels kan uitvaardigen met betrekking tot produkten, doch enkel in het vooruitzicht van hun verwijdering na gebruik of in verband met de bij hun productie ontstane afvalstoffen<sup>40</sup>.

Wat het decreet als industriële afvalstof definieert, impliceert dat de verwerking of verwijdering binnen of buiten de onderneming vergunningsplichtig wordt<sup>41</sup>. Het decreet voorziet niet in de mogelijkheid dat een afvalstof een secundaire grondstof wordt zonder dat hieraan een specifieke

bewerking is voorafgegaan. Wel blijkt dat produkten die voor hergebruik geschikt zijn, door behandeling kunnen worden teruggewonnen uit afvalstoffen<sup>42</sup>. De aanwending en verkoop van deze produkten, als produkt, vallen nadien niet meer onder toepassing van het decreet.

Een stof aangewend als grondstof in een productieproces is dus ofwel een secundaire grondstof en als zodanig is op deze stof het decreet niet van toepassing, ofwel te beschouwen als een afvalstof, wat impliceert dat op de betrokken onderneming de bepalingen van het decreet van toepassing zijn (bv. de vergunningsplicht). Wel bestaat de mogelijkheid dat de Vlaamse Executieve voor bepaalde categorieën afvalstoffen afwijkingen toestaat van de opgelegde verplichtingen. Dit kan de vorm aannemen van een vereenvoudigde procedure of zelfs van een vrij gebruik van een bepaalde afvalstof als afvalstof gebruikt en verwerkt op een welbepaalde wijze.

Uit de teksten, gelezen in hun onderling verband, blijkt dat het niet de bedoeling is geweest van de wetgever zoveel mogelijk stoffen als afvalstof te catalogiseren, maar wel een instrument te scheppen betreffende het beheer van afvalstoffen met het oog op het vermijden van schadelijke invloeden voor mens en leefmilieu en dit zowel door het verwijderen van die stoffen waarvan de houder zich ontdoet en waarvan het gevaar dat ze zomaar in het milieu terechtkomen groot is, te regelen als door in te grijpen in het productieproces van produkten.

Een eerste doelstelling van het decreet is trouwens afvalstoffenproductie voorkomen. Het is dan ook volledig in tegenspraak dat de definitie zou inhouden dat zoveel mogelijk stoffen, ook die welke een rechtstreekse en legale aanwending krijgen, als afvalstof gedefinieerd zouden worden, daardoor onder de bepalingen van het decreet vallen en als dusdanig dikwijls om diverse redenen (vergunningsplicht, bedrijfspolitiek, produktimago...) niet meer gebruikt kunnen worden.

Overeenstemmend met de doelstellingen van het decreet moet de interpretatie van de ingeschreven definitie van die aard zijn dat die stoffen als afvalstof gecatalogiseerd worden waarvoor het gevaar bestaat dat zij bij hun verwijdering aanleiding kunnen geven tot schadelijke invloeden op het leefmilieu of op de gezondheid van de mens. Deze schadelijke invloeden kunnen hun oorzaak vinden in de aard van de afvalstof, de geproduceerde hoeveelheden, onoordeelkundige verwijdering...

Het karakter van afvalstof wordt aldus bepaald door het al dan niet hebben of vinden door de producent van een legale aanwending van de stof als produkt of als grondstof.

De aanwending moet wel rechtstreeks kunnen gebeuren, zonder voorbehandeling<sup>43</sup>.

Dit houdt in dat het al dan niet een afvalstof zijn afhangt van de specifieke omstandigheden van het ogenblik. Een zelfde stof kan dus soms een afvalstof zijn en soms niet.

Het begrip afvalstof is dus eigenlijk niet onder een algemene noemer te brengen. Het al dan niet afvalstof zijn hangt af van de tijd, de plaats en het volume en vertoont daarbij nog een voortdurende evolutie. Dit vereenvoudigt

<sup>39</sup> *Gedr. St. Vlaamse Raad*, 1980-81, stuk 131/1, advies van de Raad van State van 18 februari 1981.

<sup>40</sup> Art. 8 decreet van 2 juli 1981.

<sup>41</sup> Art. 31, decreet van 2 juli 1981.

<sup>42</sup> Art. 22, decreet van 2 juli 1981.

<sup>43</sup> Hof Antwerpen, 24 oktober 1985, onuitgegeven.

geenszins het probleem, maar is eigenlijk de enige realistische benadering daar het al dan niet afval zijn bepaald wordt door de uitputting van alle andere mogelijkheden.

Wat een afvalstof is voor het ene bedrijf, is daarom nog geen afvalstof voor een ander bedrijf, en wat nu een afvalstof is voor een bepaald bedrijf, kan voor dit bedrijf binnen enkele jaren geen afvalstof meer zijn daar om technische redenen (verdere stand van de techniek) of om economische redenen (grondstofprijzen) deze stof rechtstreeks aangewend kan worden in een productieproces.

Worden voor een bepaalde stof geen legale toepassingsmogelijkheden als grondstof of produkt gevonden, dan is het bezit van deze stof een last en zal de houder er zich van ontdoen of willen ontdoen. In die zin krijgt ontdoen dan een duidelijke negatieve klank en kan het vertaald worden conform Van Dale als bevrijden, ontlasten. Het bezit van de stof is een last en het gevaar is reëel dat de verwijdering, gezien het gebrek aan een subjectieve waarde, met veel minder zorg zal gebeuren en een reële bedreiging kan inhouden voor mens en milieu.

Het is tevens duidelijk dat het niet de aan- of afwezigheid is van een economische appreciatie van het goed die bepaalt of het goed al dan niet een afvalstof is. Trouwens, bij de behandeling van het decreet in de commissie werden twee amendementen ingediend om bij het definiëren van een afvalstof een economische appreciatie in te voegen<sup>44</sup>. De minister was samen met de commissie van oordeel dat deze toevoeging niet fundamenteel is, waarop beide leden hun amendementen ingetrokken hebben.

Een stof is aldus een afvalstof indien voldaan wordt aan de volgende criteria:

1. De houder moet zich ontdoen van de stof krachtens het decreet of krachtens de bepalingen van het decreet. Dit geldt voor die stoffen welke expliciet in het decreet nader gedefinieerd worden als afvalstoffen, ongeacht de toepassingswijze die de houder van dit goed eraan geeft of denkt te geven. Voorbeelden hiervan zijn: afvalolie, gedefinieerd in art. 3, g, van het decreet; voertuigwrakken, gedefinieerd in art. 3, f.

2. De houder wil zich ontdoen of ontdoet (ontlasten, bevrijden) zich van de stof omdat hij: 1) geen legale toepassing van de stof als produkt of grondstof ter beschikking heeft; 2) niet tot aanwending van de stof als produkt of grondstof wenst over te gaan.

Waarbij de aanwending als produkt of grondstof op de volgende wijze begrepen moet worden.

Een onderneming produceert in het kader van haar industriële activiteit een aantal goederen. Naast deze goederen komen een aantal bijstromen voor die de onderneming niet direct wenst te produceren maar waarvan de productie inherent is aan de productie van het te produceren goed. De goederen worden in het economisch circuit gebracht en door de gebruiker aangekocht. Na verbruik door de gebruiker kan dit goed op de tweedehandsmarkt komen (tweedehandsprodukt), kan het rechtstreeks gebruikt worden in het productieproces van een andere onderneming (zie supra) of kan het, aangezien geen van beide boven-

staande mogelijkheden een uitkomst biedt, verwijderd worden. Enkel in dit laatste geval ontdoet de houder zich van de stof zoals bepaald wordt in het decreet en betreft het aldus een afvalstof.

Wat de bijstromen betreft worden hierna de belangrijkste mogelijkheden overlopen.

— Een bijstroom kan aangewend worden in de landbouw. Nemen we als voorbeeld de aanwending van bv. slib uit bezinkingstanks als bodemverbeteringsmiddel. Dit kan indien het slib goedgekeurd werd door het Ministerie van Landbouw als bodemverbeteringsmiddel volgens het koninklijk besluit van 20 januari 1986 houdende wijziging van het koninklijk besluit van 6 oktober 1977 betreffende de handel in meststoffen en bodemverbeteringsmiddelen<sup>45</sup>. Dit is een legale aanwending als produkt, dat dan als zodanig niet meer als een afvalstof is te beschouwen. Is het geproduceerde slib niet goedgekeurd als bodemverbeteringsmiddel, dan is het een afvalstof. Een interpretatieprobleem bestaat wel zodra het over slib van waterzuiveringsstations gaat, aangezien dit opgesomd wordt in art. 3, k, van het decreet als een bijzondere afvalstof.

— Indien een bijstroom rechtstreeks, dus zonder enige voorbehandeling buiten het productieproces, in een productieproces van een onderneming als grondstof gebruikt kan worden bij de productie van goederen, is hij niet als een afvalstof te beschouwen. Uiteraard moet de aanwending kunnen en vergund zijn binnen de exploitatievergunning van de onderneming die de bijstroom aanwendt in het productieproces.

— Indien de bijstroom kan geloosd worden binnen de toegekende lozingsvergunning, dan gaat het om een afvalwater, waarop het decreet niet van toepassing is. Indien de bijstroom behandeld dient te worden in een installatie die niet behoort tot die van de waterzuiveringsmaatschappijen, betreft het wel een afvalstof.

— Het verbranden van deze bijstromen kan normaliter niet beschouwd worden als het aanwenden van de bijstroom als produkt of grondstof. Het verbranden heeft tot doel de stof te verwijderen, te vernietigen en het is een gelukkig toeval dat deze handeling ook energie oplevert. Het vernietigen van de stof is hier de drijfveer. De producent ontdoet zich van deze stof zoals bedoeld in het decreet. De situatie is vergelijkbaar met die van de talrijke huisvuilverbrandingsinstallaties die huisvuil verbranden en met de vrijgekomen energie elektriciteit produceren. Hierop is er echter een uitzondering. Meer bepaald is de legale aanwending als brandstof mogelijk voor die mengsels van koolwaterstoffen van minerale of synthetische oorsprong die voldoen aan de bepalingen van het koninklijk besluit van 25 september 1978 tot reglementering van het gebruik der benamingen en kenmerken van de zware minerale oliën bestemd om als brandstof te worden gebruikt.

De verbranding en de voorbehandeling van bijstromen om ze geschikt te maken voor verbranding is dus in het kader van het decreet een vergunningsplichtige activiteit. Bij voorbehandeling zal de beoordeling van het eindresul-

<sup>44</sup> *Gedr. St. Vlaamse Raad*, 1980-81, stuk 131, N.2 (amendement mevr. L. Detiège) en N.4 (amendement H. Coppieters).

<sup>45</sup> K.B. van 20 januari 1986 houdende wijziging van het koninklijk besluit van 6 oktober 1977 (*B.S.*, 30 december 1977) betreffende de handel in meststoffen en bodemverbeterende middelen (*B.S.*, 25 maart 1986).

taat moeten uitmaken of dit erkend wordt als brandstof; indien niet, dan blijft het een afvalstof, die echter voor verbranding in aanmerking komt en waarvoor eventueel, zoals voor het gebruik van afvalolie, de verbranding vrij wordt indien het eindresultaat aan bepaalde normen voldoet.

#### *D. Wet betreffende de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen*

Deze wet heeft tot doel de gezondheid van de mens te beschermen en het leefmilieu te vrijwaren tegen ongewenste schadelijke gevolgen van de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen. Als definitie van afvalstof wordt de definitie van de EEG-richtlijn 75/442 van 15 juli 1975 betreffende afvalstoffen overgenomen. Een afvalstof wordt hier bepaald als «elke stof of voorwerp waarvan de houder hetzij zich ontdoet, hetzij rechtens verplicht is zich te ontdoen». De wet is niet van toepassing op de afvalwaters bedoeld in de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren en op de gasvormige effluënten uitgestoten in de atmosfeer. De wet geeft de Koning de mogelijkheid de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen te reglementeren en zelfs te verbieden. Dit is geschied in het koninklijk besluit van 2 juni 1987 houdende reglementering van de uitvoer, de invoer en de doorvoer van afvalstoffen. Dit koninklijk besluit verduidelijkt in art. 1 de definiëring van de term afvalstof met de volgende omschrijving: «bepaalde voorwerpen of produkten die een risico voor de mens en het leefmilieu betekenen en waarvan de houder zich ontdoet of rechtens verplicht is zich te ontdoen». De afvalstoffen waarop het koninklijk besluit van toepassing is, worden beperkt tot die afvalstoffen die besmet zijn door of die onder te brengen zijn onder een lijst van stoffen die opgesomd zijn in een bijlage. Deze lijst is zo ruim dat zogoed als alle getransporteerde afvalstoffen onder de bepalingen van de wet vallen. Wel beperkt art. 1, § 4, van het koninklijk besluit dat dit besluit niet van toepassing is op natuurlijke ertsen, al dan niet bewerkte metalen en hun legeringen, op springstoffen, op radioactieve stoffen en op het lossen van afvalstoffen in het kader van de marpol-conventies. Tevens is een sterk vereenvoudigde procedure voorgeschreven voor de overbrenging van afvalstoffen van non-ferro metalen als zijnde secundaire grondstoffen en waarvoor een contractuele regeling betreffende het hergebruik, de regeneratie of de recycling voorzien is.

Bij het definiëren van de term afvalstof werd in deze wet uitgegaan van de EEG-richtlijn en van dezelfde ratio legis als die omschreven in het Vlaamse afvaldecreet. Toch verschilt de definitie woordelijk een weinig van die van het Vlaamse afvaldecreet. Vooreerst is «het zich willen ontdoen» niet in de definitie opgenomen. Dit is trouwens logisch, aangezien de hier gereguleerde activiteiten slaan op directe handelingen. Daarnaast wordt in de definitie gerefereerd aan «rechtens verplicht is zich te ontdoen». Dit heeft belangrijke consequenties. Hier wordt verwezen naar alle geldende rechtsbepalingen. Is er enige geldende rechtsbepaling die deze of gene stof als afvalstof catalogiseert, of de verplichting oplegt zich ervan te ontdoen, dan is de stof te beschouwen als een afvalstof in het kader van deze wet<sup>46</sup>.

Voorts is de interpretatie van de definitie gelijklopend

met die geldend voor de definitie opgenomen in het afvaldecreet. De in bijlage I bij het besluit opgenomen lijst is hiervan trouwens een duidelijk bewijs.

#### *E. Wet op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging*

De wet van 26 maart 1971 legt een algemeen lozingsverbod op en stelt de principiële vergunningsplicht in gekoppeld aan het vastleggen van te volgen emissienormen.

Deze wet, die van toepassing is op het hele Belgische grondgebied, regelt de bescherming van de wateren van het openbaar hydrografisch net en van de kustwateren tegen verontreiniging.

In de wet wordt bepaald dat de stoffen waarvan de lozing een ontaarding veroorzaakt, in vaste, vloeibare of gasvormige vorm kunnen voorkomen. Het kan zich dus voordoen dat de waterverontreiniging niet alleen te wijten is aan de lozing van afvalwater, maar ook aan het feit dat voorwerpen of stoffen worden geworpen of gedeponerd of dat vloeistoffen worden geloosd in de wateren van het openbaar hydrografisch net.

Uit wettelijk oogpunt bestaat er verontreiniging zodra de toevoeging van stoffen een ontaarding van de wateren veroorzaakt.

Artikel 2 van de wet verbiedt voorwerpen of stoffen in de voornoemde wateren te werpen of te deponeren, verontreinigde of verontreinigende vloeistoffen erin te lozen of er gassen in te brengen, behalve voor de lozing van afvalwater waarvoor vergunning verleend is overeenkomstig de bepalingen van de wet. Eveneens verbiedt de wet vaste stoffen of vloeistoffen te deponeren op een plaats vanwaar ze door een natuurlijk verschijnsel in die wateren kunnen terechtkomen.

Het begrip afvalwater als dusdanig wordt niet gedefinieerd. Dit is trouwens ook niet zozeer vereist aangezien de wet het accent legt op het «lozen» en het verontreinigend karakter, en niet het lozen van afvalwater op zich strafbaar stelt doch wel het lozen van iedere vaste, vloeibare of gasvormige stof met een verontreiniging tot gevolg.

Enkel het lozen van afvalwater met vergunning wordt toegestaan. Het is duidelijk dat met afvalwater hier een mengsel met water als hoofdbestanddeel, verontreinigd met diverse stoffen bedoeld wordt.

Men zou zich de vraag kunnen stellen waar de grens ligt tussen afval en afvalwater. Dit onderscheid wordt immers gemaakt door de wetgever zelf. De artikelen 4 en 12 van het koninklijk besluit van 3 augustus 1976 houdende algemeen reglement voor het lozen van afvalwater in gewone oppervlaktewateren, in openbare riolen en in kunstmatige afvoerwegen voor regenwater<sup>47</sup> maken een onderscheid tussen vaste afval enerzijds en water dat vaste afvalstoffen bevat anderzijds, en tussen afvalwater enerzijds en gevaarlijke stoffen anderzijds.

Een definitie als zou vaste afval in de regel geen water

<sup>46</sup> *Gedr. St. Senaat*, 1982-83, advies van de Raad van State, stuk 552, N.1, p. 13.

<sup>47</sup> *B.S.*, 29 september 1976, err. *B.S.*, 11 november 1976, en *B.S.*, 3 september 1977.

bevatten<sup>48</sup> blijkt niet dienstig te zijn voor oplosmiddelen: deze produkten zijn immers bij bepaling vloeibaar en men kan er soms een pap van maken die niet vloeibaar is, maar toch overgepompt kan worden<sup>49</sup>.

Meer fundamenteel is echter de vaststelling dat heel wat vaste afvalstoffen watergehaltes vertonen tussen 60 en 80%.

De gestelde vraag naar het verschil tussen afval en afvalwater is in het licht van de huidige wetgeving niet direct fundamenteel. Belangrijker zijn de vragen of er «al dan niet geloosd wordt?» en of er «al dan niet geloosd mag worden?» Indien er geloosd wordt moet er een vergunning zijn welke bepaalde normen oplegt aan de te lozen stof, in dit geval te beschouwen als afvalwater. Wordt niet aan die normen voldaan, dan mag het afvalwater niet geloosd worden en moet het voorbehandeld worden. Deze voorbehandeling zal aanleiding geven tot het verminderen van de verontreiniging in het water, waardoor het aan de normen zal voldoen en geloosd kan worden. Anderzijds zal de verontreiniging geconcentreerd worden in een slib waarvan de houder zich zal willen ontdoen of zal ontdoen en dat dus als een afvalstof gecatalogiseerd kan worden en waarop de bepalingen van het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen van toepassing zijn. Indien een waterig mengsel niet via lozing, ook niet na voorbehandeling of behandeling, verwijderd kan worden, zal zodra de houder zich van deze stof wil ontdoen of ontdoet, dit waterige mengsel als afvalstof te beschouwen zijn. De bepalingen van voornoemd decreet zijn dan van kracht.

Het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen sluit in artikel 4 uitdrukkelijk de afvalwaters als bedoeld in de wet van 26 maart 1971 uit. Daar afvalwater en lozing strikt met elkaar verbonden zijn, is het lozen in het openbaar hydrografisch net onderworpen aan de wet

<sup>48</sup> SPAEPEN, G., HOEYBERGHS, H., «De verwerking van industriële afval in Vlaanderen», *Info-Leefmilieu*, 1978, nr. 3, p. 78; BIEKENS, A., *Vaste afval, ontstaan, verwerking en beheer*, Antwerpen, Monografieën Leefmilieu, Nu, 1975, 17.

<sup>49</sup> LAMBRECHTS, W., *Milieurecht*, Story-Scientia, 1985, p. 159.

van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren en is de geloosde stof niet onderworpen aan de bepalingen van het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen. Ook de behandeling voor de lozing met het oog om te voldoen aan de opgelegde lozingsnormen valt niet onder toepassing van het decreet. De installaties voor de behandeling van afvalwaters dienen aldus enkel over een exploitatievergunning te beschikken. De behandeling van waterige stromen door derden, anderen dan de waterzuiveringsmaatschappijen, waarbij de waterige stromen per tankwagen of in recipiënten getransporteerd worden naar de verwerkingsinstallaties, wordt in de wet niet voorzien. Ze is aldus onderworpen aan de bepalingen van het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen.

De wet van 2 juli 1974 op de giftige afval sluit de afvalwaters niet uit. Dit houdt in dat, wanneer giftige oplosmiddelen geloosd worden in de oppervlaktewateren, de overtreders zowel een inbreuk heeft gepleegd op de wet van 2 juli 1974 als op de wet van 26 maart 1971, wat belangrijk is daar de strafbepalingen van beide wetten van elkaar verschillen.

### III. Besluit

In de wetgeving betreffende de verwijdering van afvalstoffen ontbreekt het aan een eenvormige definitie. De juridische inhoud van het begrip afval hangt essentieel af van de wettelijke definitie die eraan gegeven wordt in elk van de afzonderlijke wetteksten.

Een antwoord op de vraag «Is deze of gene stof een afvalstof?», kan maar gegeven worden na grondige analyse van de situatie waarin de stof ontstaat, van de aard van de stof en van de wijze waarop ze verwijderd wordt of men ze wenst te verwijderen. Tevens is het antwoord afhankelijk van tijd, plaats en hoeveelheid. Die vraag beantwoorden is dus geen gemakkelijke opdracht.

P. MORRENS  
Ir. P. DE BRUYCKER

## RECHTSPRAAK

### HOF VAN CASSATIE

#### VERENIGDE KAMERS — 10 APRIL 1987

Eerste voorzitter: de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur: de h. Caenepeel

Advocaat-generaal: de h. Velu

Advocaten: mrs. Simont, Draps, Nelissen Grade en Houtekier

**Raad van State — Bevoegdheid — 1. Bepaling — Annulatieberoep — Criterium — 2. Verzoek tot vernietiging van burgemeestersbenoeming — 3. Voorziening in cassatie — Voor cassatieberoep vatbare arresten — Taak van het Hof van Cassatie.**

1. De bevoegdheid van de Raad van State om, op het beroep van een belanghebbende tegen een handeling van een bestuurlijke overheid, die handeling nietig te verklaren wegens overtreding van hetzij substantiële, hetzij op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen, overschrijding van macht of afwending van macht, wordt bepaald door het werkelijk en rechtstreeks onderwerp van het verzoek tot nietigverklaring.

2. Een annulatieberoep waarin de vernietiging van het koninklijk besluit tot benoeming van een burgemeester wordt gevorderd op grond dat ze heeft plaatsgehad met schending van de uit art. 3bis Gw. voortvloeiende regeling van het taalgebruik in het Nederlandse taalgebied door openbare mandatarissen en met schending van de Bestuurs-taalwet, en waarin geen herstel van een op onrechtmatige

*wijze gekrenkt recht wordt gevorderd, heeft niet tot werkelijk en rechtstreeks onderwerp een betwisting over subjectieve rechten waarvan alleen de Rechterlijke Macht, krachtens de artt. 92 en 93 Gw., kennis kan nemen. Op dit stuk voorziet ook geen enkele wettelijke bepaling in enig rechtsmiddel bij de Rechterlijke Macht dat kan leiden tot een resultaat dat gelijkwaardig is aan dat van een annulatieberoep bij de Raad van State. Dit rechtscollege is derhalve bevoegd om van het annulatieberoep kennis te nemen.*

*Daaraan doet niet af de omstandigheid dat nietigverklaring van de benoeming repercussies heeft of kan hebben op enig recht, politiek of burgerlijk, van de benoemde, of de omstandigheid dat hij, wegens het gezag van gewijsde erga omnes dat een vernietigend arrest van de Raad van State heeft, niet meer de gelegenheid zou hebben om de betwisting nopens de draagwijdte van zijn politiek recht om door de Koning tot burgemeester te worden benoemd, voor te leggen aan de rechters van de rechterlijke macht.*

3. *Krachtens de artt. 33 W. Raad van State en 609, 2°, Ger. W. kunnen bij het Hof van Cassatie aanhangig worden gemaakt alleen die arresten waarbij de afdeling administratie van de Raad van State beslist van de eis geen kennis te nemen op grond dat die kennisneming binnen de bevoegdheid van de rechterlijke overheden valt, alsmede de arresten waarbij de afdeling afwijzend beschikt op een declinatoire exceptie steunend op de grond dat de eis tot de bevoegdheid van die overheden behoort.*

*Wanneer het Hof op grond van die wetsbepalingen zijn toezicht uitoefent, heeft het niet te beoordelen of de Raad van State terecht of onterecht heeft geconstateerd of geweigerd te constateren dat een bestuursoverheid een handeling heeft verricht of een verordening heeft uitgevaardigd met machtsafwending of machtsoverschrijding of met overtreding van substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen. De taak van het Hof bestaat er in wezen in na te gaan of de aan de Raad voorgelegde eis al dan niet behoort tot de bevoegdheid van de Rechterlijke Macht.*

Belgische Staat t/ Broers e.a.

Happart t/ Broers e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 30 september 1986 door de Raad van State, afdeling administratie, gewezen;

Overwegende dat de voorzieningen, ingeleid onder de nummers 5590 en 5619 van de algemene rol, tegen hetzelfde arrest zijn gericht en derhalve dienen te worden gevoegd;

I. Op de voorziening van de Belgische Staat:

*Over het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening, door de verweerder Broers opgeworpen en hieruit afgeleid dat de minister van Binnenlandse Zaken, zonder voorafgaand overleg in de ministerraad, besloten heeft cassatieberoep in te stellen, dat, overeenkomstig een vaststaand gebruik en algemeen staatsrechtelijk rechtsbeginsel, belangrijke kwesties die rechtstreeks of zijdelings verband houden met het regeringsbeleid op onder meer het taalgebied of die de val van de regering kunnen veroorzaken, vooraf aan de ministerraad dienen te worden voorgelegd, en dat het instellen van een cassatieberoep tegen het bestreden arrest, waarbij het besluit tot benoeming van José Happart wordt vernietigd, een dergelijke kwestie is,*

*en over het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening, door de verweerders Van Uytven en Lognoul*

*opgeworpen en hieruit afgeleid dat, wanneer het gaat om een regeringskwestie, de voorziening door de gehele regering moet worden beslist, dat de zaak Happart een regeringskwestie is en dat eiser diens gevolg niet geldig wordt vertegenwoordigd door enkel de minister van Binnenlandse Zaken:*

Overwegende dat geen grondwettelijke, wettelijke of reglementaire bepaling voorschrijft dat aan een cassatieberoep als het onderhavige een beraadslaging van de ministerraad zal voorafgaan of dat omtrent het cassatieberoep zal worden beslist door de regering;

Overwegende dat een algemeen staatsrechtelijk rechtsbeginsel als datgene dat de verweerder Broers omschrijft en dat voor de geldigheid van regeringshandelingen een voorafgaand overleg in de ministerraad zou vereisen, niet bestaat;

Overwegende dat, zo er al enig gebruik bestaat om over zaken die een zeker belang vertonen, in de ministerraad te beraadslagen en te besluiten, de ontstentenis van een dergelijke beraadslaging de rechtsgeldigheid van een in zodanige materie door een minister verrichte handeling op zichzelf niet aantast;

Overwegende dat uit het voorgaande tevens volgt dat aan de geldigheid van de voorziening niet kan afdoen de omstandigheid dat eiser enkel door de minister van Binnenlandse Zaken vertegenwoordigd is;

Overwegende dat het onderwerp van het geschil dat op de benoeming van een burgemeester betrekking heeft, tot de bevoegdheid van de minister van Binnenlandse Zaken behoort, zodat deze de hoedanigheid had om namens de Belgische Staat cassatieberoep in te stellen tegen het arrest van de Raad van State dat het koninklijk besluit van benoeming van José Happart vernietigt;

Dat de middelen van niet-ontvankelijkheid niet kunnen worden aangenomen;

*Over het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening, door de verweerder Lognoul opgeworpen en hieruit afgeleid dat haar beroep bij de Raad van State in het bestreden arrest als niet ontvankelijk bij gebrek aan belang wordt verworpen:*

Overwegende dat het arrest beslist dat verweerder niet doet blijken van het vereiste persoonlijk en rechtstreeks belang in de zin van artikel 19 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State en dat haar beroep wordt verworpen;

Dat daaruit volgt dat eiser geen belang heeft om tegen verweerder cassatieberoep in te stellen;

Dat voorts niet blijkt dat eiser er enig belang bij heeft het te wijzen arrest bindend te doen verklaren ten aanzien van verweerder;

Dat de voorziening van eiser tegen de verweerder Lognoul derhalve niet ontvankelijk is;

*Over het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening in zoverre ze tegen de verweerder Gaens en ten aanzien van de Belgische Staat vertegenwoordigd door de Eerste Minister is ingesteld, ambtshalve door het openbaar ministerie opgeworpen en overeenkomstig artikel 1097 van het Gerechtelijk Wetboek aan de advocaten van de partijen ter kennis gebracht:*

Overwegende dat het arrest beslist dat de verweerder Gaens niet doet blijken van het vereiste persoonlijk en rechtstreeks belang in de zin van artikel 19 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State en dat zijn beroep wordt verworpen;

Overwegende dat het arrest, na vastgesteld te hebben dat het in die zaak bestreden koninklijk besluit door de minister van Binnenlandse Zaken en van het Openbaar Ambt werd medeondertekend en dat de Eerste Minister niet mede opgetreden is, de Eerste Minister buiten de zaak stelt;

Overwegende dat daaruit volgt dat eiser geen belang heeft om tegen de verweerder Gaens en ten aanzien van de Belgische Staat vertegenwoordigd door de Eerste Minister cassatieberoep in te stellen;

Dat voorts niet blijkt dat eiser er enig belang bij heeft het te wijzen arrest bindend te doen verklaren ten aanzien van die partijen;

Dat de voorziening van eiser tegen de verweerder Gaens en ten aanzien van de Belgische Staat vertegenwoordigd door de Eerste Minister derhalve niet ontvankelijk is;

*Over het middel:* schending van de artikelen 4, 92, 93, 97, 107, 108 van de Grondwet, 1317, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 7, 14, 28 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 12 januari 1973, I, 2, van de Gemeentewet van 30 maart 1836, en 33 van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State;

*doordat* de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, om de door eiser ingeroepen exceptie van onbevoegdheid te verwerpen, in het arrest nr. 26.943 van 30 september 1986 overweegt: «dat namens de verwerende partij de minister van Binnenlandse Zaken (eiser) in een aanvullende memorie stelt dat de werkelijke inzet van de betwisting 'niet ressorteert onder de specifieke bevoegdheid van de Raad, doch wel onder de algemene bevoegdheid van de rechterlijke macht'; dat de verwerende partij (eiser) ervan uitgaat 'dat aanspraak maken om een politiek mandaat uit te oefenen, uitsluitend en normaal behoort tot die geschillen welke uitsluitend onder de rechter van de Rechterlijke Macht ressorteren'; dat de verwerende partij aldus stelt dat de Raad van State niet bevoegd is omdat het een geschil betreft over een politiek recht als bedoeld in artikel 93 van de Grondwet; dat de exceptie niet gegrond is; dat zowel het Hof van Cassatie als de Raad van State aannemen dat, overeenkomstig wat genoemd wordt de leer van het werkelijke voorwerp, de Raad van State op grond van de artikelen 92 en 93 van de Grondwet slechts dan onbevoegd is wanneer de bestreden individuele handeling bestaat in de weigering van een administratieve overheid een verplichting na te komen die beantwoordt aan een subjectief recht van de verzoeker en wanneer bovendien het aangevoerde annulatiemiddel de schending is van de rechtsregel die deze verplichting vestigt; dat het huidige beroep noch wat het petitum noch wat de causa petendi betreft op enige manier onder die omschrijving valt; dat er niet eens sprake is van een subjectief recht; dat niemand het recht op een bepaald ambt van burgemeester rechtstreeks uit een wet of uit een verordening put; dat men de hoedanigheid van burgemeester van een bepaalde gemeente pas verkrijgt door een individuele constitutieve handeling van een administra-

tieve overheid, te weten de benoeming door de Koning tot burgemeester; dat constitutieve handelingen van administratieve overheden bij de Raad van State met een annulatieberoep bestreden kunnen worden op grond van artikel 14 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, tenzij ze, bij wijze van uitzondering op dat artikel, door een wetsbepaling aan dat beroep onttrokken zijn; dat een zodanige wetsbepaling voor de benoeming tot burgemeester niet bestaat»;

*terwijl, eerste onderdeel,* eiser in zijn aanvullende memorie, om de bevoegdheid van de administratieve rechter te betwisten, niet enkel liet gelden dat aanspraak maken om een politiek mandaat uit te oefenen, uitsluitend en normaal behoort tot die geschillen welke uitsluitend onder de rechter van de Rechterlijke Macht ressorteren, maar ook uitdrukkelijk en omstandig inriep dat het werkelijk voorwerp van het geschil betrekking had op de voorwaarden wat de taalkennis betreft, waaraan een rechtssubject al dan niet moet voldoen om het politiek recht tot burgemeester benoemd te kunnen worden, te hebben, te bekomen of te kunnen uitoefenen en dat het geschil om die reden, bij ontstentenis van bijzondere wet, tot de uitsluitende bevoegdheid van de Rechterlijke Macht behoorde (blz. 5 van de aanvullende memorie van eiser); zodat de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, door enkel te onderzoeken of aanspraak maken op de uitoefening van een politiek mandaat uitsluitend en normaal behoort tot die geschillen welke uitsluitend onder de rechter van de Rechterlijke Macht ressorteren, zonder te bepalen of te onderzoeken, zoals uitdrukkelijk en uitvoerig door eiser in zijn aanvullende memorie werd ingeroepen, of het werkelijk voorwerp van het geschil al dan niet betrekking had op de voorwaarden wat de taalkennis betreft, waaraan een rechtssubject zou moeten voldoen om het politiek recht tot burgemeester benoemd te kunnen worden te hebben, te bekomen of te kunnen uitoefenen en om die reden, bij ontstentenis van bijzondere wet, tot de uitsluitende bevoegdheid van de Rechterlijke Macht behoorde, laatstgenoemd middel onbeantwoord laat en derhalve zijn beslissing niet regelmatig motiveert (schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 28 van de wetten op de Raad van State en 33 van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948); en zodat de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, in de mate dat werd beslist dat eiser in zijn aanvullende memorie enkel en alleen aanvoerde dat aanspraak maken om een politiek mandaat uit te oefenen, uitsluitend en normaal behoort tot die geschillen welke uitsluitend onder de rechter van de Rechterlijke Macht ressorteren, aan dit stuk een interpretatie geeft die onverenigbaar is met zijn inhoud, zin en draagwijdte, derhalve de eraan toekomende bewijskracht miskent, aangezien eiser in dit stuk ook uitdrukkelijk en uitvoerig liet gelden dat het werkelijk voorwerp van het geschil betrekking had op de voorwaarden, onder meer wat de taalkennis betreft, waaraan een rechtssubject zou moeten voldoen om het politiek recht tot burgemeester benoemd te kunnen worden, te hebben, te bekomen of te kunnen uitoefenen en dat een dergelijk geschil, bij ontstentenis van bijzondere wet, «uitsluitend» tot de bevoegdheid van de Rechterlijke Macht behoort (schending van de artikelen 1317, 1319, 1320 of 1322 van het Burgerlijk Wetboek);

*tweede onderdeel,* de overwegingen van het bestreden ar-

rest niet toelaten te bepalen of de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, enkel en alleen heeft onderzocht of aanspraak maken om een politiek mandaat uit te oefenen, uitsluitend en normaal behoort tot die geschillen welke uitsluitend onder de rechter van de Rechterlijke Macht ressorteren, doch ook heeft bepaald dat geschillen die betrekking hebben op de voorwaarden, wat de taalkennis betreft, waaraan een rechtssubject zou moeten voldoen om het politiek recht tot burgemeester benoemd te kunnen worden, te hebben, te bekomen of te kunnen uitoefenen tot de bevoegdheid van de administratieve rechter behoren; zodat het arrest, waarvan de overwegingen door dubbelzinnigheid, minstens onnauwkeurigheid zijn aangetast, niet regelmatig is gemotiveerd (schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 28 van de wetten op de Raad van State en 33 van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948);

*derde onderdeel*, overeenkomstig de artikelen 4, 93 en 108 van de Grondwet, geschillen over politieke rechten tot de bevoegdheid van de rechtbanken van de Rechterlijke Macht behoren, behoudens de bij de wet gestelde uitzonderingen; overeenkomstig de artikelen 4, 93 en 108 van de Grondwet, 7 en 14 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 12 januari 1973, de Raad van State niet noodzakelijk bevoegd is, wanneer het beroep tot nietigverklaring, naar zijn bewoordingen, tot de vernietiging van een administratieve constitutieve beslissing strekt en geen vordering tot betaling is, vermits bij het onderzoek naar de bevoegdheid enkel op het werkelijk voorwerp van het beroep tot nietigverklaring dient te worden gelet; zodat de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, door, enerzijds, te beslissen dat de Raad van State slechts dan onbevoegd is wanneer de bestreden individuele handeling bestaat in de weigering van een administratieve overheid een verplichting na te komen die beantwoordt aan een subjectief recht van de verzoeker en wanneer bovendien het aangevoerde annulatiemiddel de schending is van de rechtsregel die deze verplichting vestigt, wat niet het geval zou zijn wanneer een benoeming door de Koning tot burgemeester zou worden aangevochten, en door anderzijds tot bevoegdheid te besluiten omdat de benoeming tot burgemeester door de Koning een constitutieve administratieve handeling is, die met een annulatieberoep bij de Raad van State op grond van artikel 14 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State kan worden bestreden tenzij ze, bij wijze van uitzondering op dat artikel, door een wetbepaling aan dat beroep onttrokken zijn, en omdat een zodanige wetbepaling voor de benoeming tot burgemeester niet bestaat, de artikelen 4, 93, 108 van de Grondwet, 7 en 14 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 12 januari 1973 miskent, vermits om de bevoegdheid van de Raad van State te beoordelen enkel op het werkelijk voorwerp van het beroep tot nietigverklaring dient te worden gelet en derhalve niet wettelijk, in algemene bewoordingen, kan worden beslist dat de Raad van State steeds bevoegd is tenzij de bestreden individuele handeling bestaat in de weigering van een administratieve overheid een verplichting na te komen die beantwoordt aan een subjectief recht van de verzoeker en wanneer bovendien het aangevoerde annulatiemiddel de schending is van de rechtsregel die deze verplichting vestigt (schending van de artikelen 4, 93, 108 van de Grondwet, 7

en 14 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 12 januari 1973);

*vierde onderdeel*, niet kan worden bepaald welke draagwijdte toekomt aan de overweging dat de Raad van State slechts onbevoegd is onder meer wanneer het aangevoerde annulatiemiddel de schending is van de rechtsregel die de verplichting vestigt, die beantwoordt aan een subjectief recht van de verzoeker en die de administratieve overheid weigert na te komen; zodat het arrest, waarvan de overwegingen dubbelzinnig, minstens onnauwkeurig zijn, niet regelmatig is gemotiveerd (schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 28 van de wetten op de Raad van State en 33 van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948);

*vijfde onderdeel*, overeenkomstig de artikelen 1 en 2 van de Gemeentewet van 30 maart 1836, elk Belgisch natuurlijk persoon hetzij als gemeenteraadslid door de vergadering van de gemeenteraadskiezers rechtstreeks gekozen, hetzij als gemeenteraadskieser die volle vijfentwintig jaar oud is, mits overeenkomstig advies van de bestendige deputatie van de provincieraad, door de Koning als burgemeester kan worden benoemd en uit die wetbepalingen het politiek recht put om, volgens de gestelde wettelijke voorwaarden, gebeurlijk voor de benoeming tot burgemeester in aanmerking te komen, en de desbetreffende eed af te leggen, ongeacht het feit dat de benoeming tot burgemeester een individuele constitutieve handeling van een administratieve overheid, te weten de benoeming door de Koning, vergt; zodat de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, door de verwerping van de exceptie van bevoegdheid te stoelen op de overweging dat niemand het recht op een bepaald ambt van burgemeester rechtstreeks uit een wet of uit een verordening put en derhalve het annulatieberoep geen subjectief recht ter sprake bracht, de artikelen 1 en 2 van de Gemeentewet van 30 maart 1836 schendt, waarin wordt bepaald onder welke voorwaarden, een Belgisch natuurlijk persoon tot burgemeester kan worden benoemd en de desbetreffende eed kan afleggen, waaruit voor elk Belgisch natuurlijk persoon het politiek en derhalve subjectief recht voortvloeit om, enkel op grond van die wettelijke bepaalde voorwaarden, voor een benoeming tot burgemeester in aanmerking te worden genomen, aangezien het annulatieberoep tegen een benoeming tot burgemeester noodzakelijk betrekking heeft op het subjectief recht om onder bepaalde wettelijke voorwaarden tot burgemeester benoemd te kunnen worden, voornamelijk wanneer dit annulatieberoep stoelt op de zogenaamde ontoereikende taalkennis van de benoemde (schending van de artikelen 1 en 2 van de Gemeentewet van 30 maart 1836);

*zesde onderdeel*, overeenkomstig de artikelen 4, 93 en 108 van de Grondwet, geschillen over politieke rechten tot de bevoegdheid van de rechtbanken van de Rechterlijke Macht behoren, behoudens de bij de wet gestelde uitzonderingen, en geen wet aan de administratieve rechter de bevoegdheid heeft toegekend om kennis te nemen van een geschil met betrekking tot de voorwaarde, wat betreft de taalkennis, waaraan een rechtssubject zou moeten voldoen om het politiek recht te bezitten om als burgemeester van een gemeente door de Koning te kunnen worden benoemd; het werkelijke voorwerp van het geschil dat bij de vierde kamer van de Raad van State, administratieve afdeling, in aanwezigheid van de betrokkene, aanhangig werd gemaakt, erin bestond te bepalen of, afgezien van de in artikel 2 van

de Gemeentewet van 30 maart 1836 bepaalde voorwaarden, een Belgisch natuurlijk persoon aan voorwaarden wat betreft taalkennis moet beantwoorden om het recht te hebben tot burgemeester te kunnen worden benoemd, wat een politiek recht is, hoewel de verweerders de mogelijkheid hadden om dit geschil, overeenkomstig artikel 107 van de Grondwet, hetzij rechtstreeks, hetzij onrechtstreeks, aan rechters van de Rechterlijke Macht voor te leggen; zodat de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, zich niet wettelijk bevoegd kon verklaren om van dit geschil kennis te nemen, te meer daar de vernietiging, gestoeld op de vastgestelde ontstentenis van taalkennis, van het koninklijk besluit van 4 februari 1983 waarbij José Happart tot burgemeester van de gemeente Voeren werd benoemd, alsmede van zijn eedaflegging op 30 december 1983, die gezag van gewijsde erga omnes heeft, ertoe leidt dat de betrokkene, die bij het geschil partij was, niet meer de gelegenheid heeft om de betwisting nopens de draagwijdte van zijn politiek recht tot burgemeester door de Koning te kunnen worden benoemd, aan de rechters van de Rechterlijke Macht voor te leggen (schending van de artikelen 4, 92, 93, 107, 108 van de Grondwet, 7, 14 van de wetten op de Raad van State, 1 en 2 van de Gemeentewet van 30 maart 1836);

Overwegende dat eiser in zijn aanvullende memorie bevoegde dat de voorafgaande vraag die door de Raad van State dient te worden beantwoord, die is van zijn eigen bevoegdheid «ten opzichte van de werkelijke inzet van de betwisting» en dat deze ressorteert onder de specifieke bevoegdheid van de rechtbanken van de Rechterlijke Macht; dat hij vervolgens cassatiearresten besprak en eruit afleidde: «Aldus werd de theorie van de werkelijke inzet gehuldigd»; dat eiser aanvoerde: «Het doel is een wet te besparen. Zoals hierna zal ontleed worden, heeft het Arbitragehof duidelijk gesteld dat om de verkiesbaarheid en de uitoefening van bepaalde politieke mandaten aan taalvereisten te onderschikken, een wet noodzakelijk was. — Van de Raad van State wordt gevraagd dat hij de voorwaarden zou bepalen voor het bestaan en voor de uitoefening van het recht om politieke mandaten te bekomen en uit te oefenen. — Aldus komt men, op het vlak van de politieke rechten, op hetzelfde niveau te staan als dat van de burgerlijke rechten, waarop de Raad van State reeds gecensureerd werd. Te zeggen of iemand de voorwaarden vervult om op een burgerlijk recht aanspraak te hebben evenals te zeggen dat hij aanspraak heeft om een politiek mandaat uit te oefenen, behoort uitsluitend en normaal tot die geschillen welke uitsluitend onder de rechter van de Rechterlijke Macht ressorteren. — Elke andere opinie zou artikel 93 van de Grondwet tegengaan. De Raad van State wordt niet bevoegd omdat geen andere rechter bevoegd zou zijn. Het algemeen karakter van de annulatiebevoegdheid van de Raad van State is uitsluitend te begrijpen binnen zijn rechtsmacht ten overstaan van de overschrijding of de afwending van macht door handelingen van het Bestuur. Het behoort niet tot zijn bevoegdheid uitspraak te doen over het bestaan, het bekomen of het uitoefenen van politieke rechten, buiten die gevallen die hem door de wet uitdrukkelijk toebedeeld werden»;

Overwegende dat het arrest de beslissing dat de Raad van

State bevoegd is, motiveert zoals in het middel is weergegeven;

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest zijn beslissing dat de Raad van State bevoegd is, grondt op het geheel van de in het middel aangehaalde overwegingen en niet alleen op de overwegingen waarvan gewag wordt gemaakt in het derde onderdeel;

Dat uit het geheel van die overwegingen blijkt dat het arrest, om bepaaldelijk ten aanzien van de annulatieberoepen waartegen eiser een exceptie van onbevoegdheid heeft opgeworpen, de bevoegdheid van de Raad van State te onderzoeken, wel degelijk nagaat wat het werkelijk onderwerp van de annulatieberoepen is en in het kader daarvan zich niet beperkt tot algemene bewoordingen;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

Wat het vijfde en het zesde onderdeel betreft:

Over de grond van niet-ontvankelijkheid van het vijfde onderdeel, alsmede van het zesde onderdeel in zoverre hierin schending van de artikelen 1 en 2 van de Gemeentewet wordt aangevoerd, door de verweerder Broers opgeworpen en hieruit afgeleid dat de procedure voor de benoeming tot burgemeester alsook de voorwaarden voor een dergelijke benoeming niet geregeld worden door de artikelen 1 en 2 van de Gemeentewet van 30 maart 1836, maar door artikel 9 van de wet van 30 december 1887, waarbij sommige bepalingen aan artikel 2 van de Gemeentewet van 30 maart 1836 zijn toegevoegd of gewijzigd, als gewijzigd bij artikel 1, 1°, van de wet van 27 mei 1975;

Overwegende dat een middel dat als geschonden aanwijst een artikel van een wet waarvan de tekst gewijzigd is door een latere wet, verwijst naar het artikel zoals het gewijzigd is;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

Over de tweede grond van niet-ontvankelijkheid van het vijfde onderdeel, door de verweerder Broers hieruit afgeleid dat het onderdeel tegen een overtollig motief opkomt, daar het arrest wettelijk verantwoord blijft door andere overwegingen;

Overwegende dat verweerder als motief dat het arrest wettelijk zou verantwoorden, aanhaalt de consideransen «dat er niet eens sprake is van een subjectief recht; dat niemand het recht op een bepaald ambt van burgemeester rechtstreeks uit een wet of uit een verordening put; dat men de hoedanigheid van burgemeester van een bepaalde gemeente pas verkrijgt door een individuele constitutieve handeling van een administratieve overheid, te weten de benoeming door de Koning tot burgemeester; dat constitutieve handelingen van administratieve overheden bij de Raad van State met een annulatieberoep bestreden kunnen worden op grond van artikel 14 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, tenzij ze, bij wijze van uitzondering op dat artikel, door een wetbepaling aan dat beroep onttrokken zijn; dat een zodanige wetbepaling voor de benoeming tot burgemeester niet bestaat»;

Dat die overwegingen echter in het onderdeel worden aangevochten;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

Over de onderdelen zelf:

Overwegende dat artikel 14 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, dit rechtscollege bevoegdheid geeft om, op het beroep van een belanghebbende tegen een handeling van een bestuurlijke overheid, die handeling nietig te verklaren wegens overtreding van hetzij substantiële, hetzij op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen, overschrijding van macht of afwending van macht;

Dat die bevoegdheid bepaald wordt door het werkelijk en rechtstreeks onderwerp van het verzoek tot nietigverklaring;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat in de annulatieberoepen wordt gevorderd dat vernietigd wordt het koninklijk besluit van 4 februari 1983, waarbij José Happart met ingang van 31 december 1983 tot burgemeester van de gemeente Voeren is benoemd, alsmede zijn eedaflegging op 30 december 1983; dat het arrest voorts vaststelt dat de verzoekers wier beroep het ontvankelijk verklaart, aanvoeren dat de benoeming van José Happart heeft plaatsgehad met schending van de uit artikel 3bis van de Grondwet voortvloeiende regeling van het taalgebruik in het Nederlandse taalgebied door openbare mandatarissen en met schending van de Bestuursstaalwet;

Overwegende dat in de verzoekschriften geen herstel van een op onrechtmatige wijze gekrenkt recht werd gevorderd;

Overwegende dat het arrest oordeelt: dat er te dezen geen sprake van is dat de bestreden individuele handeling bestaat in de weigering van een bestuurlijke overheid een verplichting na te komen die beantwoordt aan een subjectief recht van de verzoekers of dat het aangevoerde annulatiemiddel wordt afgeleid uit schending van de rechtsregel welke die verplichting vestigt; dat er niet eens sprake is van een subjectief recht; dat niemand het recht op een bepaald ambt van burgemeester rechtstreeks uit een wet of een verordening put;

Dat het arrest hieruit afleidt dat de annulatieberoepen niet tot werkelijk onderwerp hadden een betwisting over subjectieve rechten waarvan alleen de Rechterlijke Macht, krachtens de artikelen 92 en 93 van de Grondwet, kennis kan nemen, en op grond daarvan de door eiser opgeworpen exceptie van onbevoegdheid afwijst;

Overwegende dat de Raad van State aldus naar recht beslist dat de artikelen 92 en 93 van de Grondwet geen toepassing vinden op de geschillen die uit voormelde beroepen voortvloeien;

Overwegende dat op dit stuk, ook geen enkele bijzondere wettelijke bepaling voorziet in enig rechtsmiddel voor de Rechterlijke Macht dat kan leiden tot een resultaat dat gelijkwaardig is aan dat van een annulatieberoep voor de Raad van State;

Overwegende dat daaraan niet afdoet de omstandigheid dat de nietigverklaring van de aangevochten handeling repercussies heeft of kan hebben op enig recht, politiek of burgerlijk, van José Happart, of de omstandigheid dat hij, zoals eiser het uitdrukt, wegens het gezag van gewijsde erga omnes dat een vernietigend arrest van de Raad van State heeft, niet meer de gelegenheid zou hebben om de betwisting nopens de draagwijdte van zijn politiek recht om door de Koning tot burgemeester te worden benoemd, voor te leggen aan de rechters van de Rechterlijke Macht;

Dat de onderdelen niet kunnen worden aangenomen;

Wat het eerste, het tweede en het vierde onderdeel betreft:

Overwegende dat, krachtens de artikelen 33 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State en 609, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek, bij het Hof aanhangig kunnen worden gemaakt alleen die arresten waarbij de afdeling administratie van de Raad van State beslist van de eis geen kennis te nemen op grond dat die kennisneming binnen de bevoegdheid van de rechterlijke overheden valt, alsmede de arresten waarbij de afdeling afwijzend beschikt op een declinatoire exceptie steunend op de grond dat de eis tot de bevoegdheid van die overheden behoort;

Overwegende dat het Hof, wanneer het op grond van die wetsbepalingen zijn toezicht uitoefent, niet te beoordelen heeft of de Raad van State terecht of onterecht heeft geconstateerd of geweigerd te constateren dat een bestuursoverheid een handeling heeft verricht of een verordening heeft uitgevaardigd met machtsafwending of machtsoverschrijding of met overtreding van substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen; dat de taak van het Hof er in wezen in bestaat na te gaan of de aan de Raad voorgelegde eis al dan niet behoort tot de bevoegdheid van de Rechterlijke Macht;

Overwegende dat de onderdelen, nu daarin niet wordt gesteld of aangegeven hoe de daarin aangevoerde grieven zouden moeten leiden tot de beslissing dat de Rechterlijke Macht bevoegd is, bij gebrek aan belang niet ontvankelijk zijn;

## II. Op de voorziening van José Happart:

Over het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening, door de verweerders Broers en Van Uytven opgeworpen en hieruit afgeleid dat het geschil onsplitsbaar is en dat eiser zijn voorziening niet heeft gericht tegen de Gouverneur van Limburg, die partij was in de zaak voor de Raad van State, en die niet binnen de gewone termijn in de zaak voor het Hof is betrokken;

Overwegende dat uit het arrest blijkt: 1) dat de Gouverneur van Limburg, in welke hoedanigheid ook, niet als verwerende partij betrokken werd in de zaken nrs. 31.105 en 31.091, waarin vernietiging van het benoemingsbesluit werd gevorderd; 2) dat de annulatieberoepen in de zaken nrs. 31.090 en 31.326, waarin vernietiging van de eedaflegging van José Happart als burgemeester werd gevorderd, gericht waren tegen de Belgische Staat, vertegenwoordigd door de minister van Binnenlandse Zaken en door de Gouverneur van Limburg; 3) dat het arrest, na te hebben overwogen dat tot vernietiging van het benoemingsbesluit dient te worden besloten, oordeelt «dat het beroep tegen de met de benoeming samenhangende eedaflegging niet verder moet worden onderzocht»; 4) dat het arrest dientengevolge besluit: «Vernietigd wordt het koninklijk besluit van 4 februari 1983 waarbij José Happart tot burgemeester van de gemeente Voeren wordt benoemd, alsmede zijn eedaflegging op 30 december 1983»;

Overwegende dat, enerzijds, de eventuele vernietiging van het arrest niet zou meebrengen dat het ten aanzien van de Gouverneur van Limburg zou blijven voortbestaan in zoverre de Raad van State het benoemingsbesluit vernietigt; dat de gouverneur immers met betrekking tot het desbetreffende geschilpunt geen partij was voor de Raad van

State; dat het arrest dat evenmin in zoverre het de eedaflegging betreft, zou blijven voortbestaan ten aanzien van de gouverneur, daar de vernietiging van de eedaflegging slechts het gevolg is van de vernietiging van het benoemingsbesluit;

Dat, anderzijds, ingeval de Raad van State, na vernietiging van het arrest, zich onbevoegd zou verklaren, niet alleen het benoemingsbesluit maar ook de eedaflegging die er het gevolg van is, zou blijven voortbestaan ten aanzien van de gouverneur;

Dat het geschil derhalve niet onsplitsbaar is in de zin van artikel 31 van het Gerechtelijk Wetboek, daar de gezamenlijke tenuitvoerlegging van de onderscheiden beslissingen waartoe het aanleiding kan geven, niet materieel onmogelijk zou zijn; dat bijgevolg ook artikel 1084 van het Gerechtelijk Wetboek geen toepassing vindt;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

*Over het eerste middel:* schending van de artikelen 28, eerste lid, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 12 januari 1973, 7 en 14 van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State, van het rechtsbeginsel betreffende de eerbiediging van de rechten van de verdediging, en van de artikelen 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950 en bekrachtigd door de wet van 13 mei 1955 (Belgische Staatsblad, 19 augustus 1955, Err. 29 juni 1961) en 97 van de Grondwet,

doordat, nadat de griffie van de Raad van State op 29 mei 1986 eiser had verwittigd dat de voorzitter van de vierde kamer van de Raad van State de zaak waarin het arrest is tussengekomen, vastgesteld had op de openbare terechtzitting van 24 juni 1986, deze hoge magistraat de partijen verzocht in een bijkomende memorie hun standpunt te doen kennen omtrent een vraag die hij nauwkeurig aangaf, deze bijkomende memorie moest toegezonden worden uiterlijk op 16 juni 1986 en hem had verzocht «om verder tijdsverlies te vermijden (...) die bijkomende memorie rechtstreeks aan de andere partijen in de zaak en aan het bevoegde lid van het Auditoraat» mee te delen, de vierde kamer van de Raad van State, afdeling administratie, de declinatoire exceptie van onbevoegdheid ingeroepen door de derde verweerder in zijn aanvullende memorie van 16 juni 1986 (blz. 3-5) verwerpt, zonder vast te stellen dat alle partijen en inzonderheid eiser kennis konden nemen van die memorie noch dat zij van de nodige tijd konden beschikken om erop te antwoorden,

*terwijl, eerste onderdeel,* per door de post aangetekende brief van 5 juni 1986 de voorzitter van de vierde kamer van de Raad van State, de raadsman van eiser liet gelden: «Mijn cliënt heeft Uw oproeping voor de zitting van 24 juni 1986 goed ontvangen. Wij zullen het nodige doen om onze memorie voor 16 juni op te sturen doch wij protesteren tegen de aangeraade procedure. Inderdaad, en wij beschouwen niet alleen ons belang maar tevens het recht van verdediging der andere partijen. Immers volgens deze gebruikte procedure kunnen de partijen niet antwoorden op de argumentatie voorgebracht door de verschillende partijen vermits geen enkele termijn daarvoor is voorgesteld (art.

14 — Wet 23.08.48) (lezen besluit van de Regent). Bovendien op welke rechtstekst grondt U uw beslissing om de memories te doen meedelen rechtstreeks aan de partijen zonder tussenkomst der griffie (artt. 5 en 14 — Wet 23.08.45) (lezen besluit van de Regent). Wij beweren op basis van deze beweegredenen dat de rechten van de verdediging niet werden en eerbiedigd zijn. Het zou ons diensvolgens verheugen zo een termijn van wederantwoord zou worden toegekend na het verlot en dat de pleitdatum nadien zou worden vastgesteld»; geen enkele overweging van het arrest dit verdedigingsmiddel tegemoet komt, middel afgeleid van het feit dat de rechten van de verdediging van eiser geschonden waren van zodra de procedure gesteld door artikel 14 van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State niet was geëerbiedigd en dat hij niet van de nodige tijd beschikte om te antwoorden op de bijkomende memories van de andere partijen; zodat het arrest, door dit verdedigingsmiddel niet tegemoet te komen, zijn beslissing niet regelmatig verantwoordt op de declinatoire exceptie van onbevoegdheid ingeroepen door de derde verweerder in zijn aanvullende memorie van 16 juni 1986 (schending van de artikelen 28 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 12 januari 1973, en 97 van de Grondwet);

*tweede onderdeel,* het recht van elke partij op een billijk proces vergt dat zij kennis zou kunnen nemen van alle middelen voorgelegd aan de rechtbank die haar zaak moet vonnissen; volgens de procedure gesteld door het besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State, de voorzitter van de kamer waarvoor het geding ahangig is, de griffier niet mag vrijstellen van de kennisgevingen voorzien door de artikelen 6, 7 en 14 van hogervermeld besluit; zodat het arrest, door de declinatoire exceptie van onbevoegdheid ingeroepen door de derde verweerder in zijn aanvullende memorie van 16 juni 1986 te verwerpen, zonder vast te stellen dat eiser ervan kennis kon nemen noch dat hij de nodige tijd kon beschikken om zijn opmerkingen daaromtrent te doen gelden, de rechten van de verdediging van eiser schendt (schending van het rechtsbeginsel betreffende de eerbiediging van de rechten van de verdediging en van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950 en bekrachtigd door de wet van 13 mei 1955); daarenboven het arrest, door de declinatoire exceptie van onbevoegdheid ingeroepen door de derde verweerder in zijn aanvullende memorie van 16 juni te verwerpen, zonder vast te stellen dat eiser afstand zou hebben gedaan van de rechtsplegingswaarborgen waarvan de voor de Raad van State gedingvoerende partijen beschikken, hetzij de betekening door de griffie van de memories en verslagen neergelegd door de partijen en door het auditoraat, de artikelen 7 en 14 van het besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State schendt;

Overwegende dat het middel, nu daarin niet wordt gesteld of aangegeven hoe de aangevoerde grieven zouden moeten leiden tot de beslissing dat de Rechterlijke Macht bevoegd is, bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is;

*Over het tweede middel*, dat gesteld is in dezelfde bewoordingen als het door de Belgische Staat in de zaak nummer 5590 aangevoerde middel:

Overwegende dat het middel dient te worden verworpen om de redenen die gegeven zijn in antwoord op het middel van de Belgische Staat;

*Om die redenen*, voegt de zaken ingeleid onder de nummers 5590 en 5619 van de algemene rol; verwerpt de voorzieningen en de vorderingen tot bindendverklaring.

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 17 SEPTEMBER 1987

Voorzitter: de h. Mahillon

Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart

Advocaat-generaal: mevr. Liekendael

Advocaten: mrs. Dassel en Gérard

**1. Overeenkomst — Aansprakelijkheid — Relativiteit — Vervoer — Ondervervoerder — 2. Vervoer — Overeenkomst — CMR — Rente.**

1. *Wanneer de rechter, op grond van de feitelijke gegevens van de zaak, inzonderheid de vermeldingen van het vervoerdocument, heeft kunnen oordelen dat de in de plaats gestelde vervoerder, die op de hoogte was van de overeenkomst tussen de hoofdvervoerder en de afzender, en als vervoerder de vrachtbrief betreffende het voorgenomen vervoer ondertekende, zonder enig voorbehoud de uitvoering ervan op zich heeft genomen, is naar recht verantwoord de beslissing dat de in de plaats gestelde vervoerder niet alleen ten aanzien van zijn opdrachtgever (de hoofdvervoerder) maar ook ten aanzien van de afzender aansprakelijk is.*

2. *De enige rentevoet van 5% per jaar, bepaald in art. 27.1 CMR, moet worden toegepast, ook al bepaalt de interne wet, met betrekking tot de gerechtelijke rente, een hogere rentevoet.*

B.V. S. t/ N.V. B.

Gelet op het bestreden arrest, op 29 oktober 1985 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

*Over het eerste middel*: schending van de artikelen 1121, 1134, 1135, 1136, 1137, 1142, 1147, 1165, 1382, 1384, 1994 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, na te hebben gezegd dat verweerster en Panalpina World Transport intense handelsbetrekkingen onderhielden en dat laatstgenoemde, bij telex van 13 september 1977, eiseres opdracht had gegeven een aantal reizen naar Turkije te ondernemen om uit de fabriek B. te Beyne-Heusay transformatoren te vervoeren voor de onderneming Türkiye Elektrik Kurumu, en meer bepaald om op 19 en 21 september 1977 een oplegger ter beschikking van verweerster te stellen voor het vervoer van respectievelijk 10 en 9 transformatoren, die tijdens het vervoer wegens ongevallen te Graz in Oostenrijk op 24 september en te

Ankara op 28 september 1977 werden vernield, beslist dat de rechtsvordering tot schadevergoeding van B. tegen eiseres ontvankelijk is, op grond, enerzijds, dat de aansprakelijkheid ingevoerd bij artikel 17 van het Verdrag van Genève van 19 mei 1956, betreffende de overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg (CMR) de contractuele vervoerder betreft «te weten degene wiens naam op de vrachtbrief voorkomt», ten deze eiseres, die als «vervoerder» wordt vermeld in de vervoerdocumenten voor die reizen en, anderzijds, dat volgens het Belgisch recht — in de onderstelling dat het Verdrag van Genève niet van toepassing zou zijn — de partij die schade lijdt ten gevolge van het niet uitvoeren van een vervoerovereenkomst schadevergoeding kan vorderen van de vervoerder, die zijn medecontractant in zijn plaats heeft gesteld voor het vervoer, «als de onderaannemer tot de vervoerovereenkomst, door de ondertekening van een vrachtbrief waarbij de partijen in de hoofdovereenkomst als afzender en geadresseerde worden aangewezen en wegens het feit dat de onderaannemer de goederen niet aan de hoofdvervoerder maar rechtstreeks aan de geadresseerde levert»; dat uit de omstandigheden die het releveert blijkt dat S. zich jegens B. als vervoerder heeft willen verbinden en zich als dusdanig ook heeft verbonden,

*terwijl, eerste onderdeel*, hoewel men ervan moet uitgaan dat de ondertekenaar van de vrachtbrief, op het eerste gezicht, gelet op de regels van het Verdrag van Genève van 19 mei 1956, de hoedanigheid heeft aanvaard van contractuele vervoerder, die ten aanzien van de afzender aansprakelijk is voor het niet uitvoeren of voor de wanuitvoering van de vervoerovereenkomst, dat vermoeden toch kan worden weerlegd, en eiseres dienaangaande aanvoerde dat: «het opstellen van een dergelijke vrachtbrief niets afdoet aan de werkelijke contractuele verhoudingen (vervoerovereenkomst Panalpina-B., overeenkomst van ondervervoer Panalpina-S.); algemeen wordt aangenomen dat de werkelijke overeenkomst bepalend is voor het al dan niet toepassen van het CMR; aldus de onregelmatigheid van de vrachtbrief waarin een onderaannemer van de werkelijke vervoerder als vervoerder wordt vermeld, geen invloed heeft op het bestaan van de vervoerovereenkomst, tussen de afzender en de werkelijke vervoerder, die onderworpen blijft aan de bepalingen van de CMR; in die bovenvermelde omstandigheden (sluiten van de vervoerovereenkomst tussen Panalpina en B., rechtstreekse facturering voor de totale prijs), is aangetoond dat de firma Panalpina de hoedanigheid van opdrachtgever-vervoerder bezit waarop de CMR van toepassing is», en het arrest niet antwoordt op die conclusie waarin op omstandige wijze wordt betoogd dat het vermoeden vervat in artikel 9, eerste lid, van de CMR, luidens hetwelk de vrachtbrief volledig bewijs oplevert van de voorwaarden der overeenkomst en onder meer van de hoedanigheid van de partijen, aldus was weerlegd (schending van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, de partij die schade lijdt ten gevolge van het niet uitvoeren van een contractuele verbintenis, overeenkomstig het Belgisch recht, dat volgens het arrest van toepassing is op de betrekkingen tussen de partijen, uitsluitend beschikt over een contractuele aansprakelijkheidsvordering tegen haar medecontractant, en zij, wanneer laatstgenoemde een derde in zijn plaats heeft gesteld om zijn verplichtingen geheel of ten dele na te komen, de

contractuele aansprakelijkheid van die derde, die geen partij is in de overeenkomst, niet in het geding kan brengen, zelfs niet als het een vervoerder betreft of een opdrachtgever van vervoer, die met de vervoerder wordt gelijkgesteld en die in deze hoedanigheid moet instaan voor de daad van de werkelijke vervoerder die zich laat vervangen voor de gehele of gedeeltelijke uitvoering van de verbintenissen die hij jegens zijn opdrachtgever heeft aangegaan; het arrest aldus, door de aansprakelijkheid van S., de werkelijke of in de plaats gestelde vervoerder, jegens de contractuele afzender die de maatschappij Panalpina met het vervoer heeft belast in aanmerking te nemen, de regels inzake de contractuele aansprakelijkheid miskent die vervat zijn in de in het middel aangewezen wetsbepalingen, met uitzondering van artikel 97 van de Grondwet:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat naar luid van artikel 9.1 van het Verdrag van Genève van 19 mei 1956 betreffende de overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg (CMR), «de vrachtbrief volledig bewijs levert, behoudens tegenbewijs, van de voorwaarden der overeenkomst en van de ontvangst van de goederen door de vervoerder»;

Overwegende dat het arrest, na te hebben vastgesteld dat in de twee vrachtbrieven betreffende de transporten tijdens welke de schade zich heeft voorgedaan de N.V. B. te Beyne-Heusay, plaats waar de goederen werden opgeladen, als afzender en de onderneming TEK te Ankara en Istanbul als geadresseerde, en Transport S. B.V. te Berkel en Rodenrijs (Nederland) als vervoerder worden vermeld, dat die twee stukken zowel door de afzender als door de vervoerder waren ondertekend, dat daarin de vervoerde goederen en de nummerplaten van de voertuigen werden aangewezen, overweegt dat de vermeldingen in de vrachtbrieven en de omstandigheid dat een oplegger van eiseres de goederen is komen opladen in de zetel van verweerster om ze naar Turkije te vervoeren, dat de onderaannemer of in de plaats gestelde vervoerder (thans eiseres) de goederen heeft aangenomen om ze rechtstreeks op de zetel van de firma Tek, klant van de N.V. B., af te leveren, en niet om ze aan de hoofdvervoerder af te leveren, «aantonen dat (eiseres) zich jegens (verweerster) heeft willen verbinden als vervoerder en zich als dusdanig heeft verbonden»;

Dat de appelrechters, nu zij uit bovenvermelde feitelijke gegevens hebben afgeleid dat eiseres werkelijk de macht over het vervoer had, niet meer hoefden te antwoorden op de wegens hun beslissing doelloos geworden conclusie van eiseres inzake het karakter juris tantum van het vermoeden van artikel 9.1 van het Verdrag van Genève van 19 mei 1956;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het hof van beroep, op grond van de in het antwoord op het eerste onderdeel vermelde feitelijke gegevens, inzonderheid de vermeldingen in de vervoerdocumenten, heeft kunnen overwegen dat eiseres, die op de hoogte was van de oorspronkelijke overeenkomst en, als vervoerder, de vrachtbrieven betreffende elk voorgenomen vervoer had ondertekend, zonder enig voorbehoud de uitvoering ervan op zich had genomen; dat het arrest derhalve naar recht beslist dat eiseres niet enkel ten aanzien van de

opdrachtgever maar ook ten aanzien van de afzender contractueel aansprakelijk was;

Dat het onderdeel dienaangaande niet kan worden aangenomen;

Overwegende dat het middel voor het overige niet preciseert waarin de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek zouden zijn geschonden; dat het, in zoverre, niet ontvankelijk is;

*Over het tweede middel:* schending van de artikelen 27.1 van het Verdrag van Genève van 19 mei 1956 betreffende de overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg, goedgekeurd bij de wet van 4 september 1962, 1153 en 1907 van het Burgerlijk Wetboek,

*doordat* het arrest eiseres veroordeelt tot betaling van een bedrag van 7.226.253 frank, zijnde het bedrag van de rekeningen van B. aan de kopers van de transformatoren, op grond dat de geleden schade overeenstemt met de totale waarde van de goederen vervoerd tijdens de twee litigieuze transporten, vermeerderd met de moratoire rente ten bedrage van 5 pct vanaf 28 oktober 1977, datum van de eerste «vordering» en met de gerechtelijke rente tegen de opeenvolgende wettelijke rentevoeten vanaf 30 mei 1979, datum van het gedinginleidend exploit,

terwijl de regel vastgelegd in artikel 27.1 van het CMR, luidens welke «de rechthebbende over het bedrag der schadevergoeding rente kan vorderen. Deze rente, ten bedrage van vijf procent per jaar, loopt vanaf de dag waarop de vordering schriftelijk bij de vervoerder is ingediend of, indien dit niet is geschied, vanaf de dag dat zij in rechte is bekendgemaakt», niet enkel van toepassing is op de moratoire rente maar ook op de gerechtelijke rente en dat het arrest, door te beslissen dat laatstgenoemde rente diende te worden berekend tegen «de opeenvolgende wettelijke rentevoeten» vanaf de datum van de dagvaarding, de in het middel aangewezen wetsbepalingen schendt:

Overwegende dat, wegens de voorrang van het Verdrag van Genève van 19 mei 1956 op de nationale wet, de enige rentevoet van 5 pct. per jaar, vastgelegd in artikel 27.1 van dat Verdrag, moet worden toegepast, ook al bepaalt de interne wet, met betrekking tot de gerechtelijke rente, een hogere rentevoet;

Overwegende dat het arrest, door eiseres te veroordelen om boven de moratoire rente ten bedrage van 5 pct., «gerechtelijke rente te betalen tegen de opeenvolgende wettelijke rentevoeten vanaf 30 mei 19789 (datum van het gedinginleidend exploit)», artikel 27.1 van het Verdrag van Genève van 19 mei 1956 schendt;

Dat het middel gegrond is;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

*1e KAMER — 17 SEPTEMBER 1987*

Voorzitter: de h. Mahillon

Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart

Advocaat-generaal: mevr. Liekendael

Advocaat: mr. Dassel

# Eigendom — Bewijs — Vermoedens — Kadaster.

*Hoewel de vermeldingen van het kadaster op zichzelf geen recht van eigendom kunnen vestigen noch daartoe een titel opleveren, kan de rechter er nochtans eventueel feitelijke vermoedens uit afleiden, vooral wanneer die vermeldingen met andere inlichtingen of aanwijzingen overeenstemmen.*

F. t/ D. en M.

Gelet op het bestreden vonnis, op 2 oktober 1985 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Verviers;

*Over het middel:* schending van de artikelen 711, 712, 1349, 1353, 2229, 2262 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat, ter bevestiging van het op 16 februari 1982 door de Vrederechter van het kanton Herve gewezen vonnis, waarbij, enerzijds, de hoofdvordering van eiser om zijn erf en het naburige erf van de verweerders te doen afpalen, zodat kan worden vastgesteld dat de door de verweerders gebouwde timmermanswerkplaats ten dele op zijn eigen erf staat, ongegrond werd verklaard, en, anderzijds, de tegenvordering van de verweerders gegrond werd verklaard waarin dezen willen doen erkennen dat zij door dertigjarige verjaring de driehoekige strook grond hebben verkregen waarop de timmermanswerkplaats ten dele was gebouwd, welke strook grond gelegen was aan de grens van eisers erf en door de letters ZA-H-G was aangewezen op het in 1952 door de landmeter R. opgemaakte kadastraal plan dat door de eerste rechter «als werkdocument» werd gebruikt en bij het beroepen vonnis is gevoegd, het bestreden vonnis beslist «dat, zoals de eerste rechter heeft gedaan, geen besluit kan worden genomen dan met inachtneming van de andere aan de rechter voorgelegde bewijsmiddelen dan het voormelde plan, aangezien (de verweerders) nooit hebben beweerd dat zij krachtens een titel eigenaar zijn geworden van het perceel waarop zij een timmermanswerkplaats hebben gebouwd», en daartoe steunt «op de door de eerste rechter in aanmerking genomen getuigschriften die werden afgegeven door personen die, omdat ze de visu of omdat zij het goed in gebruik hebben genomen, stellig kunnen zeggen dat de enige afsluiting die zij hebben gekend de afsluiting is, die voorkomt op het plan van de landmeter R. tussen de letters A-G, waaruit kan worden afgeleid dat (de verweerders) meer dan dertig jaar geleden vóór het instellen van het onderhavige geding, in het bezit waren van dat perceel»,

(...)

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de verweerders hun aanspraak niet doen steunen op een authentieke titel van eigendom, maar zich beroepen op het recht dat zij op het litigieuze perceel hebben verkregen door een bezit van meer dan dertig jaar, onder de bij de wet bepaalde voorwaarden;

Overwegende dat eiser, naast andere gegevens, tegen die aanspraak een op 29 januari 1952 opgemaakt kadastraal plan aanvoert waaruit het bewijs zou blijken dat het onroerend goed van verweerders ten dele staat op een erf dat, op

voormelde datum, toebehoorde aan de heer C. waarvan hij de rechtsopvolger is;

Overwegende dat, hoewel de vermeldingen van het kadaster, namelijk het door het bestuur opgemaakte register voor de heffing van de grondbelasting, op zichzelf geen recht van eigendom kunnen vestigen en daartoe een titel opleveren, daaraan nochtans niet alle wettelijke bewijswaarden kan worden ontzegd; dat de rechter die over een vordering tot afpaling uitspraak doet, daaruit in voorkomend geval feitelijke vermoedens kan afleiden, vooral wanneer, zoals ten deze, die aanwijzingen met andere inlichtingen of aanwijzingen overeenstemmen;

Overwegende dat de appelrechter, doordat zij het hun regelmatig overgelegde kadastraal plan uit de debatten hebben geweerd zonder er rekening mee te houden, op grond alleen dat de verweerders «nooit beweerd hebben dat zij krachtens een titel eigenaar zijn geworden van het perceel waarop zij een timmermanswerkplaats hebben gebouwd», hun beslissing niet naar recht verantwoorden;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 9 OKTOBER 1986

Afdelingsvoorzitter: de h. Mahillon

Raadsheer-rapporteur: de h. Bosly

Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaat: mr. Draps

**Burgerlijke rechtspleging — Algemene beginselen — Termijnen — Overmacht.**

*Overmacht kan enkel voortvloeien uit een gebeurtenis buiten de menselijke wil die door deze wil niet kon worden voorzien noch vermeden.*

L. t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 juni 1985 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

*Over het middel,* afgeleid uit de schending van de artikelen 351, in combinatie met de artikelen 353, § 5, 369, 1147, 1148 van het Burgerlijk Wetboek, 50, 51, 1025, 1031 van het Gerechtelijk Wetboek en uit de miskenning van het algemeen rechtsbeginsel dat, ongeacht de bij de wet bepaalde gevallen, de termijnen worden verlengd met de tijd gedurende welke de partij in de volstreekte onmogelijkheid verkeert de handeling te verrichten waartoe zij verplicht is;

doordat het bestreden arrest, nadat het incidenteel arrest van 18 januari 1985 had vastgesteld «dat het in de wettelijke vorm ingestelde hoger beroep buiten de termijn is ingesteld, te weten op 1 augustus 1984, nu het beroepen vonnis op 26 juni 1984 ter kennis van appellant (thans verweerder) is gebracht bij aangetekende brief die is gestuurd naar (zijn) adres, place Jupiter, 14 te 93600 Aulnay-sous-Bois, Frankrijk», beslist «dat geen acht moet worden geslagen op het laattijdig karakter van (verweerders) beroep en dat zijn hoger beroep ontvankelijk moet worden verklaard, zonder rekening te houden met de datum van de kennisgeving aan

verweerders woonplaats in het buitenland, van het bij verstek gewezen (thans bestreden) vonnis», enkel op grond: «dat verweerder in België een raadsman had aangesteld om de procedure en haar verloop te volgen; dat uit de algemene context blijkt dat die advocaat door de advocaat van de tegenpartij niet werd ingelicht nopens het bij verstek tegen zijn cliënt gewezen vonnis en dat hij, niettegenstaande zijn brief van 9 juli aan de griffie van de rechtbank, door die griffie pas werd ingelicht na het verstrijken van de termijn van hoger beroep; dat (verweerder) aldus om redenen buiten zijn wil die een geval van overmacht uitmaken, geen beroep heeft kunnen instellen binnen de termijn van hoger beroep, maar dat beroep achteraf zo spoedig mogelijk heeft ingesteld», (...)

Overwegende dat overmacht enkel kan voortvloeien uit een gebeurtenis buiten de menselijke wil die door deze wil niet kon worden voorzien noch vermeden;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat het in de wettelijke vorm ingestelde hoger beroep pas op 1 augustus 1984 ter griffie van het hof is ingediend, terwijl het beroepen vonnis op 26 juni 1984 was gewezen;

Dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, blijkt dat de kennisgeving van het beroepen vonnis van 26 juni 1984 op dezelfde dag aan verweerder in zijn woonplaats is gedaan;

Overwegende dat de appelrechter, uit de omstandigheden die hij aanwijst en die in het middel zijn weergegeven, niet wettig heeft kunnen afleiden dat verweerder «om redenen buiten zijn wil», in de volstrekte onmogelijkheid verkeerde zijn beroep binnen de wettelijke termijn in te stellen;

Dat het middel gegrond is;

(...)

NOOT—Zie Lindemans, D., *Comm. Ger.*, art. 50, nrs. 11-14.

## HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 19 OKTOBER 1987

Eerste voorzitter: de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté-Swinnen

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Bützler en De Gryse

**Arbeidsongeval — Bewijs — Plotselinge gebeurtenis en letsel — Vermoeden — Tegenbewijs.**

*Het door artikel 9 A.O.W. gevestigde vermoeden is weerlegd, wanneer de rechter de zekerheid heeft dat het letsel niet door het ongeval is veroorzaakt.*

B.t/ N.V. A.G.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 september 1986 door het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, en voor zoveel

nodig 7 en 10 tot en met 21 van dezelfde Arbeidsongevallenwet,

doordat het arbeidshof, na te hebben vastgesteld (...) dat, overeenkomstig artikel 9 van de Arbeidsongevallenwet, het letsel vermoed wordt door een ongeval te zijn veroorzaakt wanneer de getroffene of zijn rechthebbenden be- nevens het letsel een plotselinge gebeurtenis kunnen aanwijzen, welk vermoeden voor tegenbewijs vatbaar is, oordeelt dat «de litigieuze hersenbloeding, waaraan het slachtoffer overleed, zich onverschillig waar en op elk ander ogenblik had kunnen voordoen zonder tussenkomst van een oorzaak die vreemd is aan het organisme van de getroffene», dat, «zelfs indien ten deze dienaangaande geen absolute zekerheid zou bestaan, met de hoogste graad van waarschijnlijkheid moet worden gesteld dat de ruptuur van aneurysma spontaan is opgetreden en niet werd veroorzaakt door de deelname aan de minivoetbalwedstrijd», en dat de hoogste graad van waarschijnlijkheid volstaat om het vermoeden vervat in artikel 9 van de Arbeidsongevallenwet te weerleggen (...)

Overwegende dat het door artikel 9 van de Arbeidsongevallenwet gevestigde vermoeden is weerlegd, wanneer de rechter de zekerheid heeft dat het letsel niet door het ongeval is veroorzaakt; dat, wanneer de rechter oordeelt dat met de hoogste graad van waarschijnlijkheid kan worden gesteld dat het letsel niet door de plotselinge gebeurtenis is veroorzaakt, uit de context van zijn beslissing kan blijken dat hij de zekerheid heeft dat het wettelijk vermoeden is weerlegd;

Overwegende dat het arbeidshof door de in het middel aangehaalde redengeving van het arrest er geen twijfel over laat bestaan dat, naar het oordeel van de rechters, het tegenbewijs is geleverd dat het letsel niet het gevolg is van de aangewezen plotselinge gebeurtenis;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

## HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER — 3 NOVEMBER 1987

Voorzitter: de h. de Schrevel

Raadsheren: de hh. Lahousse en De Riemaecker

Advocaat-generaal: de h. Geyskens

Advocaat: mr. Schöller

**Nationaliteit — Verklaring van nationaliteitskeuze — Vorm.**

*De verklaring van nationaliteitskeuze wordt afgelegd voor de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar de belanghebbende zijn hoofdverblijf heeft.*

*Nietig is de verklaring die is afgelegd voor de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar de belanghebbende is ingeschreven in de bevolkingsregisters zonder er werkelijk te verblijven.*

B.

Overwegende dat appellante op 23 december 1985 een verklaring ter verkrijging van de Belgische Nationaliteit,

krachtens de artikelen 13 en 14 van het Wetboek van de Belgische nationaliteit, heeft afgelegd voor de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente W.;

Overwegende dat het bestreden vonnis (Rb. Brussel, 22 oktober 1986) de nietigheid van de verklaring tot nationaliteitskeuze heeft vastgesteld op grond dat deze verklaring niet afgelegd werd voor de ambtenaar van de burgerlijke stand waar de belanghebbende haar *hoofdverblijf* had, overeenkomstig artikel 15, § 1, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit;

Overwegende dat uit de neergelegde stukken en namelijk uit de processen-verbaal nrs. 1006/86 en 1239 van de politie van W. en 7426 van de politie van O. blijkt dat appellante, op het ogenblik van haar verklaring van nationaliteitskeuze, ingeschreven was in de bevolkingsregisters van de gemeente W., doch werkelijk verbleef, zonder inschrijving, te O., Hellingstraat, nr. 3;

Overwegende dat appellante vruchteloos aanvoert dat, gelet op het feit dat noch het wetboek, noch enig andere Belgische wettelijke bepaling de term «hoofdverblijfplaats» omschrijven, men niet kan verwachten dat iedereen de gepaste interpretatie aan dit woord zou moeten kunnen geven;

Dat deze stelling volledig in strijd is met de samenstelling zelf van het woord «hoofdverblijfplaats», daar het voorvoegsel «hoofd» in de gewone omgangstaal de betekenis heeft van «voornaamste» en onvermijdelijk verwijst naar een effectief inwonen;

Dat overigens de rechtspraak en de rechtsleer daaromtrent uitdrukkelijk de nadruk leggen op het kenmerk van de verblijfplaats als een «werkelijk inwonen» (De Page, *Traité élémentaire de droit civil*, I, 1962, 3e éd., blz. 426 à 308);

Dat inzake nationaliteit de uitdrukking «hoofdverblijfplaats» verwijst naar de effectieve en werkelijke verblijfplaats van de betrokkene (Charles-L., Closset, «La nationalité belge», *Répertoire notarial*, tome XV, livre XX, nrs. 195 en volgende, blz. 104; Verwilghen, *Le code de la nationalité belge*, nr. 557; Gent, 26 januari 1961, *R.W.*, 1960-61, 1975, met noot van de heer advocaat-generaal M. Matthijs);

Overwegende dat appellante eveneens vruchteloos opwerpt dat het aan de diensten van de burgerlijke stand stond appellante hieromtrent in te lichten, daar het uit geen enkel objectief gegeven van het dossier blijkt dat deze administratie kennis had of kon hebben van het feit dat appellante, zonder inschrijving, feitelijk verbleef te O.;

Overwegende dat alle wettelijke bepalingen inzake nationaliteit de openbare orde betreffen aangezien ze betrekking hebben op de staat van de personen;

Dat hun overtreding derhalve door de nietigheid worden gesanctioneerd (Cass., 13 december 1968, *Pas.*, 1969, I, 354; noot Verwilghen, *op. cit.*, nrs. 362 en volgende blz. 215; De Page, *op. cit.*, nr. 339, blz. 456);

Overwegende dat daaruit volgt dat de eerste rechter terecht de nietigheid van de verklaring tot nationaliteitskeuze van Farida Boujraf heeft vastgesteld;

Overwegende dat appellante tevergeefs een verlenging van de termijn om een geldige verklaring af te leggen vordert, gelet op bovenvermelde motieven alsmede op het feit dat een verlenging door het Wetboek van de Belgische Nationaliteit niet voorzien is;

(...)

## HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 24 NOVEMBER 1987

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheren: de hh. Bresseleers (rapporteur) en Leemans

Openbaar ministerie: de h. Van Ingelgem

Advocaten: mrs. De Vlieghe loco de Liedekerke en Pauwels loco Lernout

### Inkomstenbelastingen — Huurdervingsvergoeding — Inkomsten in de zin van art. 9, § 1, 1, W.I.B.

*Een vergoeding wegens de onbeschikbaarheid van een gebouw is zoals de huurprijs een tegenprestatie wegens genotsderving en als zodanig een opbrengst in de zin van art. 9, § 1, 1, W.I.B., die eraan in de weg staat dat de onroerende voorheffing wegens het ontbreken van inkomsten verminderd of kwijtescholden wordt (art. 162, § 1, 4°, W.I.B.).*

V. t/ Belgische Staat

De bestreden beslissing van de ambtenaar gedelegeerd door de gewestelijke directeur der directe belastingen te Hasselt van 3 december 1985 heeft de bezwaarschriften van appellant tegen de aanslagen in de onroerende voorheffing, wat de aanslagjaren 1982 en 1983 betreft, afgewezen en, wat het aanslagjaar 1984 betreft, gegrond bevonden en een ontheffing ten bedrage van 37.193 fr. verleend.

Noch de wijze waarop de aanslagen gevestigd zijn, noch het indienen of behandelen van de bezwaarschriften, noch de voorziening geven aanleiding tot betwistingen van procedurele aard, zodat het debat beperkt is tot het probleem ten gronde: de vraag of het ontvangen door de eigenaar van een vergoeding wegens onbeschikbaarheid van een gebouw onroerend goed betekent dat het gebouw inkomsten in de zin van art. (162, § 1, 4°, iuncto art.) 9, § 1, 1, W.I.B. heeft opgebracht.

De gedelegeerde ambtenaar was van oordeel dat als gevolg van de vergoeding die de Vrederechter van Hasselt bij vonnis van 15 januari 1985 wegens genotsderving had toegekend aan appellant, nadat uit een deskundigenverslag gebleken was dat het gebouw als onbeschikbaar diende te worden beschouwd van 1 september 1981 tot 30 november 1983, dit pas vanaf december 1983 volledig improductief en zonder opbrengsten was, en dat ook in 1984 gebleven was.

In beroep voert appellant aan dat de huurdervingsvergoeding geen inkomen uitmaakt. Hij verwijst daarbij naar twee arresten van het Hof van Beroep te Gent en naar het antwoord van de minister van Financiën op een parlementaire vraag.

(...)

Overwegende dat partijen het erover eens zijn dat het litigieuze kasteel in 1982 en 1983 niet gemeubileerd was, volstrekt niet in gebruik is genomen en geen andere inkomsten heeft opgebracht dan de vergoeding van 1.250.000 fr. toegekend bij vonnis van de vrederechter te Hasselt van 15 januari 1985 en (door de schuldenaar, de vroegere huurder) betaald einde mei 1985;

Overwegende dat, waar appellant dit bedrag een huur-

dervingsvergoeding noemt, het in het vonnis omschreven wordt als een vergoeding wegens genotsderving of wegens onbeschikbaarheid van het pand, die veroorzaakt was door de huurschade waarvoor de vroegere huurder, wiens contract op 1 september 1981 een einde had genomen, aansprakelijk werd gesteld;

Overwegende dat uit de in art. 9, § 1, 1, W.I.B. gebruikte omschrijving «volstrekt geen inkomsten heeft opgebracht» blijkt dat deze voorwaarde strikt dient te worden uitgelegd;

Overwegende dat het bedrag dat een belastingplichtige ontvangt als vergoeding wegens de onbeschikbaarheid van een gebouw, zoals de huur een tegenprestatie is voor de genotsderving en als dusdanig ook een opbrengst van dat gebouw;

Overwegende dat de vrederechter bij het vaststellen van de vergoeding wegens genotsderving zich heeft laten leiden door het gemiddeld normaal netto-inkomen voor de tijd gedurende welke het gebouw onbeschikbaar was, zoals blijkt uit de vergelijking van de toegekende vergoeding met de huurprijs die verschuldigd zou zijn indien de vroeger bestaande huurovereenkomst niet beëindigd was (1.633.912 fr. volgens de conclusie van appellant);

Overwegende dat ter zake in het vonnis van 15 januari 1985 nog vermeld is «dat de houding van (appellant) er eerder op wijst dat hij de onbeschikbaarheid (van het gebouw) zolang mogelijk wenste te trekken, om reden dat het pand zelfs in goede toestand dezelfde huur niet meer zou opbrengen»;

Overwegende dat derhalve het door appellant ontvangen van een «huurdervingsvergoeding», ook al is het een door de vrederechter ex aequo et bono vastgestelde schadevergoeding, eraan in de weg staat dat de onroerende voorheffing met betrekking tot het litigieuze goed voor de betrokken aanslagjaren wegens het volstrekt ontbreken van inkomsten verminderd of kwijtgescholden wordt;

Overwegende dat, nog ter zijde gelaten de onbetwiste regel dat een antwoord van de minister op een parlementaire vraag hoven en rechtbanken niet bindt, de omstandigheid dat een bepaalde schadevergoeding geen belastbaar inkomen uitmaakt niet noodzakelijkerwijze uitsluit dat het toch een inkomen kan zijn in de zin van art. 9, § 1, 1, W.I.B.; dat dit artikel evenmin bepaalt dat slechts periodieke opbrengsten in aanmerking mogen worden genomen en geen eenmalige betalingen;

Overwegende ten slotte dat een huurdervingsvergoeding (schadeloosstelling van de genotsderving wegens de onbeschikbaarheid van het goed) niet kan worden gelijkgesteld met een verbrekingsvergoeding, die het herstel uitmaakt van een ontijdig of onterecht beëindigen van een contract;

(...)

## ARBEIDSHOF TE BRUSSEL

7e KAMER — 7 NOVEMBER 1985

Voorzitter : de h. Mommsen

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Hylebos en Verhasselt

Advocaat-generaal : de h. Keereman

Advocaat : mr. Swennen

**Sluiting van onderneming — Onderneming die ophoudt te bestaan — Overname — Verplichtingen van Sluitingsfonds — Rechtsgrond — Voortzetten van zelfde activiteit door nieuwe werkgever — Tewerkstelling bij nieuwe werkgever — Zelfde werkgever — Begrip.**

*Wanneer een onderneming die ophoudt te bestaan wordt overgenomen, hangen de verplichtingen van het Sluitingsfonds niet af van haar eigen discretionaire beslissing.*

*Een onderneming houdt op te bestaan wanneer, na faillissement, de curator alle werknemers ontslaat en de activa verkoopt, zonder dat de koper tot herplaatsing van de ontslagen werknemers is gehouden. Een tewerkstelling van een ontslagen werknemer bij de overnemer-koper is geen tewerkstelling bij dezelfde werkgever.*

*Wanneer een onderneming ophoudt te bestaan en de overnemer-koper een ontslagen werknemer in dienst neemt, behoudt deze laatste zijn vroegere rechten niet.*

Sluitingsfonds t/ D.

Verwijzend naar een arrest van 17 juni 1985 van het Hof van Cassatie (*Arr. Cass.*, 1984-85, nr. 631), voert appellant aan dat voor de toepassing van de wet van 30 juni 1967, beide voorwaarden bepaald in artikel 2 van de wet van 28 juni 1966 moeten zijn vervuld.

Het Fonds laat echter na op te merken dat het Hof van Cassatie in dat arrest toepassing maakt van artikel 2, § 1, van de wet van 30 juni 1967, dat de verplichtingen van het Fonds vastlegt «bij sluiting van een onderneming in de zin van het artikel 2 van de wet van 28 juni 1966», terwijl in het onderhavige geval niet die § 1 moet worden toegepast, maar § 2 van dat artikel 2 van de wet van 30 juni 1967, waarbij de verplichtingen van het Fonds worden bepaald «in alle andere gevallen waar een onderneming ophoudt te bestaan, ten voordele van de werknemers die niet door een nieuwe werkgever worden overgenomen met behoud van alle rechten die zij ten aanzien van hun gewezen werkgever kunnen laten gelden wanneer deze laatste zijn verbintenissen niet nakomt».

De uit bedoeld arrest gemaakte gevolgtrekking is dan ook hier niet ter zake.

Het Fonds beweert ook ten onrechte dat het «op basis van de voormelde bepalingen (die van de wetten van 28 juni 1966 tot 30 juni 1967), in geval van overname, kan beslissen zijn tussenkomst te verlenen en dit overeenkomstig de voorwaarden die het zelf bepaalt».

Immers, de geldelijke verplichtingen van het Fonds, de gevallen en de voorwaarden waarin ze ontstaan, en de beperkingen eraan worden door die wetten en hun uitvoeringsbesluiten nauwkeurig bepaald en hangen geenszins af van een eigen discretionaire beslissing van het Fonds.

Volgens appellant trad geïntimeerde in dienst van een onderneming die moet worden beschouwd als zijnde «dezelfde werkgever», die namelijk dezelfde activiteiten voortzet als die van de failliet verklaarde vennootschap.

Het standpunt behoort te worden verworpen. De onderneming van de N.V. M. hield immers op te bestaan in de zin van artikel 2, § 2, van de wet van 30 juni 1967 (gewijzigd bij de wet van 30 maart 1976), gelet op de feitelijke elementen van de zaak, o.a. het onmiddellijk ontslag door de curator op 26 september 1980 gegeven aan alle werkne-

mers na het faillissement op 23 september 1980, en de verkoop door de curator op 21 januari 1981 van de gebouwen, machines en overblijvende voorraad, zonder enige verbintenis van de koper tot herplaatsing van de ontslagen werknemers.

Bovendien blijkt uit de parlementaire voorbereiding (*Parl. St., Kamer*, 1975-76, nr. 738/16, 33) van de wet van 30 maart 1976, waarbij het vermelde artikel 2 wordt gewijzigd dat «voortaan de werknemers de waarborg van dit Fonds (zullen) kunnen genieten niet alleen in geval van sluiting van een onderneming in de zin van artikel 2, van de wet van 28 juni 1966, maar ook in alle gevallen waarin een nieuwe werkgever in de plaats komt van de vroegere, zonder dat hij de verplichtingen van deze laatste tegenover de werknemers overneemt».

Ter omschrijving van de voorwaarden waarop het nieuw artikel 2 van de wet van 30 juni 1967 van toepassing is, worden trouwens in artikel 4 (als gewijzigd bij dezelfde wet van 30 maart 1976) de woorden «vervanging van de werkgever» gebezigd naast «sluiting van de onderneming» om de termijn te bepalen binnen welke de arbeidsovereenkomst een einde moet hebben genomen. Dit verduidelijkt de stelling dat het gewijzigde artikel 2, § 2, van de wet van 30 juni 1967 ook geldelijke verplichtingen aan het Fonds oplegt bij fusie, opsloping, splitsing, overdracht of overname (na faillissement), van de onderneming waarbij de uitbater door een andere wordt vervangen (zie ook de verklaring van de minister van Tewerkstelling en Arbeid gegeven bij de bespreking van het nieuw artikel 4 in het verslag nr. 738/16, 33).

Verder beweert het Fonds ten onrechte dat de N.V. M.81 de geïntimeerde had moeten overnemen met behoud van de rechten die zij kon doen gelden tegenover de N.V. M.

De collectieve arbeidsovereenkomst nr. 32 van 28 februari 1978 (algemeen verbindend verklaard bij K.B. van 19 april 1978) is immers hier niet toepasselijk, aangezien er geen overgang van onderneming of van een gedeelte ervan krachtens een overeenkomst heeft plaatsgevonden, nu enkel gebouwen, machines en overblijvende voorraad van de N.V. M. werden verkocht op 21 januari 1981, terwijl de werknemers van die vennootschap niet in haar dienst zijn gebleven na hun ontslag op 26 september 1980.

Evenmin heeft de N.V. M. 81 zich contractueel verbonden om de geïntimeerde in dienst te nemen met behoud van de rechten die zij ten aanzien van de N.V. M. had.

Ten slotte is het begrip «dienst bij dezelfde werkgever», vervat in artikel 82 van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, waarnaar appellant verwijst, niet dienstig bij de uitleg van de bewoordingen «in alle andere gevallen waar een onderneming ophoudt te bestaan», van artikel 2, § 2, van de wet van 30 juni 1967. Zelfs indien dit het geval zou zijn, is hier geen sprake van dienst bij dezelfde werkgever, aangezien in de onderhavige zaak — zoals hiervoren aangestipt — de onderneming van de N.V. M. ophield te bestaan.

(...)

## ARBEIDSHOF TE GENT AFDELING BRUGGE

### 4e KAMER — 23 JUNI 1987

Voorzitter: de h. F. De Sutter

Raadsheer: de h. Ampe

Raadsheer in sociale zaken: de h. U. De Sutter

Advocaat-generaal: de h. Van der Steichel

Advocaten: mrs. Tavernier en Vandeputte

### Sociaal statuut zelfstandigen — Zelfstandige — Beroepsbezigheid — Kaartlegster.

*Het geregeld en voortdurend diensten aan het publiek aanbieden, duidt op een activiteit met beroepskarakter.*

J. t/ R.S.V.Z.

Onder zelfstandige dient te worden verstaan ieder natuurlijk persoon, die in België een beroepsbezigheid uitoefent uit hoofde waarvan hij niet door een arbeidsovereenkomst of door een statuut verbonden is.

Tot bewijs van het tegendeel wordt geacht aan die voorwaarde tot onderwerping te voldoen, ieder persoon die in België een beroepsbezigheid uitoefent, die inkomsten kan opleveren bedoeld in artikel 20, 1°, 2°, b (of c), of 3°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen (artikel 3, eerste en tweede lid, van het koninklijk besluit nr. 38 van 27 juli 1967).

In casu werd oorspronkelijk verweerster gedagvaard als «kaartlegster-waarzegster». In haar conclusie en in de akte van beroep erkent zij zelf dat zij advertenties plaatste, zodat zij moet worden geacht haar zelfstandige activiteit van «kaartlegster» permanent en openlijk ter beschikking te stellen van een potentiële cliënteel, enige bedoeling van deze bekendmakingen.

Eiseres in hoger beroep moet aldus geacht worden op een geregelde en voortdurende wijze haar diensten aan het publiek aan te bieden, zodat haar activiteit een beroepsmatig karakter heeft.

(...)

## ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

### 1e KAMER — 3 SEPTEMBER 1987

Voorzitter: de h. Marcelis

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Boon, Cloostermans,

Boeykens en Baudet

Advocaten: mrs. Valvekens en Degrauwe loco Boonen

### Arbeidsovereenkomst — Loon — Minimumloon — C.A.O.'s nrs. 21 en 23 — Fooien — Bioscoopouvreuse.

*De fooien die de bioscoopbezoekers aan de ouvreuses geven, zijn loon in de zin zowel van S.Z.-wet en de Loonbeschermingswet als van de Arbeidsovereenkomstenwet. Zij komen in aanmerking voor de toetsing van het ontvangen loon aan het minimumloon vastgesteld door de C.A.O.'s nrs. 21 en 23.*

N.V. C. t/ A. en M.

*Het verschuldigde minimumloon*

Overwegende dat de geïntimeerden terecht hun looneisen baseren op de C.A.O.'s nrs. 21 en 23 van de Nationale Arbeidsraad;

Overwegende dat appellante in gebreke blijft enige bepaling van een collectieve arbeidsovereenkomst van het Paritair Comité voor het Filmbedrijf aan te duiden op basis waarvan minder grote bedragen als minimumloon aan caissières verschuldigd zijn dan die bepaald in voormelde C.A.O.'s nrs. 21 en 23 van de Nationale Arbeidsraad, voor de periodes waarop de loonvorderingen van de geïntimeerden betrekking hebben;

Overwegende dat de door de geïntimeerden als minimumloon vooropgestelde bedragen dan ook gerechtvaardigd zijn;

*Loonachterstallen*

Overwegende dat de geïntimeerden benevens hun werk als caissières eveneens bioscoopouvreuses waren; dat fooien die een gewoonlijk karakter vertonen en aan de geïntimeerden in elk geval door de meerderheid van de cliënteel zijn gegeven wegens de als ouvreuse gepresterde dienst, als loon dienen te worden beschouwd, niet enkel in de zin van de Loonbeschermingswet (artikel 2 van de wet van 12 april 1965) en voor de S.Z., maar ook in de zin van het arbeidsovereenkomstenrecht; dat de fooien immers een tegenprestatie zijn voor geleverde arbeid die ingevolge een gewoonte uitbetaald worden door de klanten en niet door de werkgever;

Overwegende dat appellante dan ook terecht stelt dat met deze fooien rekening dient te worden gehouden bij het nagaan of het verschuldigde minimumloon werd uitbetaald;

Overwegende dat de door appellante vooropgestelde berekening volgens welke de door de geïntimeerden, in de periodes waarvoor achterstal wordt gevorderd, gekregen fooien 7% belopen van het bruto-inkomen van de cinema-zaal waarin de geïntimeerden werkzaam waren, niet gestaafd is door enig bewijs;

Overwegende dat op de door appellante opgemaakte loonrekeningen een kolom voorkomt van de brutolonen door haar uitbetaald; dat daarnaast een kolom staat waarin de forfaitaire lonen, met inbegrip van de fooien, aangegeven aan de R.S.Z., vermeld zijn; dat de forfaitaire bedragen aangegeven aan de R.S.Z. hoger liggen dan de bruto door appellante uitbetaalde lonen; dat appellante al te blijkbaar het verschil tussen de door haar uitbetaalde brutolonen en de in de R.S.Z.-aangifte bepaalde bedragen, als de ontvangen fooien heeft beschouwd; dat dit blijkbaar door de geïntimeerden werd aanvaard;

Overwegende dat appellante, indien zij stelt dat de geïntimeerden meer fooien hebben ontvangen dan voormeld verschil, dit alleszins op de opgemaakte loonrekeningen had dienen te vermelden en zich niet louter aan het door de R.S.Z. vooropgesteld forfait had moeten houden; dat appellante, nu zij geen hogere bedragen aan fooien op de loonrekeningen heeft vermeld, thans geen hogere bedragen in aanmerking kan doen komen;

(...)

**BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN***15e KAMER — 17 NOVEMBER 1987*

Voorzitter: de h. Albers

Openbaar ministerie: de h. De Luyck (andersluidend advies)

Advocaten: mrs. Luyts, Dubois en Pauwels

**Rechten van de mens — Belasting — Boete — Toepasselijkheid van art. 6 E.V.R.M. — B.T.W. — Weigering lijst van cliënteel mee te delen.**

*Fiscale boeten vallen onder het begrip straf en vallen dus onder art. 6 E.V.R.M.*

*De houding van de handelaar in elektronische apparatuur die weigert de volledige schriftelijke lijst van zijn cliënteel mee te delen aan het bestuur van de B.T.W., omdat dit die gegevens opslaat in een databank, kan niet als een fout of schuld worden bestempeld, als geen voldoende garanties worden geboden dat bevoegden geen toegang tot die gegevens kunnen hebben.*

S. t/ Belgische Staat

Overwegende dat eiser zich verzet tegen twee dwangbevelen van 14 april 1975 en 14 oktober 1983, die hem een totale boete van 570.000 frank opleggen wegens inbreuk op art. 50, § 1, 5°, Wetboek B.T.W. en art. 1 K.B. nr. 23 van 19 oktober 1970;

Overwegende dat eiser, handelaar in elektronische apparatuur, weigert om de volledige schriftelijke lijst van zijn cliënteel (zg. B.T.W.-listing) aan verweerder voor te leggen, omdat deze die gegevens opslaat in een databank, en niet kan waarborgen dat die informatie niet in ongewenste handen komt, des te minder daar, steeds volgens eiser, verweerder zijn computers laat programmeren, bedienen en onderhouden door concurrenten van eiser, die betoogt dat, wanneer de concurrentie kennis krijgt van de volledige lijst van zijn klanten-afnemers, zijn onderneming in haar bestaan zelf bedreigd wordt;

Overwegende dat eiser nog beklemtoont dat hij «steeds alle faciliteiten heeft geboden om de B.T.W.-ambtenaren de mathematische controles te laten uitvoeren en hij steeds de verschuldigde B.T.W. keurig heeft afgedragen, wat door verweerder niet betwist wordt»;

Overwegende dat verweerder wél tegensprekt dat eiser alle faciliteiten bood, maar niet dat eiser de B.T.W. geregeld afdroeg;

Overwegende dat de boete opgelegd voor het jaar 1977 verjaard is voor het gedeelte dat 5.000 frank te boven gaat; dat ten belope van deze 5.000 frank de verjaring gestuit werd door de door eiser ondertekende afstand van de verlopen termijn der verjaring van 13 januari 1983;

Overwegende dat volgens eiser art. 50, § 1, 5°, van de wet op de B.T.W. strijdig is met art. 1 van het Protocol bij het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (hierna genoemd E.V.R.M.), en met art. 22.8 van de zesde richtlijn van de Europese Raad van 17 mei 1977;

Overwegende dat verweerder krachtens lid 2 van art. 1 van genoemd Protocol het recht heeft om die wetten toe te

passen welke hij noodzakelijk oordeelt om de betaling van belastingen of andere heffingen en boeten te verzekeren; dat derhalve art. 50, § 1, 5°, W.B.T.W. als zodanig geen schending uitmaakt van art. 1 van het Protocol;

Overwegende dat art. 50, § 1, 5°, W.B.T.W. kan worden beschouwd als onderdeel van een geheel van maatregelen, die genomen worden met het oog op een juiste heffing van de belasting, zoals bepaald bij art. 22.8 van de zesde richtlijn; art. 50, § 1, 5°, schendt dus evenmin art. 22.8;

*Art. 6 E.V.R.M.*

Overwegende dat volgens verweerder art. 6.1 E.V.R.M. niet van toepassing is op de rechten en verplichtingen die hun oorsprong vinden in het fiscaal recht; dat verweerder daarbij steunt op een beslissing van de Commissie voor de Rechten van de Mens van 1 oktober 1965 en op een cassatiearrest van 8 april 1976; dat die rechtspraak, minstens gedeeltelijk, verouderd is;

Overwegende dat volgens het arrest-Oztürk van 21 februari 1984 van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna genoemd E.H.R.M.) fiscale boeten onder het begrip straf, en dus onder toepassing van art. 6 E.V.R.M. vallen;

Overwegende dat het recht op toegang tot een onafhankelijke en onpartijdige rechter om de gegrondheid van een strafvervolgning te laten controleren, impliceert dat die rechter met volle rechtsmacht van de zaak moet kunnen kennis nemen, en uitspraak doet over de feiten en de schuld; dat hij dan ook de opportuniteit van de opgelegde sanctie moet beoordelen (P. Van Orshoven, «Fiscale administratieve sancties en het recht op behoorlijke rechtsbedeling na het arrest-Oztürk van het E.H.R.M.», *Fiskofoon*, nr. 45, mei-juni 1984, pp. 82 e.v.);

Overwegende dat eiser ruimschoots en op overtuigende wijze de realiteit van computerfraude aantoonde, en hij terecht vreest dat zijn klantenlijst, eenmaal in de computers van verweerder opgeslagen, in onbevoegde handen kan komen;

Overwegende dat verweerder wel het beroepsgeheim van zijn ambtenaren inroept, maar niet uitlegt hoe hij het kraken van zijn computers (d.i. het van buiten uit indringen in een computersysteem) onmogelijk maakt;

Overwegende dat eiser niet weigert belasting te betalen, maar er zich wel tegen verzet dat zijn volledig klantenbestand in het computersysteem van verweerder terecht komt, zolang deze geen absolute waarborg kan geven dat onbevoegden geen toegang tot die gegevens kunnen hebben;

Overwegende dat, waar verweerder het recht heeft belastingen te heffen en maatregelen te nemen ter inning ervan, eiser het recht heeft om het voortbestaan van zijn onderneming te verzekeren, wat o.a. betekent dat zijn klantenbestand strikt geheim moet blijven, en allerminst aan zijn concurrenten bekend mag raken;

Overwegende dat, nu verweerder hieromtrent geen voldoende garanties biedt, de houding van eiser niet als een fout of schuld kan worden bestempeld;

Overwegende ten slotte dat het argument van verweerder dat hij zonder het B.T.W.-listingsysteem de belastingfraude niet afdoende kan bestrijden, niet opgaat; verweerder ontkent niet dat van alle 12 EEG-landen alleen België en Italië dat systeem hebben ingevoerd, en beweert evenmin dat in de tien andere lid-staten de belastingen minder efficiënt geïnd worden of de fraude minder doelmatig bestreden dan

in België of Italië; dat bedoeld systeem dus niet noodzakelijk is;

(...)

## RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 24 oktober 1986

*Burgerlijke rechtspleging — Art. 33, tweede lid, E.E.X. — Erkenning en tenuitvoerlegging — Keuze van woonplaats — Tijdstip.*

«Overwegende dat het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in zijn arrest van 10 juli 1986 op de eerste vraag van het Hof antwoordt: 'artikel 33, tweede lid, van het Verdrag van 27 september 1968 betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, moet aldus worden uitgelegd, dat de aldaar voorgeschreven woonplaatskeuze dient te geschieden overeenkomstig de vereisten van de wet van de aangezochte staat en, indien deze wet zwijgt over het tijdstip waarop die formaliteit moet worden vervuld, uiterlijk bij de betekening van de beslissing houdende verlov tot tenuitvoerlegging';

«Overwegende dat verweester haar keuze van woonplaats heeft vermeld in de betekening van de beslissing aan eiser;

«Overwegende dat ten deze België de aangezochte staat is; dat de Belgische wetgeving niet bepaalt op welk ogenblik de keuze van woonplaats moet geschieden; dat derhalve verweester tijdig haar keuze van woonplaats heeft gedaan.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens — Advocaat-generaal: de h. D'Hoore — Advocaten: mrs. Houtekier en Dassel — In de zaak: G. t/ Bondsrepubliek Duitsland)

NOOT—Zie Hof E.G., 10 juli 1986, *J.T.*, 1986, 665, met noot Ekelmans.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 14 mei 1987

*Rechterlijke organisatie — Tucht — Zich op de radio of de televisie laten interviewen zonder vooraangaande machtiging van korpschef. — Enkele censuur — 1. Mensenrechten — Art. 6.1 E.V.R.M. — Onpartijdige rechter — 2. Algemene rechtsbeginselen — Onpartijdige rechter — 3. Grondrechten — Vrijheid van meningsuiting — 4. Mensenrechten — Art. 10 E.V.R.M. — Vrijheid van meningsuiting — 5. Grondrechten — Vrijheid van vereniging.*

Eiser heeft cassatieberoep ingesteld tegen een beschikking van 3 maart 1986 waarbij de eerste voorzitter van een hof van beroep hem als rechter de enkele censuur als tuchtstraf heeft opgelegd.

De voorziening is alleen maar ontvankelijk in zoverre ze tegen de procureur-generaal bij het hof van beroep, niet in zoverre ze tegen de eerste voorzitter is gericht.

1. In het tweede onderdeel van het eerste middel voert eiser o.m. een schending aan van art. 6.1 E.V.R.M. op grond dat de eerste voorzitter, alvorens hij had besloten eiser voor hem te doen verschijnen, aan het onderzoek van de zaak heeft deelgenomen.

«Overwegende dat artikel 6.1 van het verdrag enkel toepasselijk is op het onderzoek hetzij van 'geschillen over burgerlijke rechten en verplichtingen', hetzij van 'de gegrondheid van elke strafvervolgung';

«Overwegende dat de tuchtprocedures tot voorwerp hebben te onderzoeken en te beslissen of de betrokkene de regels inzake de plichtenleer heeft overtreden of afbreuk heeft gedaan aan de eer of de waardigheid van het ambt of van het beroep en zo ja, aan de betrokkene een tuchtstraf op te leggen;

«Dat dit artikel daarop enkel toepasselijk is wanneer de procedures uitzonderlijk betrekking hebben op een betwisting over burgerlijke rechten en verplichtingen of op de gegrondheid van een strafvervolgung, in de zin van die bepaling;

«Overwegende dat nu de tuchtprocedures ten laste van leden van de Rechterlijke Orde betrekking hebben op rechten en verplichtingen uit niet contractuele rechtsbetrekkingen die door het publiek recht tussen de Staat en haar organen zijn vastgelegd, niet kunnen worden aangemerkt als procedures betreffende een betwisting over burgerlijke rechten en verplichtingen, in de zin van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden;

«Overwegende dat, om uit te maken of in een tuchtprocedure moet worden beslist over de gegrondheid van een strafvervolgung, in de zin van diezelfde bepaling, dient te worden rekening gehouden met de kwalificatie, in het interne recht, van de aan de betrokkene verweten handeling, met de aard van die handeling, alsmede met de ernst van de straf die aan de betrokkene kan worden opgelegd; dat ten deze aan eiser enkel wordt verweten dat hij met schending van artikel 404 van het Gerechtelijk Wetboek inzake de tuchtmaatregelen voor de leden van de Rechterlijke Orde, zijn ambtsplichten heeft verzuimd doordat hij aan zijn korpschef geen toestemming heeft gevraagd om deel te nemen aan een radio-uitzending en dat hij daaraan heeft deelgenomen in de bij de beschikking vermelde omstandigheden; dat dit verzuim geenszins een strafbaar feit oplevert; dat de eerste voorzitter van het hof van beroep voor wie eiser was opgeroepen om te verschijnen, krachtens de artikelen 405, 409 tot 412 van het Gerechtelijk Wetboek, geen andere tuchtstraf kon opleggen dan een waarschuwing, enkele censuur of censuur met berisping; dat daaruit volgt dat de tuchtprocedure ten laste van eiser niet kan worden beschouwd als een procedure die tot doel heeft te doen beslissen over de gegrondheid van een strafvervolgung;

«Dat het middel, in dit onderdeel, in zoverre niet kan worden aangenomen.»

2. Eiser voert in hetzelfde onderdeel nog een miskenning aan van het algemeen rechtsbeginsel van het recht op een onafhankelijke en onpartijdige rechter.

«Overwegende dat de regel volgens welke de rechter onafhankelijk en onpartijdig moet zijn een algemeen rechtsbeginsel is dat toepasselijk is op alle rechtscolleges en onder meer op de rechtscolleges die uitspraak moeten doen

over tuchtvorderingen;

«Overwegende dat het algemeen rechtsbeginsel volgens hetwelk de rechter onpartijdig moet zijn onder meer wordt miskend als de beslissing wordt gewezen of mede wordt gewezen door een rechter van wie men rechtmatig kan vreezen dat hij niet de waarborgen inzake onpartijdigheid biedt waarop de justitiabele recht heeft; dat zulks het geval is wanneer een of meer rechters die hebben deelgenomen aan de beslissing, waarbij aan iemand een tuchtstraf wordt opgelegd, vóór de beslissing om de betrokkene te doen verschijnen voor het rechtscollege dat over de tuchtvordering uitspraak moet doen, de zaak mede hebben onderzocht;

«Dat nochtans uit de enkele omstandigheden dat de eerste voorzitter van het hof van beroep, voordat hij een magistraat van dit hof belast met het onderzoek van de zaak op tuchtrechtelijk gebied, gegevens heeft verzameld om hoofdzakelijk uit te maken of zodanig onderzoek wel nodig was en, zo ja, waarover het zou gaan, en dat hij na beëindiging van het onderzoek, het dossier aan de procureur-generaal bij het hof van beroep heeft meegedeeld om hem in staat te stellen te oordelen of hij schriftelijk conclusie zou nemen overeenkomstig artikel 420 van het Gerechtelijk Wetboek, niet kan worden afgeleid dat terecht kan of kon worden gevreesd dat die eerste voorzitter niet de vereiste onpartijdigheid zou aan de dag leggen om over de tuchtvordering uitspraak te doen;

«Dat het middel, in dit onderdeel, in zoverre niet kan worden aangenomen.»

3. In het derde middel wordt o.m. een schending van art. 14 Gw. aangevoerd.

«Overwegende dat maatregelen volgens welke de leden van de Rechterlijke Macht zich door de drukpers, op de radio of de televisie niet mogen laten interviewen zonder voorafgaande toestemming van hun korpschefs of hiërarchische meerdere, geen schending opleveren van die grondwetsbepaling waarin voor de Belgen als particulieren de vrijheid van meningsuiting wordt gewaarborgd, maar volgens welke om de redenen in verband met artikel 14 van de Grondwet waarvan sprake is in de beschikking en waarvan zoëven melding is gemaakt, het geenszins is verboden zodanige maatregel te nemen ten aanzien van bekleeders van een openbaar ambt;

«Dat het middel in dit onderdeel in zoverre niet kan worden aangenomen.»

4. Het derde middel heeft ook betrekking op art. 10.1 E.V.R.M.

«Overwegende dat de aan eiser opgelegde tuchtstraf, met name omdat hij heeft deelgenomen aan een radio-uitzending zonder de toestemming aan zijn korpschef te hebben gevraagd, een 'inmenging' is in de uitoefening van zijn vrijheid van meningsuiting, die hem bij het eerste lid van artikel 10 van het verdrag is gewaarborgd; dat zij dus moet worden getoetst op basis van het tweede lid;

«Overwegende dat van die 'inmenging' sprake is in de wet, in de zin van artikel 10; dat immers, voor de toepassing van dat artikel, zoals voor die van de artikelen 8, 9, 11 van het verdrag, 1 van Protocol nr. 1 bij dat verdrag en 2 van Protocol nr. 4 bij dat verdrag het woord 'wet' de betekenis heeft van elke internrechtelijke, al dan niet schriftelijke norm, voor zover deze toegankelijk is voor de betrokkene en duidelijk is gesteld;

«Dat zoals de beschikking erop wijst, de maatregel hou-

dende het verbod voor de leden van de Rechterlijke Macht zich door de drukpers, op de radio of televisie te laten interviewen zonder voorafgaande toestemming van hun korpschefs of hiërarchische meerderen, een maatregel is die algemeen en sinds lang toepasselijk is op basis van grondwettelijke en wettelijke regels inzake het statuut van de leden van de Rechterlijke Macht; dat de norm van die maatregel toegankelijk is voor de leden van de Rechterlijke Macht en duidelijk is gesteld;

«Overwegende dat de beschikking overigens, door te zeggen dat 'de verplichting uit die maatregel wordt verantwoord omdat hoofdzakelijk moet worden vermeden dat magistraten nadeel berokkenen aan hun ambt, de grondwettelijke en wettelijke werking van de rechtsbedeling en dat zij aan hun verplichting tot gereserveerdheid en discretie eigen aan hun ambt tekortkomen', impliciet maar zeker erop wijst dat de betwiste inmenging strookt met de andere voorwaarden van het tweede lid van artikel 10;

«Dat de beschikking aldus artikel 10 van het verdrag niet schendt.»

5. Ten slotte komt in het derde middel nog art. 20 Gw. ter sprake.

«Overwegende dat eiser in zijn conclusie onder meer aanvoerde dat hij had aanvaard aan de radio-uitzending van 23 september 1985 als woordvoerder van de syndicale vereniging van de magistraten deel te nemen en dat als hij in die omstandigheden vooraf een toestemming had moeten vragen, zulks erop zou neerkomen dat de vereniging namens welke hij optrad, onderworpen was aan de toelating die artikel 20 van de Grondwet uitsluit;

«Dat de beschikking als antwoord op dat verweer zegt dat 'hoewel volgens artikel 20 van de Grondwet het recht van vereniging aan geen preventieve maatregel kan worden onderworpen, (die) bepaling (zoals artikel 14) een bekleder van een openbaar ambt en met name een lid van de Rechterlijke Macht, als particulier, en niet als bekleder van een openbaar ambt beschermt'; dat zij daaraan toevoegt dat 'hij zich bij de aanneming van zijn benoeming, onderwerpt aan de lasten en plichten van zijn ambt, waaronder de verplichting om binnen de aanvaardbare grenzen te blijven die in het belang van de dienst en de waardigheid van het ambt zijn opgelegd';

«Dat de beschikking, na te hebben uiteengezet om welke redenen de maatregel volgens welke de leden van de Rechterlijke Macht voor een interview door de drukpers, op de radio of televisie, vooraf de toestemming moeten vragen, was verantwoord en te verenigen was met artikel 14 van de Grondwet, oordeelt dat 'de omstandigheid dat een vereniging waarvan hij lid is en die natuurlijk niet de bevoegdheid of macht bezit inzake de beoordeling en de vaststelling van de deontologische plichten van de magistraten, (eiser) opdracht had gegeven om aan dat interview deel te nemen en had beslist dat hem geen voorafgaande toestemming kan worden opgelegd, ter zake niet dienend is';

«Dat de beschikking, in verband met eisers deelneming aan die uitzending, tot slot erop wijst dat 'zoals zoëven is vermeld, de magistratuur bij de aanneming van zijn benoeming, noodzakelijk in het belang van zijn openbaar ambt en wegens de aard hiervan, het recht op de uitoefening van de vrijheid van meningsuiting beperkt; dat de omstandigheid dat een magistratuur deel uitmaakt van een vereniging zoals die van het syndicaat van de magistraten, die rechts-

toestand niet kan wijzigen';

«Overwegende dat de beschikking, door aldus te oordelen dat de uitoefening van de vrijheid van vereniging door de bekleeders van een openbaar ambt moet geschieden met inachtneming van de maatregelen voortvloeiende uit het tuchtrecht eigen aan de lasten en plichten van dat ambt, artikel 20 van de Grondwet niet schendt.»

(Voorzitter: de h. Stranard — Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier — Advocaat-generaal: de h. Velu — Advocaat: mr. Draps — In de zaak: P.)

## Hof Gent (5e Kamer), 16 april 1985

*Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Dieren — Bewaring van het dier — Niet-ondergeschikte bevoegdheid van leiding en toezicht, zonder tussenkomst van de eigenaar — Manègehouder die geen gezag uitoefent over het paard — Geen bewaarder.*

De N. was eigenaar van een paard, dat hij stalde in de manège die door De B. werd geëxploiteerd. Op 4 juni 1977 omstreeks 21u20 brak het paard uit de kraal waarin het verbleef en liep het op de E.3-autoweg tegen de autobus van De P. aan. Het dier diende te worden afgemaakt.

De vordering van De P. tot betaling van vergoeding voor de schade die het paard aan haar autobus heeft veroorzaakt, werd door de eerste rechter (Kh. Dendermonde, 5 juni 1980) volledig ingewilligd. Voor zover deze vordering tegen De N. is gericht, bevestigt het hof dit vonnis:

«Rijst de vraag wie tegenover De P. op het tijdstip van het ongeval aansprakelijk was voor de schade die door het dier werd veroorzaakt (art. 1385 B.W.).

«Opdat De B. aansprakelijk kan zijn is vereist dat bewezen wordt dat hij, als de bewaarder van het paard op het ogenblik van het schadelijk feit, het meesterschap had over het dier, dat een niet ondergeschikte bevoegdheid van leiding en toezicht omvat, zonder tussenkomst van de eigenaar, De N. Voor dit meesterschap is meer vereist dan een materiële bewaring. Het onderstelt dat De N. aan De B. een macht te gebruiken heeft overgedragen, die gelijk is aan die van de eigenaar.

«Zoals hiervoor reeds is gezegd, is niet bewezen dat De B. op enige wijze gezag had over het paard, dat volledig door De N. zelf werd verzorgd en gevoed.

«Dat De B. het paard achterna is gereden toen hij vaststelde dat het was ontsnapt, bewijst niet dat hij gezag had over het dier. De hoedanigheid van bewaker kan hem daardoor niet toegekend worden, daar die tussenkomst van De B. op dat ogenblik geschiedde als zaakwaarnemer van De N.

«Het is ook niet bewezen dat de schade van De P. is veroorzaakt toen De B. zich van het paard van De N. heeft bediend.

«De N., die eigenaar was van het paard, kan aan zijn aansprakelijkheid voor dit dier niet ontsnappen door te stellen dat hij niet aanwezig was op het ogenblik waarop zijn paard uit de kraal is ontsnapt. Artikel 1385 B.W. bepaalt immers uitdrukkelijk dat de aansprakelijkheid voor een dier ook blijft bestaan, zelfs al is het ontsnapt.»

(Voorzitter : de h. Nuytinck — Raadsheren : de hh. Forrier en Himpens — Advocaten : mrs. Verwilghen, Gadeyne loco Van den Neucker en Vertongen — In de zaak : De B. t/ De N. en Reis- en Touringbedrijf De P.)

NOOT—Zie en vergelijk : Hof Antwerpen, 5 februari 1980, *R.W.*, 1980-81, 1785, met noot.

## WETGEVING IN KORT BESTEK

### Onder de zorg van het Departement Rechten U.I.A.

*Aan het nazien van het Belgisch Staatsblad van oktober 1987 verleenden hun medewerking : W. Lambrechts en J. Laenens.*

### Het Europese Conflictverdrag inzake de overeenkomsten

Het Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, opgemaakt te Rome op 19 juni 1980, werd bij wet 14 juli 1987 (*B.S.*, 9 oktober 1987) goedgekeurd. Dit verdrag vormt een onontbeerlijke aanvulling van het Europees Bevoegdheids- en Executieverdrag (*Gedr. St., Senaat*, 1985-86, 362/1, 1).

De goedkeuringswet bevat echter een aantal onmiddellijke toepasselijke bepalingen die in werking traden op 1 januari 1988 en van toepassing zijn op de overeenkomsten gesloten vanaf deze datum. Het verdrag zelf is nog niet in werking getreden.

De regering achtte het opportuun de bepalingen van het verdrag onverwijld in de Belgische wetgeving op te nemen zonder de inwerkingtreding van het verdrag zelf af te wachten (*Gedr. St., Senaat*, 1985-86, 362, nr. 1, 1). Met dit procédé is de inachtneming van de artt. 41 en 42 Gw. (artikelsgewijze stemming in de Kamers) maximaal verzekerd (zie advies R.v.St., *Gedr. St., Senaat*, 1985-86, 362, nr. 1, 87).

De in de wet 14 juli 1987 opgenomen verwijzingsregels worden het Belgisch gemene internationaal privaatrecht inzake de contracten. De wilsautonomie blijft de regel. Een overeenkomst wordt beheerst door het recht dat partijen uitdrukkelijk hebben gekozen. Bij ontstentenis van rechtskeuze wordt de overeenkomst beheerst door de interne wet van het land waarmee zij het nauwst is verbonden. Voor consumenten- en arbeidscontracten is een specifieke regeling uitgewerkt ter bescherming van de zwakke partij.

Voor een uitvoerige commentaar op het Europees Verdrag leze men het rapport Giuliano/Lagarde : *Gedr. St., Senaat*, 1985-86, 362, nr. 1, 3-77 en *P.B.C.*, 1980, 282/1-50; zie tevens : Erauw, J., «Een nieuw ontwerp voor een Europees internationaal privaatrecht van de contractuele verbintenissen», *R.W.*, 1979-80, 145; Dubois, B., «Het Europees verdrag betreffende het toepasselijk recht op verbintenissen uit overeenkomst, meer bepaald t.a.v. de internationale arbeidsovereenkomsten», *R.W.*, 1980-81, 1699.

J.L.

### Waarborg van werken uit edele metalen

De waarde van werken uit edel metaal hangt hoofdzakelijk af van het gehalte. De meeste landen hebben een bijzondere regeling uitgevaardigd om oneerlijke concurrentie onder producenten en handelaars te voorkomen en de kopers te beschermen tegen bedrog i.v.m. het gehalte. In België werd die waarborg geregeld door drie verschillende teksten : Naar aanleiding van enkele voorgenomen technische wijzigingen heeft de Raad van State geoordeeld dat het wenselijk was alles in één enkele wet samen te brengen en hij heeft een volledige tekst te dien einde voorgesteld. Zij werd de wet van 11 augustus 1987 houdende waarborg van werken uit edele metalen (*B.S.*, 14 oktober 1987).

W.L.

### Territoriale zee : twaalfmijlszone

Op 30 april 1982 heeft de Derde Conferentie der Verenigde Naties over het Zeerecht de maximale breedte van de territoriale zee vastgelegd op twaalf zeemijl. België heeft deze overeenkomst op 5 december 1984 ondertekend.

In mei 1987 hadden 98 staten de breedte van hun territoriale zee vastgelegd op twaalf zeemijl. Tweëntwintig staten hebben een territoriale zee waarvan de breedte verder gaat dan twaalf zeemijl (de lijst is afgedrukt in *Parl. St., Senaat*, 1986-87, nr. 451/2, bijlage).

De wet van 6 oktober 1987 (*B.S.*, 22 oktober 1987) heeft de breedte van de territoriale zee van België op twaalf zeemijl gebracht = 22,224 km.

Zie het artikel van E. Franckx, de Belgische Wetgeving ter uitbreiding van de territoriale zee en de interne rechtsorde, *R.W.* 1987-88, 729 e.v.

W.L.

### Investeringsfonds voor Vlaanderen

In een vroegere kroniek (*R.W.*, 1986-87, 556) werd vermeld dat het decreet van 24 januari 1985 houdende instelling van een Investeringsfonds ter verdeling van de subsidies voor bepaalde werken, leveringen en diensten die in het Vlaamse Gewest door of op initiatief van gemeenten worden uitgevoerd, in zijn uitwerking werd verdaagd tot 1 januari 1988 omdat toen onvoldoende middelen aanwezig waren. Het decreet van 12 februari 1986 heeft de inwerkingtreding op 1 januari 1988 vastgelegd. Het B.VI.Ex. 16 september 1987 (*B.S.*, 22 oktober 1987) bevat de noodzakelijke uitvoeringsmaatregelen. De omzendbrief van 30 september 1987 die eveneens werd gepubliceerd op 22 oktober 1987, verstrekt de nodige praktische uitleg.

De invoering van het Investeringsfonds heeft tot doel de procedure voor de subsidiëring van sommige gemeentelijke investeringen sterk te vereenvoudigen en tegelijkertijd een grote autonomie en financiële verantwoordelijkheid aan de besturen te bezorgen. Het Vlaams Investeringsfonds zal beschikken over een miljard frank trekkingsrechten te verdelven over de gemeenten volgens objectieve criteria. De volgende werken kunnen o.m. worden gefinancierd : het aanleggen van rioleringen, voorzieningen tot herwaardering van stad, dorp en platteland, het aanleggen en het verbeteren van fietspaden, gewone wegen, begraafplaatsen, parkeergebouwen en elektriciteitsnetten.

W.L.

## BOEKEN

P.W.C. AKKERMANS (red.), *De Grondwet. Een artikelsgewijs commentaar*, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1987, XVI + 1122 blz.

Artikelsgewijze commentaren van de Grondwet zijn in de Beneluxlanden vrij zeldzaam. In België kent men, in de jongste decennia, alleen R. Senelle, *Commentaar op de Belgische Grondwet* (1974). In Nederland is er thans, m.b.t. de nieuwe Grondwet van 1983, het hier besproken boek, resultaat van een project dat is gerealiseerd door de vakgroep Staats- en bestuursrecht van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Om meteen met de deur in huis te vallen: het boek dwingt bewondering af door zijn gedegenheid, volledigheid en toch overzichtelijkheid.

Het boek is als volgt opgebouwd:

— *Deel I — Algemene Inleiding* (p. 1-8: beknopte informatie over geschiedenis, terminologie en plaats van de grondwet.

— *Deel II — Artikelsgewijs commentaar* (p. 9 - 1122). In dit deel komen de hoofdstukken overeen, ook in nummering, met die van de grondwet. Elk hoofdstuk bevat vooreerst een inleiding en vervolgens een commentaar artikel per artikel, dat als volgt is opgebouwd:

- de tekst van het artikel
- I. Historisch overzicht
- II. Algemeen
  - II.1. Geschiedenis
  - II.2. Verdragen
  - II.3. Overige opmerkingen (bv. in verband met de horizontale werking van grondrechten)
- III. Inhoud van het artikel
- IV. Rechtspraak
- V. Wetgeving
- Literatuur

In zijn verantwoording schrijft prof. mr. drs. P.W.C. Akkermans: «Het commentaar is overwegend beschrijvend en analytisch van aard. Er is naar gestreefd een zo duidelijk mogelijke en directe ingang in literatuur, jurisprudentie en wetgeving te bieden. Het is de bedoeling van de schrijvers geweest de meest relevante (bij voorkeur recente) informatie in deze te verschaffen die toegang tot de verdere literatuur, jurisprudentie en wetgeving biedt» (p. IX).

Dat prof. Akkermans en zijn team in hun opzet zijn geslaagd, blijkt uit enkele steekproeven.

— Artikel 1 van de Nederlandse Grondwet 1983 behelst het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel: «Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of welke grond dan ook, is niet toegestaan.»

Het commentaar op dit artikel bevat vooral de herinnering aan vroegere teksten (artikel 3, Grondwet 1948; artikel 4, Grondwet 1972) en de genesis van het huidige artikel. Vervolgens wordt ampele aandacht besteed aan relevante internationale verdragen: de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, artikel 26 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, artikel 14 E.V.R.M., artikel 119 E.E.G.-Verdrag, het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rasdiscriminatie (VN, 1965) en het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (VN, 1980).

Nadien wordt aandacht besteed aan de nationale wetgeving — o.m. de wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen —, aan het probleem van de horizontale werking van artikel 1 — «het artikel heeft in hoge mate nog het karakter van een beginselverklaring» (p. 55) — en aan de inhoud zelf van artikel 1.

Ten slotte volgt de aanduiding van relevante wetgeving, rechtspraak (26 rechterlijke uitspraken) en twee bladzijden literaturopgave.

Het commentaar op artikel 1 neemt 22 bladzijden in beslag.

— Artikel 108 van de Grondwet biedt de basis voor de instelling van een ombudsman. Het commentaar op dit artikel geeft de geschiedenis van de invoering van de functie, analyseert de inhoud van het artikel tegen de achtergrond van de Wet nationale ombudsman en bevat een selectieve bibliografie (p. 877-881).

— Artikel 110 van de Grondwet verplicht de overheid bij de uitvoering van haar taak openbaarheid te betrachten volgens regels bij de wet te stellen. Het commentaar bevat een probleemstelling, situeert de genesis en de inhoud van artikel 110, duidt (vier) relevante rechterlijke uitspraken en tien boeken of bijdragen over dit thema aan (p. 893-898).

Uit die drie steekproeven komt naar voren dat Akkermans en zijn team er volkomen in geslaagd zijn telkenmale de gepaste dosering van informatie en van aanduidingen van wetgeving, jurisprudentie en wetgeving te bieden, in een overzichtelijke structuur, in een heldere stijl, volkomen up to date. Aldus is bv. het op 27 januari 1987 bij de Tweede Kamer ingediende voorstel voor een nieuwe Wet openbaarheid van bestuur, in het commentaar op artikel 110 van de Grondwet reeds vermeld.

Het dikke boek van Akkermans e.s. kan door niemand die belangstelling heeft voor de Nederlandse Grondwet, nog worden voorbijgegaan. Het is een «must».

Op het ogenblik dat in België de Grondwet in ruime mate voor herziening vatbaar is verklaard, verdient dit boek ook ten onzent algemene verspreiding.

En na de herziening van de Belgische Grondwet, zou het aanbeveling verdienen dat ook in België een (inter)universitair team op soortgelijke wijze een commentaar op de Grondwet zou schrijven.

Prof. dr. L.P. Suetens

T. KOOPMANS, *Compendium van het Staatsrecht*, vijfde druk, bewerkt door J.E. GOLDSCHMIDT, A.W. HERINGS en R.E. DE WINTER, Kluwer, Deventer, 1987, 290 blz.

Het Compendium van het Nederlandse Staatsrecht, dat aanvankelijk onder de verantwoordelijkheid van T. Koopmans werd uitgewerkt, nadien onder die van F.J. van der Burg, is ook ten onzent voldoende bekend.

Volgens Van Dale is een compendium een «samenvattend handboek van een wetenschap» of nog een schets, een kort begrip. Het huidige boek beantwoordt ten volle aan die definitie: het is een heldere samenvatting van het huidige Nederlandse staatsrecht.

In een eerste deel worden basisbegrippen van het publiekrecht toegelicht (p. 1-51): de staat; de overheidsbevoegdheden; de regeerders; de burgers en hun onvervreemdbare (grond)rechten (de «staatsvrije sfeer» van de burgers).

Eén opmerkelijke zin moge uit dit deel worden gelicht: «Overigens is de constructie van de nationale staat niet zelden gekunsteld. Men denke aan (...) taalkundige verschillen. De Libanese burgeroorlog (...) en de Belgische taalstrijd kunnen als voorbeelden dienen ...» (p. 8).

In deel II (p. 53-86) wordt de verhouding tot internationaal publiekrecht geschetst. In dit deel wordt o.m. aandacht besteed aan de internationale organisaties.

Deel III (p. 87-172) behandelt parlement en regering. Aan de orde zijn gesteld niet alleen de bevoegdheden en werkwijze van de Staten-Generaal en de regering, maar tevens de vraag naar de inhoud van het beleid dat op het niveau van de centrale overheid wordt gevoerd: met welk soort materiële problemen houden de centrale organen zich bezig?

Vrij uitvoerig wordt de decentralisatie beschreven in deel IV (p. 173-232). In dit deel is het hoofdstuk over taken en bevoegdheden van provincies en gemeenten bijzonder lezenswaardig.

Deel V (p. 233-280) handelt over de rechter: de inrichting van de rechterlijke macht; rechtsbescherming tegen de administratie; het rechterlijk toetsingsrecht; de rechter en de grondrechten.

Elk van de 23 hoofdstukken wordt afgesloten met aanduidingen van verdere literatuur; vaak worden ook opgaven voor studenten toegevoegd.

Het geheel wordt afgesloten met een begrippen- en een jurisprudentieregister.

Het compendium is goed gestructureerd en zeer leesbaar geschreven. Het biedt een overzicht van de basislijnen van het Nederlandse staatsrecht, met geregeld enige rechtsvergelijking, bij voorkeur naar het recht van de V.S.A., echter niet, op de reeds vermelde enkele zin na, naar het Belgisch recht. Het enige Belgische boek dat wordt vernoemd, is W. van Gerven, *Het beleid van de rechter* (1974).

Ondanks dit ostracisme t.a.v. de toch wel bijzonder originele Belgische staatsstructuren, zij de vijfde druk van het *Compendium van het Staatsrecht* ten zeerste aanbevolen voor al wie vlot een duidelijk inzicht in het Nederlandse staatsrecht wenst te krijgen.

L.P. Suetens

A. PITLO, *Het Nederlands Burgerlijk Wetboek, Deel 5, Het Erfrecht*, zevende druk bewerkt door Gr. VAN DER BURGH, Arnhem, Gouda Quint, 1987, 508 p.

Ook in België is bekend dat Pitlo's *Erfrecht* een van de drie standaardwerken op het gebied van het erfrecht is, naast dat van Asser-Meijers, Van der Ploeg (negende druk, 1984) en dat van Klaassen-Eggens-Luijten (negende druk, 1982).

In dit boek wordt, naar Nederlandse traditie, het hele spectrum van de bepalingen m.b.t. de vererving van nalatenschappen overlopen, en deze waaier is breder dan wat wij gewoon zijn in een handboek over erfrecht terug te vinden (nl. de artt. 877 t.e.m. 1176 Derde Boek Ned. B.W.).

De inleiding vangt aan met een nuttige opsomming van een aantal definities, die de Belgische jurist er meteen attent op maken dat de Nederlandse wetgever in 1838 op meerdere, soms essentiële punten is afgeweken van de Code Napoléon. Zo kan in Nederland de erflater bij testament bepalen wie erfgenaam zal zijn, de zgn. «testamentaire erfgenaam» (p. 1; zie ook p. 192 e.v.; voor daaruit ontstane interpretatieproblemen, zie bv. p. 440 e.v.).

In het eerste hoofdstuk worden onder de titel «Van erfopvolging bij versterf», eerst enkele algemene bepalingen m.b.t. het ab intestaat erfrecht uiteengezet en vervolgens de onderscheiden orden van erfopvolging. Zoals wellicht bekend is, krijgt de langstlevende in Nederland sinds 1923 een kinsdeel. Merkwaardig is wel dat de beperkingen t.a.v. het erfrecht van de «tweede echtgenoot» (de stiefouder) in 1969 werden afgeschaft! (zie echter art. 899b Ned. B.W., waarin het recht van voorafneming van de inboedel, met aanrekening van de waarde op het erfdeel, aan de langstlevende stiefouder wordt ontzegd, welke uitzondering door de auteurs wordt bekritiseerd, p. 41).

Het tweede hoofdstuk, «Van uiterste willen», vormt een van de hoofdbrokken van het boek. Achtereenvolgens worden daarin behandeld: de algemene bepalingen (afd. 1), de bekwaamheid om bij uiterste wil te beschikken of daarvan voordeel te genieten (afd. 2), de legitieme portie (de reserve) en de inkorting (afd. 3), de vorm van de uiterste willen (afd. 4), de erfstellingen (afd. 5), de legaten (afd. 6), de geoorloofde erfstellingen over de hand (afd. 7), het fidei-commis de residuo (afd. 8) en ten slotte de herroeping en het verval van uiterste wilsbeschikkingen (afd. 9).

Ook in dit hoofdstuk kan men vaststellen dat, niettegenstaande de licht afwijkende wetteksten en de mogelijk verschillende traditie, de Belgische en de Nederlandse rechtsleer en rechtspraak dezelfde fundamentele vragen (moeten) beantwoorden. Een van deze problemen is bv. de interpretatie van uiterste wilsbeschikkingen, waar de auteurs eerder voorstander zijn van een ruimere interpretatiemogelijkheid (p. 61 e.v.). Hetzelfde kan gezegd worden voor de accentverschuiving m.b.t. de aard van de vormvereisten bij uiterste wilsbeschikkingen, nl. een verschuiving van substantiële vormvereisten naar bijkomende geldigheidsvoorwaarden: de auteurs menen dat vormvoorschriften niet blind maar naar redelijkheid moeten worden toegepast (p. 174, 180 en 188).

Zeër duidelijk is dit eveneens het geval met de legitieme (de reserve). Zoals voor vele hedendaagse Belgische auteurs, moet volgens Pitlo-Van der Burgh de vraag of het niet allengs tijd wordt de reserve-aanspraken in natura te vervangen door aanspraken op een aandeel in waarde, bevestigend beantwoord worden (p. 106-108).

In Nederland is de langstlevende echtgenoot geen reservataire. De auteurs gaan er echter van uit dat de echtgenoten op grond van art. 1:81 Ned. B.W. («Zij (de echtgenoten) zijn verplicht elkander het nodige te verschaffen») ertoe gehouden zijn voor elkaar te zorgen, ook als de dood hen scheidt. Deze niet louter natuurlijke, maar civielrechtelijke verzorgingsverbintenis doorbreekt de legitieme rechten van de reservataire erfgenamen (p. 114 e.v.).

Ter ondersteuning van deze stelling wordt naar buitenlandse wetgevingen verwezen (nagenoeg de enige plaats waar dit gebeurt). Men citeert o.a. de Belgische wet van 14 mei 1981, die aan de

langstlevende echtgenoot een reserve in vruchtgebruik toekende (p. 119-120): vermeld wordt evenwel niet dat die reserve niet zó onaanstaafbaar is (art. 915bis, § 3, B.W. en recent nog art. 334ter B.W.).

Het derde hoofdstuk is gewijd aan de uitvoerders van uiterste wilsbeschikkingen en bewindvoerders. Anders dan in België wordt in Nederland vaak gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een «exécuteur-testamentair», een rechtsfiguur sui generis (p. 253), te benoemen. Het feit dat de exécuteur over ruime en voor uitbreiding vatbare bevoegdheden beschikt (zoals het in staat van scheiding en deling brengen van de nalatenschap, p. 263) zal daar niet vreemd aan zijn. Daarnaast kan de erflater zijn na te laten vermogen geheel of gedeeltelijk onder bewind stellen, waardoor het beheer van die goederen aan de rechthebbende wordt onttrokken en aan de bewindvoerder toekomt. De auteurs zijn de mening toegedaan dat de bewindvoerder de rechthebbende slechts kan binden binnen de perken van het onder bewind gestelde vermogen (p. 273-284).

De regels i.v.m. de keuze van de erfgenamen, het zuiver of onder voorrecht van boedelbeschrijving aanvaarden of het verwerpen van de nalatenschap, worden in de volgende twee hoofdstukken uiteengezet. De gelijkenis met het Belgisch recht is hier vrij groot. In het laatste hoofdstuk vindt men nog enkele beschouwingen over de onbeheerde nalatenschap.

Het voorlaatste hoofdstuk heeft betrekking op de boedelscheiding (vereffening-verdeling), een naar Nederlandse normen veelomvattende materie. In de eerste afdeling van deze tweede hoofdbrok worden inhoudelijke (de aard van de scheiding, medeëigendom, het recht om uit onverdeeldheid te treden enz.) en formele aspecten (de verschillende (?) procedures van gerechtelijke verdeling en verkoop) door elkaar gehaald.

De volgende afdelingen handelen over de inbreng (afd. 2), de betaling van de nalatenschapsschulden (afd. 3), de vernietiging van de verdeling (afd. 4) en de ouderlijke verdeling (afd. 5). Opvallend is hier de rol die aan de goede trouw wordt toegemeten (p. 328-329). Op de goede trouw van de deelgenoten wordt een beroep gedaan om te vermijden dat onbillijke toestanden ontstaan, hetzij uit de ontstentenis van een wettelijke regeling (bv. bij de samenstelling van de kavels en toebedeling, p. 381; zie reeds p. 41), hetzij uit de uitoefening van bevoegdheden in bepaalde concrete omstandigheden (bv. bij het recht om uit onverdeeldheid te treden, p. 348; bij de niet-naleving van een overeenkomst om niet te scheiden, p. 352; bij de wijze van inbreng, p. 410; bij de gedwongen schuldverrekening, p. 412; bij de keuze tussen vernietiging of bijpassing bij ouderlijke verdeling, p. 453).

M.b.t. de ouderlijke boedelverdeling tonen de auteurs aan hoe deze rechtsfiguur wordt aangewend om de reserve-aanspraken in natura van de legitimarissen te omzeilen (cf. Cass., 13 mei 1982, *T. Not.*, 1982, 177; zie Dillemans, R., Puelinckx-Coene, M. en Pintens, W., «Overzicht van rechtspraak (1970-1984). Schenkingen en Testamenten», *T.P.R.*, 1985, (539), nr. 177) en om de langstlevende echtgenoot meer rechten toe te kennen dan de regeling van het ab intestaat erfrecht hem verschafft (p. 105 en 440 e.v.). Terecht wordt wel beklemtoond dat de aldus tot schuldeisers omgedoopte erfgenamen (lees: de kinderen) een aantal garanties verliezen (p. 445-446).

Zoals de vorige druk (1981) van Pitlo's *Erfrecht*, werd de zevende druk bewerkt door Gr. van der Burgh. Tussen beide uitgaven zijn geen wezenlijke verschillen te noteren, noch wat de vorm, noch wat de inhoud betreft. Het boek blijft op klassieke wijze ingedeeld zoals de desbetreffende wetbepalingen zelf, nl. in zeven titels, op hun beurt onderverdeeld in afdelingen. Deze werkwijze biedt vanuit praktisch oogpunt zeker voordelen. Maar waar de door de wetgever gevolgde indeling al te zeer met de logica in strijd is, zou een grondige sytematische aanpak tot een overzichtelijker resultaat leiden. Een van de meest frappante voorbeelden zijn de artikelen betreffende de keuze van de erfgenamen die, zoals de auteurs het zelf opmerken (p. 305), slordig zijn ingedeeld.

Inhoudelijk zijn er op het eerste gezicht evenmin opmerkelijke wijzigingen, daargelaten de bespreking van, en de aanpassing aan, de wetgeving die na de vorige druk in werking is getreden. Zo bv. de wet van 27 oktober 1982 tot wegneming van het onderscheid tussen wettige en natuurlijke afstamming (p. 46 e.v.), waar vooral de overgangsbepalingen van de wet op de korrel worden genomen; deze wet werkte immers terug tot 13 juni 1979, datum waarop het Marckx-arrest werd geveld.

Zo ook de wet van 15 mei 1981 waarbij de onbekwaamheid om te ontvangen wordt uitgebreid tot houders van tehuizen waar bejaarden en geestesgestoorden worden verpleegd of verzorgd (p. 96-97) (art. 953 Ned. B.W.; cf. art. 909 B.W.; zie Dillemans, R., Puelinckx-Coene, M. en Pintens, W., *l.c.*, nr. 9; adde: Rb. Antwerpen, 19 december 1984, *Rev. Not. B.*, 1985, 267, noot Blockx, J.).

De gedetailleerde beschrijving van de erfrechtelijke positie van de echtgenoot en van de legitimarissen in het toekomstig recht (N.B.W. en O.I.N.B.W.) werd achterwege gelaten. De andere ver verwijzingen naar het komend recht werden echter behouden.

Belangrijk is evenwel dat de t.e.m. begin 1987 gepubliceerde rechtspraak werd verwerkt, alsmede de laatste druk van Klaassen-Eggens-Luijten en Asser-Meijers-Van der Ploeg. Dit leidde niet alleen tot een soms aanzienlijke uitbreiding van de verwijzingen en van het voetnotenapparaat, maar vooral tot het bevestigen, nuanceren van, of zelfs uitdrukkelijk terugkomen op, voorheen verdedigde stellingen. Deze verwerkingen zullen de wetenschappelijke waarde van het werk zeker ten goede komen en door de practici geapprecieerd worden.

Dankzij de gehandhaafde heldere stijl, de passende illustrerende uitspraken (o.a. p. 330-331) en de talrijke cijfervoorbeelden, zal ook de Belgische jurist, niettegenstaande de vreemde terminologie en technieken, weinig moeite hebben met de lezing van Pitlo's *Erfrecht*.

Het boek kan derhalve aanbevolen worden zowel aan hen die met het Nederlandse erfrecht kennis willen maken, als aan hen die zich rechtsvergelijkend willen verdiepen in een of andere erfrechtelijke problematiek.

N. Geelhand

**D. PHILIPPE, *Changement de circonstances et bouleversement de l'économie contractuelle***, in Reeks Interuniversitair Centrum voor Rechtsvergelijking, Brussel, Bruylant, 1986, 714 p., 3950 frank

De imprevisie of de leer van de onvoorziene omstandigheden heeft altijd in de belangstellingssfeer van de rechtsgeleerden gelegen. Het omvangrijke proefschrift van Denis Philippe vormt een treffende illustratie van deze traditie.

Toch is het werkstuk minder volumineus dan de auteur zelf het voorstelt; het omvat 200 pagina's minder dan hij op de eerste bladzijde aankondigt.

Het eerste deel van het proefschrift is het methodologisch gedeelte. De auteur verduidelijkt op welke wijze hij de theorie van de onvoorziene omstandigheden in Frankrijk, België, West-Duitsland, Engeland, Italië, Nederland en Zwitserland wil vergelijken. De rechtsvergelijking moet dienen om het uiteindelijke doel te realiseren en dat is het beantwoorden van de fundamentele vraag of in het Belgisch recht de imprevisie moet worden aanvaard, en zo ja, in welke vorm. Philippe analyseert in het tweede deel minutieus de reeds vermelde nationale rechtssystemen (p. 53 tot p. 579). Het derde deel vormt een triptiek: de schrijver geeft een synthese van de bestudeerde nationale rechtssystemen en antwoordt vervolgens (bevestigend) op de dubbele vraag of het nuttig is het leerstuk van de onvoorziene omstandigheden te introduceren in het Belgische recht en in welke vorm. Het boek wordt afgerond met een selectieve bibliografie, een overzicht van de verwerkte rechtspraak per land en een zaakregister.

De rechtsbronnen zijn systematisch bijgehouden tot einde 1982, hoewel er ook voor de periode nadien nog een aantal verwijzingen worden gegeven.

Het stramen waarmee D. Philippe de rechtsvergelijking aanpakt, is bijzonder doordacht en verdient de grootste waardering. Per land maakt hij een onderscheid tussen het algemene concept van de leer van de onvoorziene omstandigheden, specifieke wetsbepalingen waarin het algemene concept wordt toegepast, aanverwante rechtsinstituten, een bepaald aantal feitelijke omstandigheden zoals staking, muntontwaarding en onverwacht overheidsop treden, daaruit trekt hij telkens een besluit.

Het is onmogelijk binnen het bestek van een korte bespreking een samenvatting te geven van de punten die de auteur in het

rechtsvergelijkend deel analyseert. Opvallend is wel dat de rechtsvergelijking erg beschrijvend is, met veelvuldige citaten die telkens in het Frans worden vertaald. In het inventariserende tweede deel laat Philippe veeleer schuchter aanvoelen waar hij naartoe wil, o.a. door het stellen van retorische vragen. In de beschrijving van de diverse nationale rechtssystemen worden briljante passages, bv. in verband met de imprevisie in het Franse administratief recht, afgewisseld met paragrafen van een iets lager gehalte, zoals die inzake de aan de imprevisie aanverwante figuur van de oorzaak in het Franse overeenkomstenrecht. De weergave van het Belgische positieve recht, dat principieel de imprevisie verworpt, is relatief bondig. De auteur stelt op beperkte schaal de toepassing van de imprevisie vast onder het mom van aanverwante rechtsfiguren. Ter zake had hij nog kunnen verwijzen naar die rechtspraak van de werkrechtshraden tijdens de oorlogsjaren waarin de principiële toepassing van de overmachtsleer een feitelijke toepassing van de imprevisie verhuult (zie Wrr. Oostende, 11 oktober 1941, *R.W.D.*, 1942, 63; Wrr. Ber. Luik, 6 november 1916, *Pas.*, 1917, III, 31; Wrr. Ber. Bergen, 6 oktober 1917, *Pas.*, 1918, III, 179; Wrr. Ber. Luik, 10 maart 1941, *R.W.D.*, 1942, 106). Bij de bespreking van het Duitse en het Engelse recht valt op dat de rechtspraak de theorie van de «Geschäftsgrundlage» en de «frustration»-doctrine zeer beperkend toepast (zie p. 293, 317, 386, 391).

Het diepgaande proefschrift van Philippe is ook leerrijk inzake het algemene verbintenissenrecht. Zo is er de interessante vaststelling dat tijdens de parlementaire voorbereiding van het Nieuw Nederlands Burgerlijk Wetboek de normatieve uitlegging van rechtshandelingen, verdedigd door met name Schoordijk en Van Dunné, nadrukkelijk werd verworpen (p. 529).

In het derde deel komt het cruciale probleem aan de orde of in het Belgische positieve recht een afzonderlijke plaats moet worden ingeruimd voor de imprevisie en met welke contouren. Dit is m.i. niet het sterkste onderdeel van het proefschrift. Volledigheidshalve zij hier vermeld dat de recensent geen voorstander is van een afzonderlijke imprevisie, van mening zijnde dat de theorie van het rechtsmisbruik en een wat ruimere toepassing van de beginselen van de goede trouw ter zake de oplossing moeten bieden. Dit standpunt werd reeds lang geleden door de Belg Campion verdedigd en misschien besteedt Philippe wat te weinig aandacht aan deze interessante theorie, die makkelijk inpasbaar is in het vigerende recht (vgl. p. 191). Trouwens, in dit verband zij verwezen naar Zwitserland waar de imprevisie wetstechnisch steunt op art. 2 B.W., dat ook de beginselen van de figuur van het rechtsmisbruik vastlegt, naar de derogerende werking van de goede trouw in het huidige Nederlandse recht, en vooral naar het door Philippe ondergawaardeerde cassatiearrest van 19 september 1983.

De argumentatie van de schrijver ten voordele van de leer van de onvoorziene omstandigheden in het Belgische recht had wel wat grondiger mogen zijn (vgl. p. 609-620). Onbetwistbaar is het juist dat de imprevisie in belangrijke mate is ingegeven door de billijkheidsgedachte. Maar deze invalshoek steunt niet op het breedvoerige rechtsvergelijkend onderzoek. Wat de auteur bedoelt met de zienswijze dat een overeenkomst die door onvoorziene omstandigheden erg onevenwichtig is geworden, economisch niet meer nuttig is, is niet geheel duidelijk. Hetzelfde kan worden gezegd van de stelling dat het strijdig zou zijn met de economische logica om zulk een overeenkomst alsnog te doen uitvoeren. De partij die door de onvoorziene omstandigheden bevoordeeld wordt, heeft meestal belang bij een ongewijzigde instandhouding van de overeenkomst. Dat de imprevisie de rechtszekerheid zou bevorderen, is in het proefschrift onvoldoende geadstrueerd. In het slotdeel verdedigt D. Philippe zijn zienswijze ten aanzien van de imprevisie *de lege ferenda*. Opmerkelijk is daarbij dat volgens hem de imprevisie niet wettelijk geregeld hoeft te worden, en dit dus in tegenstelling met het voorgenomen artikel 6.5.3.11. Nieuw Nederlands B.W. Toch kan worden opgemerkt dat de overloze discussies in de rechtsleer, o.a. in Duitsland en in Nederland, door een keuze van de wetgever in belangrijke mate kunnen worden ingekort. Ook de verwijzing van Philippe naar het Italiaanse recht lijkt niet erg veel steun te bieden aan zijn stelling: enerzijds omdat de doctrinale vondst van de «presupposizione» in navolging van Windscheid reeds bestond voor de wettelijke regeling en anderzijds omdat volgens menig Italiaans auteur en volgens de heersende rechtspraak ook de «teoria della presupposizione» zijn grondslag in art. 1467 C.c. inzake de imprevisie vindt (eccessiva onerosità, p. 443 tot 447).

De rol die de auteur toebedeelt aan de rechter, vergt m.i. een legislatief ingrijpen: de rechter zou de partijen moeten verplichten eerst te onderhandelen en bij mislukken het nodige dient te doen om het «contractueel doel» vooralsnog te realiseren. Ook kan men de stelling verdedigen dat de invoering van het leerstuk van de onvoorziene omstandigheden zoals door Philippe verdedigd, een belangrijke rechtspolitieke keuze uitmaakt die beoordeeld dient te worden door het Parlement.

Volgens het improvisatieconcept van Philippe is de grondslag te vinden in art. 1134, derde lid, B.W. Voorts moeten de omstandigheden, die niet aan de partijen toe te rekenen (mogen) zijn, onvoorzienbaar en supra-individueel zijn. Het voorstel van de schrijver is voorts geïnspireerd door de onderzochte buitenlandse rechtssystemen.

Op het formele vlak zijn er enkele schoonheidsfoutjes te noteren: weggevalen voetnoten (p. 53 en 54, 593), verkeerde schrijfwijze van een naam zoals die van R. Vandeputte (p. 168) en van Koller (p. 285, voetnoot 2), nummering die niet doorloopt (p. 203, 204, 700, 544 en 709). Zijn «milk girl» en «milk man» beide te vertalen door «laitier»? Soms kondigt de auteur meerdere gerechtelijke beslissingen of auteurs aan terwijl de lezer in het notenapparaat maar één verwijzing vindt (p. 114 en 120). Maar deze foutjes zijn wellicht onvermijdelijk in een dermate lang proefschrift en doen geenszins afbreuk aan de grote inhoudelijke merites ervan.

Samengevat kan worden geconstateerd dat Denis Philippe de discussie over de improvisatie met een wetenschappelijk hoogstaand proefschrift verrijkt heeft. Daarbij heeft hij zich van de uiterst zware taak van de analyse van de diverse nationale rechtstelsels op voortreffelijke wijze gekweten. Het boek vult een lacune op het vlak van de rechtsvergelijking en verdient dus in het buitenland alle aandacht. Ook de rechtspractici vinden er een schat aan gegevens in. Wie de improvisatieleer wenst te bestuderen, kan niet om de autoriteit van Denis Philippe heen.

W. Rauws

G. JORION, *Le principe de neutralité dans les fusions entre société mère et filiale*, Brussel, Bruylant, 1987, 199p.

De lectuur van het boek van Guy Jorion is niet gemakkelijk. Het behandelde onderwerp brengt dat met zich mee: de fiscale aspecten van fusies zijn ingewikkeld; zij zijn het nog meer wanneer de fusiepartners reeds door een deelnemingsverhouding verbonden zijn. Men zou dit boek dan ook geenszins kunnen lezen als kennismaking met de problematiek. Het is een werk voor specialisten, dat men ter hand kan nemen wanneer men met specifieke problemen van fusies tussen moeder- en dochtermaatschappijen geconfronteerd wordt.

Na een algemene probleemstelling, waarvan de cijfervoorbeelden wel wat verwarrend overkomen, bestudeert de auteur het Belgisch recht ter zake. Zijn aandacht gaat daarbij voornamelijk uit naar de invloed, in het kader van het neutraliteitsprincipe, van de voorafbestaande deelneming op de overname van het kapitaal, de belaste reserves en de vrijgestelde meerwaarden van de opgenomen vennootschap, en naar de thans nog bestaande mogelijkheden van fusie na een vereniging van alle aandelen in één hand. Hij stelt uiteindelijk verregaande wetswijzigingen voor.

De auteur geeft ook beknopte beschrijvingen van het Franse en het Nederlandse belastingstelsel van de fusies tussen moeder- en dochtermaatschappijen. Voor Nederland hoort daar ook de fiscale eenheid bij. In bijlagen zijn de relevante teksten van wetgeving en commentaren opgenomen.

Over het geheel genomen maakt dit boek op de lezer een nogal verwarrende indruk. Men ziet niet altijd zeer duidelijk waar de auteur heen wil, waarom hij bepaalde zaken bespreekt en hoe hij tot zijn conclusies komt.

Prof. dr. L. Van Crombrugge

## MEDEDELINGEN

### Driejaarlijkse prijs V.Z.W. Algemene Modellenverzameling voor de Rechtspraktijk

De V.Z.W. A.M.R. werd opgericht in 1969 met als eerste doel de redactie en publikatie van een modellenverzameling, juridisch nauwkeurig en betrouwbaar, correct naar vorm en taalgebruik.

De *Algemene Modellenverzameling voor de Rechtspraktijk* (A.M.R.) en de *Algemene Modellenverzameling voor de Praktijk van de Gerechtsdeurwaarder* (A.M.G.) hebben intussen een vaste plaats verworven in de bibliotheek van bijna 2000 advocaten, magistraten, notarissen en gerechtsdeurwaarders.

Thans wenst de V.Z.W. A.M.R. een nieuwe bijdrage te leveren tot de publikatie van kwalitatief hoogstaande rechtsliteratuur in Vlaanderen.

Een prijs ter waarde van 150.000 Belgische frank zal driejaarlijks worden toegekend aan de auteur of auteurs van een Nederlandstalig wetenschappelijk werk, dat in hoofdzaak betrekking heeft op de studie van het gerechtelijk privaatrecht of een onderdeel ervan.

Hierna volgt de volledige tekst van het reglement. Nadere inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij het secretariaat van de V.Z.W. A.M.R., Koningsstraat 87 te 1000 Brussel, t.a.v. mr. Jan Uyttersprot (tel. 02/218.80.70).

*Artikel 1.* De prijs AM-A.M.G. wordt toegekend aan de auteur of auteurs van een Nederlandstalig wetenschappelijk werk, dat in hoofdzaak betrekking heeft op de studie van het gerechtelijk privaatrecht of een onderdeel ervan.

*Artikel 2.* Het ingezonden werk zal bij voorkeur onuitgegeven zijn. Alleen wanneer geen inzending in aanmerking komt voor de toekenning van de prijs op grond van de hierna bepaalde criteria, behoudt de jury zich het recht voor de prijs toe te kennen aan een reeds gepubliceerd werk.

*Artikel 3.* De prijs wordt driejaarlijks toegekend, de eerste maal voor de inzendingen die aan de V.Z.W. A.M.R.-A.M.G. worden toegestuurd in de loop van de jaren 1987-1988-1989, of in voorkomend geval de publikaties die gedurende die jaren zijn uitgegeven.

*Artikel 4.* De prijs bedraagt 150.000 Belgische frank. Heeft het bekroonde werk meer dan een auteur, dan wordt het bedrag van de prijs gelijkelijk onder hen verdeeld.

Over de toekenning van de prijs wordt door de jury beslist binnen zes maanden na het verstrijken van elke driejarige periode.

*Artikel 5.* De jury is samengesteld als volgt: de heer E. Krings, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, voorzitter; de heren A. de Bounge, emeritus buitengewoon hoogleraar aan de K.U.L., R. De Corte, hoogleraar van de U.I.A., M. Storme, hoogleraar aan de R.U.G., en Van Dievoet, hoogleraar aan de K.U.L., leden.

Indien een jurylid om eender welke reden niet langer deel kan uitmaken van de jury, wordt door de Raad van Bestuur van de V.Z.W. A.M.R.-A.M.G. in zijn vervanging voorzien.

*Artikel 6.* Bij de beoordeling van de inzendingen of publikaties zal door de jury in hoofdzaak rekening worden gehouden met de wetenschappelijke waarde ervan, de directe bruikbaarheid in de praktijk van de magistraat, notaris, advocaat of gerechtsdeurwaarder, de helderheid van de uiteenzetting en het correcte taalgebruik. De inzendingen zullen bij voorkeur worden ingedeeld volgens de Richtlijnen voor Auteurs van de A.P.R., te verkrijgen op het secretariaat van de V.Z.W. A.M.R.-A.M.G.

Handboeken bestemd voor het onderwijs komen niet in aanmerking voor toekenning van de prijs.

De jury kan weigeren de prijs toe te kennen, indien naar haar oordeel geen enkele inzending of publikatie aan de gestelde criteria beantwoordt.

*Artikel 7.* Alle inzendingen moeten worden toegestuurd aan de zetel van de V.Z.W. A.M.R.-A.M.G., t.a.v. de heer Jan Uyttersprot, Koningsstraat 87, 1000 Brussel, met duidelijke vermelding van de naam van de auteur of auteurs.

Inzendingen of publikaties van de leden van de V.Z.W. A.M.R.-A.M.G. of van de juryleden komen niet in aanmerking voor de toekenning van de prijs.

De inzendingen of publikaties moeten ten minste 150 blz. van 300 woorden beslaan.

**Artikel 8.** Dit reglement kan steeds worden gewijzigd door de Raad van Bestuur van de V.Z.W. A.M.R.-A.M.G., beslissend bij volstrekte meerderheid van stemmen en ongeacht het aantal aanwezige leden.

#### Seminarie te Wenen over muziek en recht

Op 11 en 12 februari 1988 vindt te Wenen een seminarie plaats met als titel "Music and the law" waarop o.m. dr. Walter Haïndl (Wenen), mr. Bertrand Favreau (Bordeaux) en mr. Andred Friedman Rush (Toronto) het woord zullen voeren. Het seminarie wordt gevolgd door het Juristenbal in de Hofburg op zaterdag 13 februari 1988.

Inlichtingen bij mr. Christopher Jackson, Heald Nickinson, 48 Bedford Square, London WC1B 3 DS (telex 268003 Retain G; telefax 00.44.1.580.75.21) of mr. Lucien Janson, Fr. Rooseveltlaan 56, 1050 Brussel (tel. 02/649.91.10; telex 26983 Janbau B; telefax 02/647.28.78).

## TIJDSCHRIFTEN

### Journal des Tribunaux, 1987

14 februari

Hanotiau, B. en Fallon, M., Les conflits de lois en matière d'obligations contractuelles et non contractuelles.

21 februari

Hanotiau, B. en Fallon, M., Les conflits de lois en matière d'obligations contractuelles et non contractuelles.

28 februari

Masset, A., Utilisation frauduleuse et sousive des cartes de paiement et des cartes de crédit; Vieujean, E., noot onder Rb. Luik, 8 juli 1986 (gerechtelijke procedure, vrijwillige tussenkomst, niet ontvoogde minderjarige).

7 maart

Dal, G.A., L'indemnisation des avocats stagiaires chargés de l'assistance judiciaire; Lagasse, D., noot onder R.v.St., 14 januari 1987 (benoeming van staatsambtenaar, art. 18 van het statuut, buitengewone kwaliteit van de kandidaat, toetsing of kennelijke dwaling aanwezig is).

14 maart

Ochinsky, S. en Ochinsky, Y., Prélèvement et transplantation d'organes.

21 maart

Vanderveeren, en Messine, J., Réflexions sur l'élément moral de l'infraction. La pratique quotidienne des tribunaux face à l'avant-projet de Code pénal; Waelbroeck, D., noot onder R.v.St., 27 januari 1984 (verplichte ziekteverzekering, lijst van de terugbetaalbare specialiteiten, vrij verkeer van goederen, weigering van terugbetaling van te dure medicamenten).

28 maart

Poulea, V., Astreinte et droit familial.

4 april

Braun, A., en Van Reepinghen, B., Droits intellectuels (1980-86), Droits sur les signes distinctifs; Logie, J., noot onder Hof Brussel, 25 september 1986 (leveranciersdisconto, fout van de bank, misbruik door de betrokkene, herroeping van het krediet als de bank weet dat de betrokkene niet in staat is te betalen).

11 april

Braun, A. en Van Reepinghen, B., Droits intellectuels (1980-86), Droits sur les créations nouvelles; Lamburelle, M., noot onder Hof Brussel, 6 februari 1987 (onteigening, huur van een onroerend goed dat het voorwerp uitmaakt van een onteigening, weigering van de schadevergoeding).

19-25 april

Henrion, R., Les loi oubliées; Lejeune, Y., noot onder R.v.St., 4 april 1986 (milieubescherming, bescherming tegen stralingen, onbevoegdheid van het gewest, kerncentrale, exploitatievergunning).

### Journal des Tribunaux du Travail, 1987

nr. 365, 10 januari

Van der Vorst, P., en Zenner, A., La participation dans les entreprises, jardin d'ombres et de lumières.

nr. 366, 20 januari

Van der Vorst, P. en Zenner, A., La participation dans les entreprises, jardin d'ombres et de lumières.

nr. 367, 31 januari

O.D.L., noot onder Cass., 6 oktober 1986 (ziekte- en invaliditeitsverzekering, beslissing van de adviserend geneesheer, eventuele vergissing, gevolgen, kennisgeving); Gosseries, Ph., noot onder Cass., 17 februari 1986 (ziekte- en invaliditeitsverzekering, inplaatsstelling van verzekeringsinstelling, art. 1017 Ger. Wb.).

nr. 368, 10 februari

Gosseries, Ph., Vie privée et droit belge de la sécurité sociale.

nr. 369, 20 februari

Gosseries, Ph., Vie privée et droit belge de la sécurité sociale.

nr. 370, 28 februari

Gosseries, Ph., Vie privée et droit belge de la sécurité sociale.

nr. 371, 10 maart

Rechtspraak.

nr. 372, 20 maart

Vannes, V., Citation, Erreur quant à l'identité de l'employeur cité - Validité?

nr. 373, 31 maart

Quisthoudt, J., Arbeidsongeschiktheid wegens ziekte of ongeval in de Arbeidsovereenkomstenwet (1978-1986).

nr. 374, 10 april

Morgenthal, L., Relations sociales, juridictions du travail et Cour d'arbitrage.

nr. 375, 20 april

Ph. D., noot onder Cass., 23 februari 1987 (werkloosheid, Belgisch-Algerijns Verdrag inzake sociale zekerheid, wederkerigheidsbeginsel), strekking); Gosseries, Ph., noot onder Cass., 9 februari 1987 (werkloosheid, jonge werknemer — gezinshoofd, wachttijd, duur); Gosseries, Ph., noot onder Arbh. Luik, 3 december 1986 (werkloosheid, beperking van de rechten, voorafgaande oproeping van de werkloze, recht van verdediging).

nr. 376, 30 april

Gelijke behandeling van mannen en vrouwen, Richtlijn 79/7/E.E.G.; De Vos, D., noot onder H.v.J., 4 december 1986 (gemeenschapsrecht, gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid); De Vos, D., noot onder Arbrb. Brussel, 7 januari 1987 (gelijke behandeling van mannelijke en vrouwelijke werknemers, wet van 4 augustus 1978, bewijs dat de afdanking vreemd is aan de klacht van de werknemer).

### Netherlands International Law Review, 1987

nr. 1

Van Dijk, P., The Benthem Case and its Aftermath in the Netherlands; Halbertsma, H.G., Legal Aspects of the Mekong River System; Pogany, Istvan, The Arab League and Regional Peace-keeping; Rosenne Shabtai, Some Reflections on intervention in the International Court of Justice. Torley Duwel, I.G., The Way in Which the Regulations of the Central Commission for the Navigation of the Rhine are Brought into Effect; Verheul, J.L., The EEC Convention on Jurisdiction and Judgments of 27 September 1968 in Dutch Legal Practice.